

Praca niniejsza chce przedstawić etymologię nazw miast dzisiejszego województwa lubelskiego. Obejmuje ona przeto swoim zasięgiem wszystkie te miasta Lubelszczyzny, które na przestrzeni swojego dziejowego rozwoju były, z małymi tylko wyjątkami, pod nieustannym wpływem zarówno kulturalno-społecznym, jak i politycznym, administracyjnym oraz ekonomicznym stolicy województwa, tj. Lublina. Nie wdając się w szczegółowe rozważania na temat historycznej oceny składu poszczególnych ziem i powiatów wchodzących w obręb naszego regionu wspomnę tylko ogólnie, że ziemie leżące między Wisłą a Bugiem należały w początkowym okresie do byłego województwa sandomierskiego i dopiero w r. 1474 za panowania króla Kazimierza Jagiellończyka zostały wydzielone i utworzyły odrębne Województwo

Warto też przypomnieć, że obecny region lubelski, który w ciągu historii wykrystalizował się jako obecny oddzielny obszar geograficzny, o pewnej odrębności etnicznej i polityczno-administracyjnej, jest terenem historycznie bardzo złożonym. Otóż przed rokiem 1474 zachodnią część obecnego województwa stanowiły mniej więcej powiaty: lubelski, łukowski i urzędowski, obejmujące obszar po linię na wschodzie: Biłgoraj - Krasnystaw - Łęczna - Parczew - Międzyrzec. Terytorium zaś na wschód od tej linii obejmowały historyczne powiaty (ziemie): chełmski, bełzki (znane też jako księstwo chełmsko-bełzkie), podlaski oraz brzeski, który pierwotnie należał do obszaru Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Trzeba również podkreślić, że dawne ziemie Małopolski wschodniej, zaś część wschodnia województwa, tj. mniej więcej obecne powiaty: chełmski, krasnostawski (część wschodnia), hrubieszowski, tomaszowski, większa część biłgorajskiego, włodawski oraz bialski - to tereny o wyraźnym nasileniu etniczno-językowym wschodnio-słowiańskim (ruskim). Stopień tego nasilenia elementu ruskiego na tych ziemiach w okresie najdawniejszym nie jest dotychczas dokładnie zbadany. Na pytanie to, być może, odpowiedzą w niedalekiej przyszłości prowadzone na coraz większą skalę badania archeologiczne i lingwistyczne. Dotychczas panuje na ogół przekonanie, że większość opisywanego obszaru była między wiekiem X a XIII ruska, bądź też zamieszkała przez olbrzymią większość plemienną wschodnio-słowiańską. Nadmienię jednocześnie, iż teren północny dzisiejszego województwa lubelskiego, mniej więcej po linię Wieprza, pozostaje pod silnym wpływem kolonizacji mazowieckiej. Natomiast miasteczko Stoczek w powiecie łukowskim leży na historycznym Mazowszu, zaś Okrzeja (niegdyś miasto, dziś właściwie wieś) w tymże powiecie leżała w obrębie dawnej Ziemi Stężyckiej województwa sandomierskiego do wieku XIII. Jak zatem widać, trzonem obecnego województwa lubelskiego, które do niedawna zwykło się określać jako *region lubelski*, względnie Lubelszczyzna, bądź też Ziemia Lubelska (por. o tym niżej), jest wschodnia część województwa sandomierskiego, zaś na wschodzie województwa - zachodnia część dawnego księstwa chełmsko-bełzkiego. Warto jeszcze tylko nadmienić, że wiele zmian i podziałów przechodziło nasze województwo w okresie np. rozbiorów, Królestwa Kongresowego itd., ale to już historia nowsza i dla naszego zagadnienia w zasadzie bez znaczenia. Można tu tylko ogólnie wspomnieć, że mniej więcej od początku wieku XIX, tj. wraz z upadkiem Rzeczypospolitej szlacheckiej i zajęciem po rozbiorach Lubelszczyzny przez Austrię, następuje coraz to gwałtowniejszy i dalszy, zarówno gospodarczy, jak i społeczny upadek miast. W okresie Królestwa Kongresowego (1815 r.) konsekwencją tego była m. in. Akcja zmierzająca do zmiany najmniejszych

miasteczek na wsie i tylko nieliczne z nich, jak np. Chodel zdołały przynajmniej na krótki czas odzyskać utracone prawa miejskie. Dla rozwoju miast Lubelszczyzny, przede wszystkim dla tych najmniejszych, ważną datą jest rok 1869/70, kiedy to około 90% ogólnej liczby małych miasteczek utraciło swoje prawa i administrację miejską "i zostały włączone do gmin zbiorowych wiejskich jako tzw. osady miejskie rządzone na sposób wiejski (sołtys)".

Nie jest jednakże zamierzeniem niniejszej pracy oceniać historyczny rozwój oraz społeczno-ekonomiczny i kulturalny awans poszczególnych miast i miasteczek naszego regionu. Ma ona inny cel. Biorąc jako podstawę uzyskanie prawa miejskiego przez daną miejscowość w jakimkolwiek bądź okresie historycznym, będziemy się starali określić rozwój i przedstawić etymologię każdego miasta, podać podłoże etniczno-kulturowe oraz wskazać na charakter strukturalno-semantyczny danej nazwy. Analizie poddane zostaną wszystkie bez wyjątku (w sumie ponad 90) miasta obecnego województwa lubelskiego a więc zarówno te, które swoje prawa miejskie utrzymały i dziś stanowią poważne ośrodki społeczno-gospodarcze (miasta powiatowe, ośrodki przemysłowe itd.), jak i te, które już dziś z punktu widzenia prawnego miastami nie są (np. Okrzeja, Skierbieszów, Turobin itd.), ale kiedyś nimi były. Pragniemy m. in. uczynić zadość sprawiedliwości społecznej i przypomnieć, że jeżeli obecnie rola i funkcja społeczna któregoś z małych ośrodków jest ograniczona, to jednak nie oznacza, że i kiedyś tak było. Wystarczy tu wymienić niegdyś poważne i zasłużone dla Lubelszczyzny miasta, jak np. Urzędów, Wąwolnica itd. Dziś są to przeważnie tzw. osady lub nawet wsie. Nie odpowiada to jednakże ususowi, bowiem wystarczy wspomnieć, że, jak na to słusznie zwrócił już uwagę J. Mazurkiewicz, „nie tylko mieszkańcy tych osiedli, ale i ludność okolicznych wsi nie traktuje jako wsie, ale zawsze określa jako miasta". Fakt ten świadczy o silnej tradycji i rozgłosie, jakimi cieszyła się dana osada w dawnych czasach.

Warto także wspomnieć, że niektóre z małych miasteczek Lubelszczyzny odzyskują w ostatnich czasach dawno utracone prawa i funkcję społeczną. Jest to najniewątpliwiej podyktowane (w dużym stopniu) tkwiącą w danym środowisku społecznym tradycją, zaś przede wszystkim nowymi ich warunkami społeczno-politycznymi, jakie stworzyło im Państwo Ludowe. Warto tu odnotować pomyślny i coraz szybszy rozwój takich np. do niedawna zapomnianych miasteczek, jak Annopol, Opole, Parczew, Kock, Rejowiec i wiele, wiele innych. Niektóre z miast i miasteczek mają swoje lokalne, godne zresztą najwyższego uznania ambicje opisanie naukowego historii swojego miasta czy wąsko pojętego regionu (powiatu) itd., co popierają miejscowe władze. Są to przede wszystkim prace historyczne młodego ośrodka naukowego lubelskiego, jak np. R. Orłowskiego i J. R. Szaflika *Dzieje miasta Łukowa* (Lublin 1962), M. Zakrzewskiej-Dubasowej *Parczew w XV—XVIII wieku* (Lublin 1962) czy też np. wydawnictwa zbiorowe: *Ziemia Chełmska* (Lublin 1961), *Z przeszłości Ziemi Łukowskiej* (Lublin 1959) itd., nie licząc już monografii i prac dawniejszych, z punktu widzenia naukowego raczej przestarzałych. Są to jednakże tylko początki na większą skalę w tym kierunku prowadzonych badań.

Jeszcze bardziej ubogo przedstawiają się w naszym regionie badania w zakresie historii języka, dialektologii i toponomastyki. Nieco bogatszą literaturę naukową ma jedynie nazwa Lublin. Poza tym podano krótkie etymologie miast: Hrubieszowa, Chełma i Łukowa. Jest też szereg różnorodnych uwag i wypowiedzi na temat

etymologii nazw miejscowych, rozsianych po różnych przewodnikach, pismach regionalnych itd. Są to jednakże wypowiedzi z gruntu niefachowe, a zatem pozbawione wartości naukowej. Wzmianki o tym podamy w części szczegółowej pracy. Tuż też, tj. przy każdej nazwie miasta, przeprowadzimy krytykę spotykanych najczęściej w pismach drukowanych tzw. „etymologii ludowych”. Wspomnę jeszcze, iż np. o nazwach miast Chodla i Okrzei wspomina w swojej epokowej pracy o nazwach rzek i wód słowiańskich Jan Rozwadowski.

Pragnę również nadmienić, że położenie geograficzne każdej omawianej w niniejszej pracy miejscowości, w częściowym przynajmniej jej powiązaniu historycznym z całym regionem lubelskim, przedstawia niżej załączona mapa.

O NAZWIE LUBELSZCZYŻNA

Z chwilą, gdy Lublin stał się stolicą nowej prowincji i nowego województwa, tj. od roku 1474, zaczyna się jednocześnie kształtować jego historyczna i społeczno-kulturalna funkcja, jako ośrodka nowego regionu. W ślad za tym coraz częściej zaczyna się pojawiać określenie Lubelskie — w pierwotnym znaczeniu województwo, a z kolei region itd., a więc podobnie, jak: Sandomierskie, Krakowskie, Poznańskie itp. Tym samym w różnych źródłach i dokumentach, a także i opracowaniach spotyka się coraz częściej określenie Lubelskie pisane dużą literą, tj. w postaci czystego przymiotnika na rodzaj nijaki, która to postać kontynuowała określenie dawniejsze dwuwyrazowe, a mianowicie: województwo lubelskie. Z określenia tego, które z punktu widzenia gramatycznego jest zwykłym zestawieniem, pozostał w konsekwencji tylko człon tzw. wyróżniający (lubelskie). Wyeliminowany więc został z tego dwuwyrazowego określenia człon identyfikujący, jako już element z punktu widzenia semantycznego zbędny, niepotrzebny. Dokonał się tu zatem podobny proces językowy strukturalno-semantycznego usamodzielnienia się członu wyróżniającego, jak np. w apelatywach: gumieny (człowiek), gajowy (stróż, człowiek), polowy, stajenny itd., które również zawierają tylko człon wyróżniający. I to jest proces w językoznawstwie powszechnie znany. Mając jednakże na uwadze region lubelski należy wspomnieć, że obok przymiotnikowo-dzierżawczego określenia Lubelskie (dla regionu i województwa lubelskiego) pojawia się, a w ostatnim dwudziestolecu nawet przeważa określenie Lubelszczyzna. Wystarczy zresztą przejrzeć najnowsze wydawnictwa zarówno naukowe jak i popularnonaukowe czy popularne, by się o tym naocznie przekonać. Od dość dawna znane są zresztą także określenia, np. Biłgorajszczyzna, Chełmszczyzna, Zamojszczyzna itd. I słusznie zwrócono już uwagę, że gdy chodzi o nazwę Chełmszczyzna, nie ma najmniejszej potrzeby jej unikać, bowiem jest ona całkiem poprawna i zgodna w swoim tworzywie z duchem i zasadami języka literackiego, ogólnopolskiego. Unikać jej mogą najwyżej puryści językowi, a więc ci, którzy z rozsądną poprawnością języka nie mają wiele wspólnego. Uwagę tę odnieść należy również do określenia Lubelszczyzna itp. Warto tylko przy tym "wszystkim zauważyć, że istotnie określenia o charakterze przymiotnikowym, a więc Lubelskie, Sandomierskie, Poznańskie itd. są starsze, dawniejsze, a zatem już i tradycyjne, natomiast postaci rzeczownikowe w rodzaju Lubelszczyzna, Rzeszowszczyzna itp. są chronologicznie młodsze, nowsze. Że ten rodzaj określeń dla odpowiednich regionów jest zapewne młodszy świadczy

choćby fakt, iż dla województwa krakowskiego czy też poznańskiego używa się do dziś chyba jeszcze wyłącznie określeń: Krakowskie, Poznańskie itd. Można też sugerować, że określenia typu rzeczownikowego występują raczej w północno-wschodniej połaci Polski, ale o tym szczegółowo niżej.

Szerząca się od niedawna postać rzeczownikowa Lubelszczyzna, podobnie jak Kielecczyzna, Rzeszowszczyzna, Sandomierszczyzna itd., została utworzona od przymiotnika lubelski, względnie lubelskie (województwo) przez dodanie przyrostka nazwotwórczego -izna, który wtórnie może występować w postaci rozszerzonej jako -szczyzna. Ten rodzaj przyrostków używany był od najdawniejszych czasów do tworzenia nazw miejscowości o charakterze najczęściej dzierżawczym lub topograficznym. W odniesieniu do nazw regionów są one, głównie "w ostatnich czasach, bardzo powszechnie tworzone od nazw ich stolic-miast. Używane są w tym celu obydwie formanty, tj. zarówno -izna, jak i -szczyzna. Podkreślę również, że przyrostek -izna (-szczyzna) w nazwach miejscowości i regionów w przeciwstawieniu do ukraińskiego i białoruskiego -szczyzna, jest rodzimy, polski. Przyrostek -izna (-szczyzna) występuje dość często na gruncie polskim w tzw. nazwach terenowych (pól, gór, potoków itp.), zaś z punktu widzenia znaczeniowego są to przeważnie nazwy dzierżawcze. Jest to fakt godny odnotowania chociażby z tego względu, że do niedawna także w literaturze fachowej językoznawczej panowało przekonanie, że formacje słowotwórcze z przyrostkiem -izna (-szczyzna) przyjmowały się na zachodzie Polski pod wpływem wschodnim (ukraińsko-białoruskim).

Jednakże rodzimość tych formacji w świetle badań H. Safarewiczowej nie ulega już najmniejszej wątpliwości, co więcej, autorka poszła dalej, wykazując, że nawet ruskie nazwy pewnych obszarów regionalnych z formantem -szczyzna, a więc wschodniostowiańskim, przybierają w wersji polskiej sufiks -szczyzna (-izna). W świetle więc powyższych wywodów uznać należy szerzącą się obecnie, głównie wśród młodszego pokolenia, nazwę Lubelszczyzna na określenie przede wszystkim regionu, za określenie uzasadnione, tj. zgodne z najbardziej żywotnymi słowotwórczymi tendencjami polskimi. Formant -szczyzna jest ponadto do tego stopnia ekspansywny, że nierzadko pojawia się także w nazwach miejscowych i regionalnych białoruskich i ukraińskich, co przypisać należy wpływowi języka polskiego. Dodatkowo jeszcze wspomnę, że jeżeli chodzi o teren polski, przyrostek -izna bez morfemu dodatkowego jest na ogół rzadki. Głównym źródłem zaś derywacji nazw z formantem -szczyzna w nazewnictwie polskim jest fakt częstego występowania nazwisk na -ski, -cki, które stanowiły podstawowe źródło derywacji słowotwórczej. Jak wiadomo, nazwiska tego typu są stosunkowo późnego pochodzenia. W związku z tym nie dziwi fakt, że nazwy miejscowe i regionalne nie mogły się przyjąć zbyt wcześnie.

Reasumując nasze dotychczasowe wywody należy stwierdzić, że przy przejściu od tradycyjnej nazwy regionu w postaci przymiotnikowej Lubelskie w Lubelszczyznę dokonał się proces sub-stantywizacji nazwy typu przymiotnikowego za pomocą przyrostka -izna (-szczyzna), jak np. w nazwach miejscowych o charakterze dzierżawczym: Kamieńskie przeszło w Kamieńszczyzna, Zdzierskie — w Zdzierszczyzna, Suwalskie — w Suwalszczyzna, Chełmskie — w Chełmszczyzna itd.. A zatem nazwy miejscowe i regionalne z przyrostkiem -izna (-szczyzna) są z punktu widzenia słowotwórczo-semantycznego jak najbardziej poprawne, w dodatku

rodzime, i nie ma najmniejszej potrzeby ich unikać, czy też uważać za obce. Podobnie z nazwą regionalną Lubelszczyzna. Należy jej tylko używać we właściwych proporcjach i odpowiednim znaczeniu.

Copyright © 2010 by Wydawnictwo Literackie, Kraków. Wszelkie prawa zastrzeżone. Nadruk w całości komputerowy. Drukarnia: Drukarnia Regionalna im. J. Piłsudskiego w Lublinie. ISBN 978-83-08-04888-8

ADAMÓW

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska w pow. łukowskim, założone zostało w r. 1539. Znany jest również fakt, że pierwotnie miejscowość ta miała nazwę Jadaromin, tj. od imion Adama i Hieronima Rusieckich, którzy za panowania Zygmunta I otrzymali przywilej na założenie miasta. Jak podaje Gumowski, jeszcze w r. 1565 na pieczęci miejskiej był napis: Sigilum Civitatis Iadaromi. Pierwotne zatem brzmienie nazwy w postaci Jadaromin było wynikiem jakiegoś bardzo charakterystycznego i wprost niespotykanego w toponomastyce połączenia dwu imion męskich, zresztą w swej budowie już zniekształconych, które dały podstawę słowotwórczą do powstania nazwy miejscowej o charakterze dzierżawczym, tj. z przyrostkiem -in. A więc niemię dla tej nazwy stało się coś w rodzaju skrótowca zgłoskowego, gdzie w pniu Jadarom- należy chyba widzieć część imienia męskiego Adam w postaci gwarowej, potocznej Jadam, czyli z prejotacją nagłosowego a- oraz cząstkę drugiego imienia Hieronim, a mianowicie -ron-, która uległa jakiemuś wtórnemu przekształceniu w -rom-. Stąd pień wtórny w postaci skrótowca mieszanego Jadarom- (-a), jak np. Paged (skrót: Państwowa Agencja Drzewna), Espefekta (Farmaceutyczna Spółdzielnia Pracy) itp. lub też jako skrótowiec grupowy w rodzaju: Pafawag (Państwowa Fabryka Wagonów), żelbet (żelazo-beton) itd. Tendencja najróżnorodniejszego skracania wyrazów jest bardzo stara, a jej rezultatem wskutek późniejszych dodatkowych przekształceń były różne dziwne postaci. W sumie dotyczyły one jednakże różnych nazw instytucji państwowych, reklam, określeń grzecznościowych itd., natomiast skrótowiec składający się z dwu imion męskich, który stał się w konsekwencji podstawą nazwy miejscowej, jak w naszym przypadku, jest czymś odosobnionym i dziwnym.

Nie jest zapewne rzeczą przypadku, że ta dziwna postać słowotwórcza nazwy Jadaromin długo się nie utrzymała, bowiem już w roku 1569 miejscowość ta nosi nazwę Jadamów. Najwidoczniej jeszcze w tym okresie osiedle to kojarzono bez trudności także z imieniem jednego z założycieli, tj. Adama (Rusieckiego), którego w mowie potocznej nazywano Jadam, i być może, na jego to cześć przemianowano dotychczas panującą, ale z punktu widzenia słowotwórczo-znaczeniowego mało wyrazistą i częściowo sztuczną, nazwę Jadaromin na Jadamów. W ten sposób nazwa tej osady stała się w pełni wyrazista zarówno pod względem strukturalnym jak i znaczeniowym. Jest więc nazwą o charakterze dzierżawczym, podobnie, jak np. Kraków, Tomaszów, Milejów, Parczew itd., tj. utworzonej od imienia męskiego Adam (w postaci staropolskiej i gwarowej Jadam), przez dodanie przyrostka dzierżawczego -ów. Wspomnę, że analogiczne nazwy miejscowości i w dodatku z prejotacją nagłosowego a, więc np. Jadamowo (dziś Łomnica z r. 1646), Jadamowo obok Adamowo (r. 1414), Jadamowo (1426), Jadamowo (1510) itd., znane są również z terenu Wielkopolski. W nowszych czasach przyjęła się literacka postać tej nazwy, tj. Adamów (bez nagłosowego j). Ten typ nazw, jednak bez prejotacji, występuje także na terenie Czech, np. Adamov, wieś z r. 1787, Adamov, zamek; też Adamovice itd. Ogólnie zatem, chociaż brak pewnych danych o początkach Adamowa, można stwierdzić, jak na to słusznie zwrócił już uwagę J. S. Majewski, że osada ta nie może należeć do najstarszych, ponieważ została utworzona od chrześcijańskiego imienia Adam, które w najdawniejszych wiekach nie było zapewne używane. O tym przekonuje nas zarówno przytoczony wyżej materiał toponomastyczny polski, jak i czeski.

Przymiotnik od nazwy Adamów brzmi adamowski (w wymowie potocznej adamoski); zaś mieszkańca Adamowa określa się w języku miejscowym potocznym jako Adamowiak, kobietę – Adamowianka.

ANNOPOL

Jest to jedno z najmłodszych miasteczek Lubelszczyzny, zostało bowiem założone w r. 1761 na gruntach wsi Rachów przez Antoniego Jabłonowskiego za przywilejem króla Augusta III. Wiadomo także, iż fundator nazwał to osiedle Annopolem na cześć swej zmarłej żony Anny i nadał mu jednocześnie herb z wizerunkiem św. Anny. Nazwa to nowa, a zatem i jej podstawa znaczeniowa nie budzi na ogół zastrzeżeń. Z punktu widzenia słowotwórczego jest to więc złożenie. Elementem słowotwórczym nadającym tej nazwie charakter złożenia jest samogłoska -o-, występująca powszechnie w tej funkcji zarówno w apelatywach, jak i nazwach miejscowych czy osobowych. Wystarczy porównać np. wyrazy, w których w pierwszym członie występują tematy na -o- w języku polskim: kołodziej, listopad, Ostrołęka, czy w imionach, np. Mirosław, Gniewomir itd. Wiele nazw miejscowych, w których pierwszy człon nazwy złożonej jest imienny, a temat zakończony na samogłoskę -o-, wymienia Słownik geograficzny, por. np.: Antopol (w I tomie SG na s. 44-45 - w sumie 7 razy w różnych częściach Polski centralnej, jak też na kresach), Augustopol, kolonia w pow. kutnowskim (SG I 53), Franciszkopol, majątność w Inflantach (SG II 401), Frankopol, folwark w pow. opatowskim (SG II 403), Franopol, wsie i folwarki w różnych częściach dawnej Rzeczypospolitej (w sumie 9 razy, SG II 404-405), też Helenopol, folwark w pow. kościańskim (SG III 55 - w sumie 3 r.) itd.

Nazwy różnych miejscowości o brzmieniu Annopol nie należą do rzadkości. W samym bowiem SG naliczyłem ich 9 (SG I 39 - 40; oprócz tego na s. 40 wystąpiły 2 nazwy o brzmieniu Annopole). Jak zatem widać, jest to sposób tworzenia nazw miejscowości bardzo powszechny i występujący zarówno na wschodzie, jak i na zachodzie Słowiańszczyzny. Zachodzi przeto pytanie, do jakiej kategorii semantycznej należy je zaliczyć, w jakim okresie historycznym się one przede wszystkim pojawiły oraz jak należy z punktu widzenia strukturalno-semantycznego ocenić cząstkę -pol.

Już autorzy Słownika geograficznego (I 39) zwrócili uwagę, że nazwy miejscowe z cząstką -pol (błędnie określając to jako końcówkę) zaczęły być modne dopiero w XVIII wieku. Uwaga ta jest słuszna i należy ją odnieść zarówno do materiału toponimicznego polskiego, jak i wschodniosłowiańskiego (ruskiego). Z badań Unbegauna wynika, że nazwy z cząstką -pol, która według niego funkcjonuje w tworzeniu tego typu nazw już jako przyrostek (formant), stały się przynajmniej na terenie Rosji modne około połowy wieku XVIII i że z mniejszym lub większym powodzeniem przetrwały do mniej więcej r. 1860. sugeruje także wspomniany autor, że z kolei moda ta obejmuje Ukrainę, a po I, II i III rozbiórze również Polskę, a przede wszystkim ziemie wschodnie dawnej Rzeczypospolitej. Początek zatem szerzenia się cząstki -pol' we wspomnianym wyżej typie nazw miejscowych na terenie przede wszystkim Rosji wiąże Unbegaun w dużym stopniu z kolonizacją grecką na Krymie, której główne nasilenie przypada mniej więcej na połowę XVIII w. A zatem cząstka -pol' na gruncie słowiańskim przyjęła się z greckiego polis 'miasto'. Po przyjęciu się na gruncie słowiańskim polskim i ruskim w postaci pol' (ze spółgłoską l miękką, co na gruncie wschodniosłowiańskim oznaczano jerem miękkim), jako wyraz obcy i stąd niejasny, cząstka ta zaczęła funkcjonować najwidoczniej już jako zwykły formant, co np. Unbegaun określa jako "la finale" końcówka.

Niezwykłość i obcość tego nowego jakoby już formantu potwierdza fakt, że w początkowym okresie tworzenia się tych w pewnym sensie dwuczłonowych nazw używany był tylko w odniesieniu do dużych latyfundiów, majątków ludzi zasłużonych itp. Lud natomiast pozostał pod tym względem bierny. Podobne stosunki nazwotwórcze panowały na terenie Rosji, gdzie, jak stwierdza Unbegaun, formant -pol służył przeważnie do tworzenia nazw ważniejszych ośrodków miejskich, dużych twierdz itp., zaś do tworzenia nazw trzeciorzędnych, a przede wszystkim wsi, był używany znany, ogólnosłowiański wyraz pole. Dodać też należy, iż częśćka (wyraz) pol (z grec. polis) dodawana była powszechnie jako człon drugi nazwy do zasłużonych imion lub imion właścicieli ziemskich, tzn. do podstaw imiennych, natomiast częśćka pole, jako drugi człon złożenia, przede wszystkim do pni apelatywnych (rzeczowników, przymiotników itp.). Problem ten nie jest jednakże w toponomastyce słowiańskiej dotychczas zbadany. Ogólnie tylko można jeszcze dodać, że formacje słowotwórcze z częstką -pol znane są już np. w języku starocerkiewnosłowiańskim (IX-XI w.), gdzie spotykamy np. zapis Dekapol (z grec. Dekapolis "die Zehnstädte, tj. Dziesiąte miasto"), który przytaczają Sadnik i Aitzetmüller. Na pierwotny dzierżawczy charakter formacji toponimicznych z drugim członem pol, często jeszcze w formie czystego zestawienia, wskazuje np. grecki zapis Konstantinu Polis "Konstantynopol", który w zabytkach starocerkiewnosłowiańskich ma postać Konstantyna-Grad, co w tłumaczeniu oznacza "miasto Konstancyna"; a więc formacja o charakterze posesywnym, dzierżawczym. Sugerując się stroną znaczeniową wyżej wymienionych formacji nazewniczych można, jak się zdaje, wyciągnąć wniosek, że u podstaw nazw miejscowych odimennych w rodzaju Anopol, Franciszkopol, także wschodnich Jampol, Janopol, Frampol, Tomašpol itd., leżała ich funkcja znaczeniowa dzierżawcza.

Ponieważ nazwy tego typu, jak w przypadku naszego Anopola, powstawały dla uczczenia pamięci sławnych osób, tudzież żon, córek itp. możliwych, należy przyjąć, że nazwy te z punktu widzenia semantycznego były nie tylko dzierżawcze, ale i pamiątkowe. Być może, iż w późniejszym okresie ich rozwoju ta druga strona znaczeniowa nazw, tj. pamiątkowa, w świadomości społecznej się zacierała. Stało się to zapewne wówczas, kiedy częśćka (wyraz) pol już nie funkcjonowała jako drugi człon wyrazu złożonego, ale jako zwykły formant (przyrostek), pełniący podobną funkcję słowotwórczą, jak np. dzierżawcze przyrostki: -ów, -owa, -owo, czy -in, -ina, -ino itd. itd. A zatem z punktu widzenia znaczeniowego nazwa Anopol jest nazwą dzierżawczo-pamiątkową, zaś z punktu widzenia słowotwórczego składa się z odimennego tematu Anno- połączonego z drugim członem -pol', który, jak się zdaje, tylko w początkowym okresie mógł stanowić człon wyrazowy o znaczeniu miasto czy gród (Anny, Franciszka itd.), natomiast w późniejszym okresie był już pojmowany jako zwykły formant, raczej uświęcony pewną tradycją do tworzenia specyficznej, jak wyżej opisana, kategorii nazw miejscowych w rodzaju Anopola. Wreszcie tylko ogólnie wspomnę, że w literaturze fachowej językoznawczej zwrócono uwagę na fakt, iż nazwy złożone z zapożyczoną z greckiego częstką pol oraz słowiańską pole mogły się w nazewnictwie mieszać, jak np. ros. Nazwy Koniopol (z drugim członem ogólnosłowiańskim pole, wtórnie pol) i Sevastopol (z drugim członem z grec. polis), czy polskie Anopol, Tarnopol (obok Tarnopole) itd. Jednakże językoznawca powinien być na to jak najbardziej uczulony i ten rodzaj formacji strukturalno-semantycznych od siebie odróżniać, bowiem są to odmiennego rodzaju złożenia.

Przymiotnik od Anopol brzmi annopolski.

BARANÓW

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska w pow. puławskim, zostało założone w r. 1354 przez króla Kazimierza Wielkiego. Lokowane na prawie niemieckim w początkach XVI w., czego świadectwem jest napis na pieczęci herbowej z tego okresu: Sigilom Baranow z r. 1535, który wyobrażał głowę barania wprost, z rogami po bokach. Postać słowotwórcza tej nazwy pozostała bez zmian od najdawniejszych czasów aż po dzień dzisiejszy, czego dowodem są chociażby zapisy, a mianowicie staropolskich imion osobowych jasno też przedstawia się podstawa strukturalno-semantyczna nazwy Baranów. Pochodzi ona bowiem od dawniej znanego i powszechnie używanego imienia Baran, które, podobnie jak imiona Bąk, Chrobak, Czyż, Kur, Lis itd., były zapożyczeniami ze świata zwierzęcego i funkcjonowały jako imiona osobowe tzw. przezwiskowe. Pierwotnie było to więc zestawienie Baranów gród (por. np. gwarowe określenia tatów wóz, szymków koń itd.), gdzie stoponimizował się człon pierwszy nazwy i pozostała dzierżawcza postać tej nazwy jako Baranów. A zatem założycielem, bądź właścicielem tej osady w zmierzchnych czasach był człowiek o imieniu męskim Baran.

Nazwy tego typu są w całej Polsce powszechnie znane, por. np. Kraków, Milejów, czy też późniejsze Tomaszów, Wojciechów itd. oraz czeskie Branišov, Libochová lub też serbskie Borisovo, Miloševo itp. Z punktu widzenia słowotwórczego nazwa Baranów powstała od staropolskiego imienia (tj. pnia) Baran przez dodanie przyrostka dzierżawczego -ów. Zarówno podstawa słowotwórczo-semantyczna danej nazwy, jak i sama osada należy do bardzo starych. Zapewne powstała ona o wiele wcześniej, niż to wynika z przekazów źródłowych (r. 1354). Jednak z braku wcześniejszych danych historycznych nic pewnego powiedzieć nie można.

Przymiotnik od Baranowa brzmi baranowski (potocznie i fonetycznie baranoski), zaś terenowe nazwy mieszkańców: dla mężczyzny - Baranowiak (i nom. pl. Baranowiacy), obok rzadszego Baranowianin, dla kobiety - Baranowianka.

BEŁŻYCE

Od roku 1955 miasto powiatowe. Założone w r. 1417 za przywilejem króla Władysława Jagiełły, były początkowo własnością Jana (wojewody krakowskiego) i Spytka z Tarnowa. Początkowo były one tzw. miastem filialnym, tzn. miały się „sądzić i rządzić na wzór Lublina”. Jak podaje M. Gumowski, herb miasta Bełżyc, który został znaleziony na dokumencie z r. 1581, ma w otoku napis przypominający XIV-wieczną majuskułę. Zapis ten brzmi: ...Civitatis Belzicze Maius. Także w innych najstarszych dokumentach nazwa Bełżyce ma postać graficzną: Belzicze, oppidum, cuius haeres Iohannes Pileczsky de armis Lelywa u Długosza (2 razy); analogiczny zapis pochodzi też z r. 1531 – Belzicze (2 razy), zaś w r. 1676 notuje się Belzycze (2 r.). Na pieczęci natomiast z r. 1718 widnieje napis: Sigillum Belsiczensis. Analogiczne zapisy w postaci przymiotnikowej łacińskiej spotyka się dla tej nazwy także w innych dokumentach historycznych aż do czasów najnowszych. Wszystko to wskazuje, że pierwotna nazwa Bełżyc miała raczej brzmienie Bełżice, nie zaś jak dziś Bełżyce. Postać Bełżyce jest więc wtórna. Ale o tym niżej. W tej chwili tylko wspomnę, że jakkolwiek postać fonetyczną (brzmieniową) przyjmujemy dla interesującej nas tu nazwy, jej wartość zarówno semantyczna, jak i strukturalna nie ulegnie zasadniczej zmianie. Jest to bowiem nazwa o charakterze patronimicznym, w której należy widzieć pień imienny Bełż (Bełża) oraz przyrostek patronimiczny -ice (z dawnego -icy), podobnie jak w nazwach miejscowych polskich Raclawice, Michałowice, Rogalice, czeskich Babice, Orlovice, czy serbskich Milanovići, Sovići itd. Z punktu widzenia więc semantycznego nazwa ta miała pierwotnie oznaczać potomków lub poddanych człowieka, którego właśnie imię, bądź przezwisko (Bełża obok Bełż) tkwi w danej nazwie.

Zadajemy sobie zatem pytanie, czy takie imię (przezwiśko) kiedyś istniało i co oznaczało. Otóż wiemy, że istnieją na wschodnich terenach miejscowości Bełż i Bełżec (spółgłoska ż wtórna; jeszcze w r. 1958 notowałem w terenie bardzo często postać Bełżec, czyli etymologicznie uzasadnioną, bowiem Bełżec to deminutywna postać nazwy Bełż i od niej zapewne się wywodzi). Brückner w Słowniku etymologicznym zaznacza, że Bełż jest imieniem plemiennym; obok tego istnieje Bełża i miasto Bełżyce. Nie podaje jednakże autor źródła, z którego te nazwy imienne (plemienne) wy dobył. Wyjaśnia tylko, że pień (imię) Bełż czy Bełża należy wiązać z narzeczowym czasownikiem Bełży się (obok bełży się) w znaczeniu "bieli się", która to postać zachowała się z prasłowiańskiego tylko w języku polskim. Jest przeto pewne prawdopodobieństwo, że w pniu bełż- jest kontynuowana prasłowiańska postać tego wyrazu w formie -blz- (tj. z tzw. I sonantycznym, czyli zgłoskotwórczym) podobnie jak w nazwie Chełm (z prasłowiańskiego -chlmь), czy w wyrazie wełna itd. Nie jest to jednak całkowicie pewne, bowiem wyraz ten, a raczej jego postać pienna, w żadnym innym języku słowiańskim oprócz polskiego się nie zachował. Tylko nadmienię, że obok wymienionych już wyżej miejscowości Bełż i Bełżec, w których tkwi rzekomo polska postać pnia bełż- (w dodatku jedynie zachowana w tym języku), spotyka się na terenie etnicznie niepolskim, a mianowicie na Bojkowszczyźnie, następujące nazwy terenowe: beuz, -a m. "głęboka, zarośnięta dolina potoku", beuza, -y "głęboka przepaść" lub "głęboka woda", dalej beuzyna, -y "bez". Najbardziej cennym dla nas jest fakt, że w starych dokumentach wielkopolskich z r. 1564 S. Koziorowski zanotował również nazwisko Belza, a oprócz tego szereg nazw:

Bełzatka a. Bełzatka, niegdyś Wola Bezatowa w pow. Piotrków, także Bełtów w pow. pińczowskim. A zatem postawa pienna nazwy Bełżyce nie powinna już w tej chwili budzić zastrzeżenia. Pień bełz-, chociaż nie tak często, występuje jednak na różnych terenach zarówno polskich jak i wschodniosłowiańskich. Warto jeszcze wspomnieć, że np. prof. Rospond zalicza nazwę z pniem bełz- (i nazwę miejscową Bełz) między innymi do tzw. archetypów toponomastycznych. Są to, według autora, pod względem strukturalnym, leksykalnym i semantycznym tzw. „skamienieliny” nazewnicze, tj. wyrazy bardzo stare, dziś już na ogół ciemne.

Jak wynika z przytoczonego materiału, patronimiczna nazwa Bełżyce jest wynikiem połączenia słowotwórczego podstawy imiennej (pnia) Bełz z przyrostkiem -ice. W konsekwencji winniśmy otrzymać formę Bełzice. Jednak są Bełżyce. Wniosek z tego, że o przyjęciu się urzędowej nazwy z częścią -ży- w miejsce spodziewanej -zi- zdecydowały względy czysto graficzne. Ponieważ w dokumentach staropolskich na skutek pomieszania głoski i z y w pisowni pisano raz Belzicze, to znów Belzycze (przy czym cz pisano stale na oznaczenie głoski c), przeto w pewnym okresie czasu zaczęto, jak można przypuszczać, wymawiać tę nazwę, zgodnie zresztą z jednym z zapisów, a mianowicie Belzycze, literalnie, a więc jako Bełżyce. Z kolei zaś, być może, na skutek ucieczki przed mazurzeniem, przyjęła się w języku urzędowym, literackim postać Bełżyce. Nie jest też wykluczone, że o przyjęciu się, czy uznaniu za bardziej poprawną formy z -ży- zdecydowały inne czynniki, a mianowicie analogia do nazw miejscowych typu Modlibożyce, etnicznych jak Łużyce itp. itp.

Przymiotnik od Bełżyce brzmi bełżycki (w gwarach najczęściej bełżycki), zaś terenowe nazwy mieszkańców: dla mężczyzny - Bełżyczanin, dla kobiety - Bełżyczanka.

BIAŁA PODLASKA

Miasto założone w XV wieku prawdopodobnie przez Piotra Białego, wojewodę trockiego. Od roku 1568 przechodzi na własność ks. Radziwiłłów i stąd przez długie wieki Białą Radziwiłłowską nazywane. Gdy w XIX w. utworzona została tzw. gubernia podlaska, zaczęto miasto nazywać Białą Podlaską.

Z punktu widzenia słowotwórczo-znaczeniowego nazwa Biała, jak wiele tego typu nazw w całej Słowiańszczyźnie, zarówno terenowych, jak i miejscowych, należy do tzw. kategorii nazw topograficznych bezsufiksalnych. Do tej samej kategorii należą np. nazwy Wysokie, Skala, Rybnik itd., czeskie Hluboce, Mokra, Sovinec, serbskie Planina, Studena, Vrbnik itd. Najczęściej w świecie słowiańskim mianem Biała określano nazwy rzek, co oznaczało, że jej woda jest jasna, przezroczysta. Wiele np. tego typu nazw wodnych górskich odnotował na Huculszczyźnie S. Hrabec. Cała zaś, wtórnie powstała, nazwa Biała Podlaska jest z punktu widzenia strukturalno-gramatycznego tzw. zestawieniem, podobnie jak np. Targowska Ruda, Leśna Wola, Nowy Dwór znane od XV i XVI wieku, czy w apelatywach babie lato, konik polny itd. Członem wyróżniającym w nazwie Biała Podlaska jest część Podlaska. Określa on i wyróżnia daną Białą spośród wielu innych nazw Biała. Dopiero obydwie te wyrazy zespolone razem stanowią o tym, że chodzi o tę właśnie a nie inną miejscowość. Taka jest bowiem funkcja strukturalno-semantyczna tzw. zestawień. Cechą charakterystyczną interesującej tu nas nazwy jest to, że oba człony zestawienia mają postać przymiotnikową, a więc zarówno Biała, jak i Podlaska (od nazwy rzecz. Podlasie). Tak też obydwie człony w istocie należy pojmować, a co za tym idzie, odmieniać jako przymiotniki.

Poprawna postać przymiotnika od nazwy Biała brzmi bialski. Nazwy mieszkańców urabia się najczęściej na całym terenie od nazwy Podlasie: dla mężczyzny - Podlasiak, dla kobiety - Podlasianka.

BIŁGORAJ

Miasto powiatowe nad rzeką Ładą. Założone zostało w r. 1578 przez Adama Gorajskiego na mocy przywileju Stefana Batorego. Już od r. 1591 miasto posiada swój herb Korczak Gorajskich, który jest uwidoczniiony na pieczęci miejskiej z napisem: Sigil Civitatis Bilgoraiensis... W najdawniejszych zapiskach źródłowych nazwa ta miała brzmienie Bielgoray obok Bilgoray i późniejszego Biłgoraj, która to postać graficzno-ortograficzna ustaliła się już mniej więcej od początków wieku XVII. Jest to nazwa dwuczłonowa, którą z punktu widzenia językoznawczego podzielić należy na człon biel- obok bił- oraz -goraj. Mamy tu do czynienia ze złożeniem szczególnego typu, w którym wykładnikiem pierwszego członu jest formant zerowy. A zatem człon pierwszy wyrazu złożonego łączy się bezpośrednio z członem drugim. Jest to więc mniej więcej podobny twór, jak w przypadku nowotworów apelatywnych typu hulajgród, krajobraz itd. W toponomastyce słowiańskiej tego typu nazwy występują dość powszechnie i to od najdawniejszych czasów. Natomiast z punktu widzenia słowotwórczo-znaczeniowego niemal analogicznym tworem jest (chodzi tu przede wszystkim o stronę znaczeniową pierwszego członu biel- obok bił-, która pochodzi wspólnie z prasłowiańskiego *běl- o podstawie tej samej, co w wyrazie biały) np. nazwa jugosłowiańskiej stolicy Belgrad, co w przybliżeniu oznacza 'biały gród, czyli miasto lub gród położony wśród rzek, wód, bagien, nizinnych itd.' Bezpośrednio łączy się ta nazwa zapewne z prasłowiańskim wyrazem *běl- 'błoto, teren nizinny' (por. SE 25-26). Natomiast człon bił- w nazwie Biłgoraj pozostaje więc pod niewątpliwym wpływem języka ukraińskiego, gdzie występuje tzw. „ikanie”. Ponieważ miasto było założone na terenie graniczącym z dawną Rusią, wpływ ten jest tu jak najbardziej uzasadniony. To tzw. „ikanie” widoczne jest również w takich wyrazach ukraińskich, jak np. bilobrodyj 'białobrody', bilowusyj 'białowąsy', też w nazwach miejscowych Bilogorodok, Bilogrud itd. Podobny typ nazw znany jest także na Huculszczyźnie. W interesującej nas tu nazwie Biłgoraj należy przeto widzieć cząstkę Bił- jako człon pierwszy nazwy, którego podstawę znaczeniową opisaliśmy już wyżej, oraz -goraj, co jest zwykłym przejściem w postaci członu drugiego już istniejącej od dawna nazwy Goraj. Z punktu widzenia znaczeniowego nazwa Goraj posiada charakter nazwy topograficznej, a mianowicie oznacza miejsce górzyste, pofałdowane itd.

Szczegółowe dane i objaśnienie tej nazwy podajemy pod Goraj (por. niżej, s. 60-62). Podobny charakter złożzeń słowotwórczych mają np. takie nazwy miejscowe istniejące od najdawniejszych czasów, jak Józefgród, Kitajgród itd. czy też wielkopolskie nazwy geograficzne Rajgród 'dół w Wielkopolsce', Wierzchpol 'nazwa pola', czy też nazwy osiedli Wierzchlas (r. 1400; w zapisie Stanimir de Wirzchlasu), Wierzchrzeka itd. Ten typ nazw znany jest także na wschodzie Słowiańszczyzny, np. Komajgrad (do Komajgrodu – z r. 1567 do 1631), Komargrod, Wyszygrad itd. Jak zatem widać, w nazewnictwie Biłgoraj odzwierciedlone są w pewnym stopniu mieszane, tj. polsko-ruskie, stosunki etniczno-kulturalne, na bazie których, jako na pograniczu dawnej Rusi i Małopolski, wyrosła opisana nazwa. Ujawnia się to przede wszystkim w pierwszym członie nazwy, tj. w cząstce Bił-.

Przymiotnik od Biłgoraj brzmi biłgorajski.

BISKUPICE

Niegdyś miasto, dziś właściwie wieś nad Giełczwią w pow. lubelskim, założone w XV wieku przez biskupa Zbigniewa Oleśnickiego należało do biskupów krakowskich przez wiele lat. Jednakże lokacja miasteczka nastąpiła dopiero około połowy XVI w., zaś wcześniej istniała tu wieś. Jak zatem widać, było to miasteczko duchowne, należące do dóbr biskupich, od czego wzięło nazwę oczywiście jeszcze jako wieś parafialna. Jest to miejscowość stara, bowiem zapisy nazwy znajdują się już u Długosza (LBD II 549-550), gdzie odnotowana jest jako Biskupice (w sumie 9 razy). Także w zapisach źródłowych z XVI wieku występuje w identycznej postaci graficznej. Dopiero mniej więcej od roku 1676 przyjmuje ona szatę graficzną współczesną, tj. w postaci Biskupice (ŻDz XV s. 5a r. 1676). A zatem od najdawniejszych czasów zapisy tej nazwy są jednoznaczne. Natomiast z punktu widzenia słowotwórczo-znaczeniowego nazwa ta należy do tzw. grupy nazw patronimicznych „urzędniczych”, podobnie jak np. Chorążyce, Opatowice itd. Podobny typ nazw patronimicznych urobionych od nazw urzędów czy godności kościelnych stanowią np. Dziekanowice, Mnichowice, Opatkowice itd. Oznacza to, że dany obszar ziemi osiedlony był, jak w wypadku miasta Biskupice, pierwotnie przez ludzi związanych z osobą biskupa. Mogli to być również poddani urzędowi biskupiego. Z punktu widzenia słowotwórczego w nazwie Biskupice należy przeto wyodrębnić pień biskup- oraz przyrostek patronimiczny -ice. Warto jeszcze wspomnieć, że nazwa miejscowości Biskupice znana jest od najdawniejszych czasów i to w różnych częściach Polski, np. Biskupice w pow. sieradzkim, płockim (osada) oraz w powiatach kościańskim, kaliskim, konińskim, sycowskim itd. Nazwa Biskupice także notowana jest na terenie Czech już w r. 1352.

Poprawna postać przymiotnika od Biskupice winna brzmieć biskupicki; w mowie potocznej znana jest również skrócona postać tego przymiotnika, a mianowicie biskupski.

BYCHAWA

Miasto powiatowe założone w r. 1537 przez kasztelana lwowskiego Mikołaja z Pilczy na mocy przywileju króla Zygmunta I. Istnieją dane, według których Bychawa w chwili lokacji miasta otrzymała inną nazwę, a mianowicie Kletno (w dawnym zapisie Klethno), która się jednak nie przyjęła i wrócono do dawnej nazwy Bychawa. W tej postaci słowotwórczej nazwa ta przetrwała do chwili obecnej. Potwierdzają to najdawniejsze dane źródłowe, w których ta nazwa występuje, a mianowicie: Parochia Bichawa maior (2 r.) oraz Advocatus hereditarius in Bichawa z roku 1531 (ŻDz XIV 355).

Obok tej nazwy istniała równolegle prawdopodobnie druga nazwa miejscowości o tym samym brzmieniu, którą w dokumentach określa się jako Bichawa minor (też miejscowość parafialna z r. 1531 - ŻDz XIV 354). Także w r. 1676 (ŻDz XIV 8a) występują Bychawa Maior i Bychawa Minor, tj. Bychawka (2 r.). Nazwa Bychawa Minor to, jak się zdaje, późniejsza nazwa rzeki Bychawki, która z kolei powstała jako postać deminutywna od istniejącej już nazwy osiedla Bychawa (Maior). Ustalenie tej sprawy nie leży już w naszej kompetencji.

Przejdziemy teraz do omówienia podstawy słowotwórczo-znaczeniowej, dość skomplikowanej, jak się okaże, nazwy miasta Bychawa. Wykorzystamy w tym celu porównawczy materiał nie tylko polski, ale i innośląski. Otóż wiadomo powszechnie, że istnieją nazwy miejscowe, jak np. Bychów, Bychowa, Bychowo, Bychówka itd. (por. SG I 489-490). Z nazwami tymi kojarzą też np. nazwę Bochów (dziś nieistniejąca osada w pow. głogowskim), która jest niby przekształconą formą nazwy Bychów, w której podstawa pienna, czyli imię Boch, mogło powstać od imion złożonych typu Bogusław, Bogumił lub Borzysław, jak np. Stach od Stanisław itd. Analogiczna nazwa Bochoy (od imienia Boch), czyli o charakterze dzierżawczym znana jest też w Czechach. W przypadku nazwy Bychawa o wiele jednakże prostsze będzie wiązanie jej z podstawą semantyczną i pienną Bych- (obok Bysz-). Widoczna jest ona np. w takich dość licznych nazwach miejscowych, jak np. wielkopolskie (oprócz wyżej wspomnianych Bychowa, Bychowo itd., por. na s. 30) Bychorz, miejsce nieznane, Bychowa, las nieznany itd., czy też dodatkowo Bychów, miasto powiatowe nad Dnieprem. Nadmienię, że obok nazw miejscowych z pniem bych- występują także nazwy z pniem bysz-, jak np. Byszewo, w zapisie źródłowym z r. 1255 Bissovia (KPoz II 542-544); osada Byszew w pow. łęczyckim Byszewo w pow. makowskim, Byszewy w pow. brzezińskim, także Byszewice w pow. rawskim oraz Byszów w pow. sandomierskim. Także w innym źródle historycznym z terenu Wielkopolski notuje się nazwy, np. Byszew (2 razy), Byszewa i Byszewy oraz wieś Bychlew w pow. łaskim. Rzecz dla etymologii nazwy Bychawa znamienita i cenna, że na obszarze dawnej Wielkopolski odnotowano również imię Bysz z r. 1519-1530 (KPoz II 544) oraz nazwisko Bysz (KWschW VI 48). Można zatem sugerować, że obok staropolskiego hipokorystycznego imienia Bysz (z przyrostkiem hipokorystycznym -sz), było także w staropolszczyźnie hipokorystyczne imię Bych. Dodam, że pień imienny Bysz- odnotowany jest również np. w chorwackiej nazwie Byševo (insula; KPoz II 544). Analogiczne nazwy miejscowe notuje się także na terenie Czech, np. Byšov (v Byšově, do Byšova), wieś między lasami, Byšov (3 razy), wioska, dwór i gajówka oraz Byšice, miasteczko z r. 1321. przytoczony materiał wyraźnie wskazuje, że istniało zarówno w języku staropolskim jak i w innych językach słowiańskie imię Bych (obok

Bysz). Z kolei imię to mogło powstać bezpośrednio z dwuczłonowego imienia staropolskiego typu Bydgost, a więc z częstką nagłosową By- oraz przyrostkiem hipokorystycznym -ch, jak w nazwach osobowych Stach od Stanisław, Zdzich od Zdzisław itd. Częstka -bych widoczna jest zresztą także np. w imieniu Pobych, gdzie tylko występuje przedrostek po-, podobnie jak w imieniu Powid obok imienia Wid. A zatem w nazwie Bychawa widzielibyśmy podstawę pienną w postaci imienia hipokorystycznego Bych oraz formant (przyrostek) z funkcją dzierżawczą -awa, a więc podobną, jaką pełnią przyrostki -ów, -owa, -owo itd. w nazwach typu Kraków, Częstochowa itd. Warto tu wspomnieć, że taką funkcję strukturalno-semantyczną, jak przyrostek -awa w Bychawa, pełni, chociaż wtórnie, ten sam przyrostek w nazwach Nieszawa, Warszawa itd. z dawniejszych formacji Nieszewa, Warszewa (Warszowa). Ale dla tych nazw rzeczą pewną, iż kiedyś brzmiały one inaczej, zaś formant -awa jest wtórny. Są na to bezpośrednie dowody i przekazy historyczne. Nie ma natomiast takich dowodów dla nazwy Bychawa. Jak stwierdziliśmy na wstępie, od najdawniejszych czasów (XVI w.) ma ona postać z -awa. Tylko w innych częściach Polski (por. wyżej) występują nazwy o identycznym pniu bych- i z formantem -ów, -owa itd. Wskazuje to, że są to miejscowości o charakterze dzierżawczym. A jak określić z punktu widzenia semantycznego nazwę Bychawa, skoro posiada ona przyrostek -awa, który niemal powszechnie był używany do tworzenia nazw topograficznych, głównie nazw rzek, bagien, miejscowości nadrzecznych itp. Rzecz to powszechnie znana. Nasuwa się przeto pytanie, czy sufiks -awa mógł w tym wypadku występować w funkcji przyrostka topograficznego, skoro nazwa ta, jak już wykazaliśmy, zawiera pień imienny w postaci Bych-

W związku z tym należy stwierdzić, że sufiks (formant) -awa obok swej powszechnie znanej funkcji słowotwórczej tworzenia nazw topograficznych od pni (podstaw) apelatywnych w rodzaju Bielawa, Cisawa itd. mógł występować jednocześnie w funkcji formantu tworzącego tzw. hipokorystyka. Wskazują na to staropolskie imiona, np. polskie Godawa, Gostawa, Lubawa, Suława, Witawa itd., czeskie Dobrawa, Hostawa, Radawa, Svatava. Nie wydając się w szczególności tutaj analizę podanych nazw, wspomnę tylko, że istniały od najdawniejszych czasów nazwy zarówno miejscowe, jak i osobowe, w których widoczne jest mieszanie się przyrostków -owa i -awa. Zjawisko to zachodzi zarówno w nazwach od podstaw apelatywnych, jak i osobowych. Podamy niektóre z nich. Przeważnie występują one w nazwach rzek i osad, np.: Banachawa, łąka i strumień oraz osiedle w pow. puławskim, co, jak się zdaje, słusznie Kozierowski (KNLech II 2) łączy z imieniem Banach (od imienia Benedykt) i uważa, że znaczy to tyle, co Banachowa (nazwa dzierżawcza, tamże); też Berkawa, osada w pow. braclawskim oraz Berkowo i Berkowice z XIII wieku; Bierawa a Bierawka, rzeka prawy dopływ Odry i osada Bierawa oraz osada Bierówka, w LBD notowana jako Byrawka obok Byrowka (KNLech II 4); por. Brdawa, rzeczka, ale również Brdów, osada i jezioro w pow. kolskim (Klech II 5); także Cisawa, tylko osada w r. 1539, dziś Cisowa pod Gdynią (KNLech II 7); również co do słoweńskiej nazwy rzeczki Čežava (w dokumencie z r. 1150 Zasowe) stwierdza Kozierowski (KNLech II 10), że powstała ona zapewne drogą wyrównania do form na -awa; i dalej: Godzerawa (z r. 1448), niwa, według Kozierowskiego winna brzmieć Gadzerowa (tamże, s. 13); wyraźne oboczności stwierdzamy w: Goszczawa (r. 1400, KNLech II 15) obok Goszczona w pow. nooworadomskim oraz imię żeńskie na Śląsku XII-XIII w. Gostaua; por. też osada *Grążawa (przeszła wtórnie w Grążawy KNLech II 15) i osada Grążów w dawnym pow. jędrzejewskim oraz Grężowo (r. 1178)

w pow. wejherowskim (tamże) i wiele, wiele innych przykładów. Udokumentowana oboczność tego typu występuje również np. w nazwie obecnej Kłodawa, która ma np. w r. 1257 postać Clodowe, zaś w r. 1300 odnotowano też jezioro Clodow (KNLech II 19), czy też w Lachawa (r. 1589) obok Liachowa (tamże, s. 22). Wspomnę jeszcze, że np. znany wśród szlachty mazowieckiej herb Gozdawa brzmiał dawniej stale jako Gozdowa (w zapisach: Gosdowo, Gozdowa, Goszdova). Na tej podstawie można, jak się zdaje, twierdzić, że tendencja do mieszania nazw topograficznych z formantami -awa i -owa była znana od najdawniejszych czasów. Płynie z tego jeszcze jeden ważny dla nas wniosek, iż formant -awa, podobnie jak i -owa, mógł pełnić funkcję przyrostka dzierżawczego. Pragniemy zatem podkreślić, że również w nazwie Bychawa, jak można sugerować, sufiks -awa pełni funkcję przyrostka dzierżawczego. A zatem z punktu widzenia znaczeniowego jest to nazwa dzierżawcza, co oznacza, że pierwotnie osada ta była założona lub po prostu należała do osoby o staropolskim hipokorystycznym imieniu Bych (występującym też w postaci Bysz, por. wyżej, s. 31). Do podstawy więc w postaci pnia imiennego Bych został dodany formant -awa, stąd Bychawa. Jest to zatem analogiczny pod względem znaczeniowym typ nazwy, jak wymienione wyżej (s. 22) nazwy miejscowe Bychowa, Bychowo, Bychów itp. Być może, iż w czasach przedhistorycznych także interesująca nas tu nazwa brzmiała w postaci Bychowa. Niestety w żadnym źródle nie udało się tego stwierdzić. W związku z tym można tylko sugerować, że formacja Bychawa jest wtórna, tj. analogiczna do nazw topograficznych typu Bielawa, Cisawa itp. Natomiast formant -awa w nazwie Bychawa pełni zapewne funkcję przyrostka dzierżawczego, podobnie jak formant -ów w nazwie Kraków, czy -owa w nazwie Częstochowa.

Przymiotnik od Bychawa brzmi bychawski (potocznie bychaski), zaś terenowe nazwy mieszkańców: dla mężczyzny przeważnie Bychawianin, dla kobiety - Bychawianka.

CHEŁM

Miasto powiatowe nad rzeczką Uherką było w XIII wieku przez krótki okres stolicą księstwa włodzimiersko-halickiego, zaś później aż do rozbiorów Polski stolica ziemi chełmskiej. Jednakże prawo magdeburskie nadał miastu prawdopodobnie dopiero Władysław Jagiełło.

W najstarszych źródłach historycznych (głównie z XIII i XIV wieku) nazwa Chełm notowana jest w postaci Chełm obok Chołm (w pisowni średniowiecznej polskiej ma to postać Chelm, w ruskiej zaś Cholmъ obok Cholъmъ). Źródła językowe polskie nazwę tę podają w szacie historyczno-językowej zgodnej z zachodniosłowiańskim rozwojem prasłowiańskiej, tj. przedhistorycznej postaci chłm (z l tzw. sonantycznym i jerem twardym na końcu), która w okresie późniejszym na gruncie języka polskiego rozwinęła się w chełm. W językach wschodniosłowiańskich to tzw. l sonantyczne (tj. zgłoskotwórcze rozwinęło się w -oł-, stąd ruska postać chołm.

Należy stwierdzić, że obecnie w języku polskim pień chełm- występuje już tylko w nazwach topograficznych, najczęściej zaś w nazwach własnych wsi i miast. W językach natomiast ruskim i czeskim jest on używany także na oznaczenie pagórka, czyli występuje w zwykłej formie apelatywnej.

Nazw miejscowych z pniem chełm- spotykamy stosunkowo dużo na całym etnicznie polskim obszarze. Są one dość równomiernie rozsiane w różnych punktach Polski, np.: Chełm, wieś w pow. bocheńskim, krakowskim, myślenickim itd.; nazwy z pniem chełm- rozszerzonym o jakiś formant, np. Chełmce, wieś w pow. kaliskim, kieleckim i skierniewickim; Chełmiec wieś w pow. sądeckim, krasnostawskim; Chełmno, miasto powiatowe i kilka wsi. Przykłady można by mnożyć. Wszystko to dowodzi, że w przeszłości historycznej pień chełm- był powszechnie znany i używany do tworzenia nazw topograficznych w całej Polsce. Stopniowo jednakże jego wyrazistość słowotwórczo-semantyczna się zacierała tak, że w chwili obecnej jest on już tylko pniem historycznym, z punktu widzenia znaczeniowego mało wyrazistym.

Nazwa Chełm należy do grupy nazw tzw. topograficznych, tj. wyrażających właściwość topo- lub geograficzną miejscowości, do których należą także np. takie nazwy, jak: Biała, Wysokie, Ostrów, Zalesie itd. Sama nazwa Chełm oznacza po prostu wzniesienie, pagórek, co w odniesieniu do interesującego nas tu miasta Chełma całkowicie przekonuje, ponieważ istotnie Chełm leży na wzniesieniu. A zatem pierwotna nazwa pagórka, występująca na Lubelszczyźnie w historycznej postaci chełm obok chołm, stała się podstawą do powstania nazwy własnej Chełma.

Historyczna treść i budowa słowotwórcza nazwy Chełm nie nasuwa w zasadzie poważniejszych wątpliwości. Mając jednakże na uwadze dwojaki rodzaj zapisów tej nazwy, tj. Chełm obok Chołm, zadajemy sobie pytanie, która z tych postaci wystąpiła na tym terenie w dalekiej przeszłości historycznej jako pierwsza? Jeżeli bowiem przyjąłobyśmy – w myśl dotychczasowej wiedzy archeologicznej i historycznej, że założycielem Chełma był dopiero książę ruski z XIII wieku Daniel Romanowicz, to można by sądzić, że wraz z powstaniem grodu Chełma jego też nazwa miała postać wschodniosłowiańską, tj. Chołm. Jednakże z uwagi na brak dostatecznie pewnych danych źródłowych o początkach Chełma, problemu tego nie można ostatecznie

przesądzać.

W związku z tym możliwa do przyjęcia staje się jeszcze inna sugestia. Ponieważ w najdawniejszych źródłach historycznych polskich występuje zapis Chełm, zaś w ruskich – Chołm, można przyjąć, że od zamierzonych czasów obie te postaci występowały tu równolegle i na oznaczenie tego samego miejsca z tym tylko, że nosiciele języka zachodniosłowiańskiego używali nazwy Chełm, zaś plemiona wschodniosłowiańskie mówiły Chołm. Problem ten będzie zresztą trudny do rozstrzygnięcia dopóty, dopóki nie zostaną ostatecznie wyjaśnione początki etniczne Chełma. Wówczas i sama nazwa, i jej podłoże kulturalne, nie będzie przedstawiać większego problemu. Dane źródłowe z XIV, a nawet z XIII w. zagadnienia tego ostatecznie nam nie wyjaśnią.

W tej chwili warto jedynie stwierdzić, że nazwa Chełm należy do typu nazw tzw. topograficznych i że w najdawniejszych źródłach historycznych polskich występuje w postaci Chełm, zaś w ruskich odnotowana jest jako Chołm.

CHODEL

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska (w zasadzie wieś) w pow. bełżyckim, zostało założone około połowy XV (r. 1440) lub nawet w początkach XVI wieku (r. 1517). Dokładna data lokacji miasta nie została dotychczas ustalona. Najstarsza pieczęć miejska herbowa pochodzi z XV w. i ma napis: Sigillum Civitatis Chodelensis. Miejscowość ta według wszelkich danych nie należy zapewne do najstarszych na Lubelszczyźnie, ponieważ pewny jej zapis w postaci oczywiście dzisiejszej, tj. jako Chodel pochodzi z r. 1531 (ŻDz XIV 12a r. 1676 - 2 r.) i taka postać tej nazwy pozostała do dziś. A zatem jej strona graficzno-ortograficzna nie nasuwa żadnych wątpliwości. Trudności natomiast powstają przy jej analizie pod względem strukturalno-znaczeniowym. Już J. Rozwadowski stwierdził, że podobne trudności występują przy etymologii nazwy rzeki Chodel, dodając tylko, że najprawdopodobniej pochodzi ona od nazwy osiedla. Wykorzystując możliwie bogaty materiał porównawczy postaramy się odpowiedzieć na pytanie, jaka jest podstawa słowotwórczo-zaczeniowa nazwy miasta Chodla, oraz do jakiej grupy nazw należy ją w końcu zaliczyć. Problem to nie łatwy. Przypomnę jeszcze tylko, że niedaleko od Chodla występuje nazwa wsi Chodlik, która jest w tym wypadku formacją deminutywną od nazwy Chodel.

W SG I 605-607 notuje się nazwy miejscowe, w których najprawdopodobniej występuje ta sama podstawa pienna, co w nazwie Chodel, a mianowicie: Chodecz, osada, dawniej miasteczko w pow. wrocławskim, tamże Chodeczek, wieś i folw., także Chodoków (obok chyba mylnego bądź wtórnego Chotków, tamże, s. 607) oraz Chodnów, wieś i folwark w pow. rawskim. Już na podstawie chociażby cytowanych nazw zaczyna się nam wyodrębniać częśćka słowotwórcza chod- oraz przyrostki: -el (w Chod-el), -ecz (w Chod-ecz), -eczek (przyrostek rozszerzony w Chodaczek) itd. Szereg analogicznych nazw, tj. z pniem chod- notuje z terenu Wielkopolski od najdawniejszych czasów S. Kozierowski, np.: Chodaki z r. 1386 w pow. sieradzkim (i nazwisko Chodak, por. KWschW VI 55), tamże: Chodów, wieś w pow. łęczyckim z r. 1386 i w pow. kutnowskim z r. 1391 - w zapisie Clemens de Chodowo..., na podstawie czego już Kozierowski wyprowadza nazw. Chod, bo jest też nazwa własna Chodawa (równa się Chod-awa) z r. 1420 oraz Chodzież i może tu także należąca nazwa Chodzianów z r. 1520 (stąd nazw. Chodzian - tamże, s. 55). Tenże autor notuje dodatkowo: Chodecz, miejscowość dziś nie istniejąca; jest także Chodów (z 1422) w pow. łęczyckim (obok tego 2 razy Chotów w pow. wieluńskim, co tu jednak nie należy) itd. Nazewnictwo polskie nie jest pod tym względem odosobnione. Wiele nazw miejscowych z pniem chod- znajdujemy np. na terenie Czech, por.: Chodeč (na Chodczy) i Chodak z r. 1597 oraz tamże: Chodov (3 r.), wsie i miasto. Wymienia się tam również nazwy Chodovice, Chodovice itd. (w sumie 6 r.). Interesująca jest tu ponadto informacja, że na terenie Chech odnotowano już w roku 1400 nazwisko Chod: Vsseslaus dictus Chod de Mlazowicz; także vendit domum Martino Chodz r. 1443. Imię to (czy raczej nazwisko powstało według Profousa od wyrazu pospolitego chod, co oznacza "strażnik graniczny". Wyraz chod należy chyba wiązać z prasłowiańskim czasownikiem choditi "chodzić", w związku z czym chod byłby derywatem wstecznym odczasownikowym. Wszystkie dane na to wskazują, zaś najbardziej znaczenie czeskiego apelatywu chod. Dane te jednocześnie sugerują, że przynajmniej nazwy miejscowe Chodów, Chodowo, zarówno w języku polskim jak i

czeskim, są nazwami dzierżawczymi. Profous jednakże sugeruje, że pierwotnie na gruncie czeskim mogły to być miejsca, czy osiedla należące do chodów, tj. strażników granicznych (być może, iż jest to formacja podobna do tej, jaka występuje w nazwie Urzędów, por. niżej). Dopiero wtórnie, być może, na skutek tzw. derywacji fleksyjnej, nazwa chodów przeszła do grupy nazw o charakterze dzierżawczym, tj. w znaczeniu: Chodów, czyli gród człowieka (założyciela, właściciela) o nazwisku (imieniu) Chod. Przez derywację fleksyjną za P. Smoczyńskim rozumiemy pewien proces słowotwórczo-fleksyjny, w którym kostnieją, nieruchomieją dawne formy gramatyczne, a na ich miejsce powstają struktury nowe: „Za przykład reprezentatywny derywacji fleksyjnej przyjmujemy wszakże ten, w którym niezrozumienie skostniałej formy przypadkowej prowadzi do zidentyfikowania jej z inną, podobną wyłącznie pod względem zewnętrznym, i do przyjęcia od niej nowych, z gruntu sobie obcych właściwości strukturalno-gramatycznych”. Jako przykład niech posłużą formacje: (ul.) Matejki (dopełniacz liczby pojedynczej) i nowa odmiana na Matejkach, czy też (ul.) Kopernika i na Kopernice itd. A więc podobnie jak np. czeski a może i polski Chodów (dopełniacz liczby mnogiej) przechodzi wtórnie do odmiany: Chodów (mianownik liczby poj.) i w Chodowie, jak Kraków w Krakowie itd.

Wspomnę również, że formacje słowotwórcze imienne z pniem chod- znane są też na Rusi, np. imiona: Chodko (równa się Chod-ko - 4 razy), też Chodor oraz dalsze postaci derywowane postępowo w formie nazwiska, np. Chodkiewicz, Chodykowicz itp.; także w innym miejscu: Chodkowi Czemerowiczowi (celownik liczby poj.) oraz Chodor, Chodkiewicz obok Chodkowicz itd. W świetle powyższego materiału porównawczego podstawa nazwy Chodel, czyli pień staje się coraz bardziej dla nas zrozumiałą. Należy więc przystąpić do wyjaśnienia drugiej części słowotwórczej nazwy, tj. formantu -el. W tej chwili omówimy stosunek słowotwórczo-znaczeniowy obydwu tych części względem siebie.

Otóż znane są zarówno w języku polskim jak i w innych językach słowiańskich takie nazwy osobowe, jak np. ostatnio zanotowane na Śląsku Ciechel z r. 1220, w czym należy widzieć pień ciech- (jaki występuje np. w imionach złożonych Bądzieciech, Dobrociech, Radociech lub też Ciechosław itd.) oraz przyrostek -el, być może w funkcji -ost, -ek, -uta w hipokorystykach Ciechost, Cieszek, Ciechuta itd. Dodam, że w języku staropolskim znane były imiona hipokorystyczne (tj. spieszczające), jak np. Bogel, Drogel, Godel, Kochel, gdzie również występuje sufiks -el. Oprócz tego odnotowano także śląskie imiona z XII-XIII wieku Witawa, Witek, Witko obok Witel (z -el).

W świetle przedstawionego materiału nazewniczego staje się więc coraz jaśniejsza słowotwórczo-zaczeniowa funkcja interesującego nas formantu -el. Nadmienię jeszcze tylko, że np. Kozierowski widzi również przyrostek -el w nazwie wielkopolskiej wsi Bychlew, którą według niego należy wywodzić od nazwiska (lub imienia) Bychel (KWSchW VI 47). Wspomniany autor notuje także nazwę topograficzną (las, dziś nieznaną) Glibiel (Zalaszowski - KPoz II 587). Warto zauważyć, że przyrostek -el występuje także w nazwie miasta powiatowego na Wołyniu o brzmieniu Kowel, a obok tego istnieje również nazwa Kowno (z przyrostkiem -no). Tutaj, jak się zdaje, przyrostek -el został użyty do utworzenia nazwy o charakterze topograficznym. Rzecz wymaga zresztą oddzielnych badań. Wskażę również, że np. na Mazowszu odnotowano miejscowość Lubiel, która, zdaniem Zierhoffera, powstała od skróconej postaci imienia dwuczłonowego Lubomir, też Lubgost itd., a mianowicie od części

Lub- i przez dodanie przyrostka hipokorystycznego -el. Według tegoż autora przyrostek -el w nazwie miejscowej Lubiel może pełnić funkcję bądź to dzierżawczą, bądź też jedynie ogólnostrukturalną. Na podobne mniej więcej trudności napotykamy przy ostatecznej ocenie funkcji przyrostka -el w nazwie miasta Chodel. W konsekwencji byłbym jednakże skłonny w nazwie tej wydzielić podstawę słowotwórczą w postaci chod-, która z kolei powstać mogła z jakiegoś bliżej nieznanego staropolskiego imienia dwuczłonowego, oraz przyrostek -el. Można więc sugerować, że najpierw istniało imię męskie Chodel, a dopiero później powstała nazwa miasta Chodel o charakterze dzierżawczym. Pierwotnie mogło to być zestawienie: Chodel gród, podobnie jak np. Lublin gród, Poznań gród itd., gdzie po odpadnięciu członu drugiego gród jako z punktu widzenia znaczeniowego zbędnego, pozostał już tylko człon pierwszy nazwy w postaci Chodel. A zatem nazwę Chodel uznajemy za nazwę dzierżawczą.

Przymiotnik brzmi chodelski.

CZEMIERNIKI

Dawniej miasto, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. Radzyń Podlaski, założone zostało w r. 1509 na mocy przywileju króla Zygmunta I przez wojewodę lubelskiego Mikołaja Firleja. Jednakże osiedle czy wieś Czemierniki powstało o wiele wcześniej, bowiem jak podaje S. Wojciechowski, już w roku 1325 istniały zapisy tej nazwy w postaci Chemernik, Cemernik itd. Zapisy tej nazwy w wieku XV mają postać: Czemyerniky (1 r.), Czemyernyky (9 r.), Czemyerniky (2 r.). Wszystkie pochodzą z LBD II 550-551. W tym miejscu zaakcentuję, że już w świetle tych danych, co dla naszego dalszego wywodu nie będzie sprawą obojętną, nazwę tę można odczytać jako Czemierniki obok Ciemierniki. Wskazują na to również późniejsze zapisy tej nazwy, a mianowicie: Parochia Czemierniki obok Czemyerniki ŻDz XIV 350 r. 1531 oraz tamże Ciemierniki (s. 406 r. 1569). W wieku zaś XVII i w czasach późniejszych występuje już dzisiejsza graficzno-ortograficzna postać tej nazwy, a mianowicie: Czemierniki (2 r., ŻDz XV 6a i 15a r. 1676). Jak zatem widać, począwszy od wieku XV zapisy tej nazwy są jednoznaczne, a zatem w oparciu o nie będzie można z dużą dokładnością podać etymologię nazwy, tj. określić jej strukturalno-semantyczny charakter.

Wyjdziemy najpierw od określenia podstawy danej nazwy, czyli pnia. Otóż istnieje w Słowniku języka polskiego nazwa rośliny ciemiernik, określana jako "roślina z rodziny trujących, łac. Helleborus". W tymże Słowniku (SJP Dor I 975-976) odnotowałem również nazwę rośliny ciemierzyc (obok ciemierzyc) określaną jako "roślina z rodziny liliowatych, Veratrum oraz tamże (s. 1121) czemierzyc, przy czym znajduje się tu odsyłacz do ciemierzyc (tj. z głoską ć nie cz w nagłosie wyrazu). Że również w interesującej tu nas nazwie Czemierniki głoski początkowe wyrazu ć oraz cz mogły się mieszać, wskazują chociażby staropolskie zapisy: Czemyerniky obok Czyemyerniky (czytaj Ciemierniki) itd. Także w dzisiejszym języku ludowym na terenie woj. lubelskiego nazwę tę słyszałem często, o czym tutaj ogólnie nadmienię, w postaci fonetycznej Czemierniki obok Ciemierniki. Nazwa rośliny ciemiernik (może i tu należy przyjąć oboczną postać czemiernik, jak ciemierzyc obok czemierzyc, por. wyżej) znana jest także np. w językach białoruskim i ukraińskim. W języku białoruskim występuje ona zarówno w postaci tzw. rdzennej, pierwiastkowej, jak i sufiksальной, a mianowicie: čemer obok čamjaryšča i to na określenie tej samej rośliny. W języku natomiast ukraińskim nazwa ta ma postaci: čemera (formacja pienna, pierwiastkowa) i čemeryča, określane jako "Veratrum album". Wniosek z tego, że pnem lub też pierwiastkiem w tych nazwach roślin jest część czemier- (może obok ciemier-), zaś formantami (przyrostkami: -nik obok -ica (-yca), -yšča, -yča itd. A zatem i w nazwie miejscowej Czemierniki skłonni byłibyśmy wydzielić pień czemier- oraz formant -nik, w liczbie mnogiej -niki. Z punktu widzenia strukturalno-semantycznego jest to więc nazwa sufiksальная o charakterze topograficznym, podobnie jak np. wielkopolskie Trawniki (por. też Trawnik, łąka, tamże - 9 r.), Zielniki KPoz I 476 itd., czy na Lubelszczyźnie występujące Lipniki, Rudniki itd. Są to tzw. nazwy pluralne, w których, jak w wypadku nazwy Czemierniki, określenie rośliny występuje w liczbie mnogiej. Widocznie teren, na którym ta miejscowość powstała, obfitował niegdyś w duże ilości rośliny o znanej, zarówno w języku polskim jak i w językach wschodniosłowiańskich, nazwie ciemiernik obok (być może pod wpływem wschodniosłowiańskim) czemiernik. Jest to jednakże na gruncie

polskim nazwa osiedla raczej wyjątkowa.

Przymiotnik od Czemierniki brzmi czemiernicki, zaś terenowe nazwy mieszkańców: dla mężczyzny – Czemierniczanie, obok rzadszej formy Czemierniczak, natomiast dla kobiety – Czemierniczanka.

DOKUDÓW

Dawniej miasteczko, dziś niezamieszkała osada leśna w pow. bialskim, należało w XVII w. do ks. Radziwiłłów. Początki lokacji miasta jak również samej osady nie są znane. Wiadomo tylko, że już w r. 1658 miasteczko miało swój herb z napisem: Pieczenc miastu Dokudowi służy. Nieliczne ponadto analogiczne nazwy miejscowości (w sumie 3) notuje się jedynie na terenie ruskim (wschodniosłowiańskim), a mianowicie w dawnych pow. lidzkim i borysowskim (SG II 94 oraz tamże XV 1, 423-424), które mają postać Dokudowo. Jedno z tych osiedli (pow. lidzki) występuje w ruskich dokumentach już w r. 1516 i także jako Dokudowo, przez wydawców polskich cytowane i opisywane jako Dokudów, tj. z wtórnie przyjętą formacją sufiksalną na rodzaj męski (tj. z końcówką zerową) w miejsce dawnej nijakiej: Dokudowo. Dokudów podobnie jak np. w nazwach miejscowości topograficznych, np. dawne Zagórowo przechodzi w Zagórow, Zamostwo w Zamostów itd. Fakt to zresztą w toponomastyce polskie powszechnie znany. Zewnętrzna postać nazwy Dokudów wskazuje, że należy ją zaliczyć do grupy nazw tzw. dzierżawczych, tj. z punktu widzenia słowotwórczo-znaczeniowego wyodrębnić część pienną dokud- oraz przyrostek nadający tej nazwie charakter dzierżawczości (przynależności) -ów (-owo), podobnie jak w nazwach miejscowych Kraków, Tomaszów itd. Może to być również nazwa o charakterze pozornie dzierżawczym, podobnie jak np. Brzozów, Jaworów itp. Rzecz trudna do rozstrzygnięcia z tego względu, iż niezbyt jasna jest w tej nazwie podstawa pienna, czyli temat. I właśnie na wyjaśnienie tego problemu położymy szczególny nacisk, bowiem głównie dzięki temu będziemy mogli określić chociażby w przybliżeniu znaczenie samej nazwy.

Otóż istnieje w języku rosyjskim narzeczowa (przede wszystkim) postać przysłówka dokuda używana w funkcji okolicznika miejsca, czasu itd., co odpowiada pod względem znaczeniowym (także pod względem słowotwórczym, tylko z nieco odmienną postacią fonetyczną, gdzie ruskiemu i czeskiemu dokud, czy też np. serbskiej bezprzedrostkowej postaci kud itd. Warto wspomnieć, co dla naszych wywodów nie będzie rzeczą obojętną, że istnieje również w języku ruskim potocznym określenie dokudowa w tym samym znaczeniu "dokąd, jak długo" itd. A zatem zarówno dokuda, jak i sufiksalna postać dokudowa są tylko słowotwórczymi odmiankami wyrazu literackiego kuda 'gdzie, dokąd' itd. Zapewne i nazwę miejscowości Dokudów (dawniejsze Dokudowo) łączyć należy etymologicznie z apelatywem (wyrazem pospolitym) w postaci fonetycznej wschodniosłowiańskiej dokud.

Strona semantyczna tego wyrazu jest już dla nas jasna. Ale co ona może mieć wspólnego z nazwą miejscową Dokudów? Gdyby bowiem istniało w języku ruskim jakieś np. imię czy nazwisko Dokud (-a), wówczas moglibyśmy tylko stwierdzić, że nazwa ta jest z punktu widzenia słowotwórczo-znaczeniowego prosta i należy, z uwagi na występowanie przyrostka -ów, do grupy nazw dzierżawczych. W tym jednakże przypadku pewności takiej mieć nie możemy. Przejrzane przeze mnie źródła ruskie nazwiska czy imienia *Dokud nie wymieniają. Istnieje przeto tylko jedyna realna podstawa wiązania nazwy miejscowej Dokudów z wyrazem pospolitym (oczywiście w jego wschodniosłowiańskiej postaci fonetycznej) dokud. Ponieważ w materiale ruskim występuje także określenie dokudowa, tj. rozwinięta postać jego

wyrazu przez sufiks (częstkę -owa, można sugerować, że i nazwa miejscowa Dokudów z dawniejszego Dokudowo (por. wyżej), jest zwykłą formacją apelatywną, prymarną (tzn. występującą w gotowej postaci wyrazu pospolitego), jak np. nazwy miejscowości Biała, Góra, Nizina, Potok itd. itd. Wymienione nazwy są jednakże z punktu widzenia semantycznego przejrzyste, jasne. Nie można tego powiedzieć natomiast o nazwie Dokudów.

Jest to jakaś osobliwość słowotwórczo-toponimiczna w słowiańskiej toponomastyce. Chodzi bowiem o to, że podstawę pienną dla tej nazwy stanowi akurat postać przysłówkowa dokud, która, jak już wskazaliśmy wyżej, może występować obocznie jako dokudowa. Oznaczałoby to, że teren, na którym osiedliła się pierwsza ludność, był zapewne odległy od centrów gospodarczych, kulturalnych itd., czyli było to najprawdopodobniej jakiejś „Dokudowo osiedle” (osiedle, siolo), tzn. miejscowość (teren) bliżej nieznaną itp. Jest to zatem nazwa z punktu widzenia strukturalno-semantycznego niezbyt wyrazista. Przypomina ona zewnątrznie takie twory onomastyczne, jak np. Dojazdów w województwie krakowskim, Gwizdów w województwie rzeszowskim czy też Poizdów (z dawniejszego Pogwizdów) w powiecie Radzyń Podlaski. Są to nazwy z punktu widzenia zarówno słowotwórczego jak i (a może przede wszystkim) znaczeniowego w toponomastyce na ogół niejasne. Ostatecznie więc nazwę Dokudów bylibyśmy skłonni zaliczyć do grupy nazw o charakterze topograficzno-metonimicznym, o podstawie słowotwórczo-semantycznej raczej ciemnej. Ten jakiś dziwny typ nazw miejscowych (i geograficznych) zasługiwałby, jak się zdaje, na oddzielne, w oparciu o możliwie szeroki materiał porównawczy przeprowadzone, zbadanie.

Przymiotnik od Dokudów brzmi dokudowski (potocznie i fonetycznie dokudoski).

DUBIENKA

Niegdyś miasteczko, dziś osada traktowana administracyjnie jako wieś w pow. lubelskim, otrzymało lokację miejską na prawie magdeburskim w roku 1588 na mocy przywileju króla Zygmunta III. Tutaj też tylko ogólnie wspomnę, że pierwotnie, tj. mniej więcej od początków XVIII wieku, nazwa miasta brzmiała Dubno obok Dębno i dopiero w późniejszym okresie zmienia się na Dubienka.

Z punktu widzenia słowotwórczego mamy tu do czynienia z tzw. wtórną sufiksacją (derywacją) już istniejącej formacji onomastycznej w postaci Dubno, która rozszerzona o dodatkowy (wtórnie przyjęty) przyrostek -ka, dodany do pnia (tematu) dubn- obok dubien-, otrzymuje nową postać słowotwórczą, tj. Dubienaka.

Oczywiście pod względem znaczeniowym nic się tu nie zmieniło oprócz tego, że nazwa ta przyjęła jednocześnie nowy rodzaj gramatyczny, tj. żeński w miejsce dawnego nijakiego. W nazwie tej należy przeto wyodrębnić z punktu widzenia jej budowy słowotwórczej pień dub- (pol. dąb- obok dęb-) oraz formant -enka, który składa się jakoby z dwóch części morfologicznych, a mianowicie z przyrostka -'en-. W wyniku tzw. absorpcji morfologicznej z tych pierwotnie dwu oddzielnych części słowotwórczych powstała jedna postać -'enka, która, jak w tym przypadku, pełni funkcję odrębnego formantu o charakterze nazwotwórczym topograficznym. Warto jeszcze wspomnieć, że w tej konkretnej nazwie nowa jej postać słowotwórcza, tj. Dubienka w stosunku do dawnej, a mianowicie Dubno, może mieć w pewnym stopniu charakter deminutywny (pomniejszający), bowiem taką funkcję znaczeniową oprócz ogólnostrukturalnej może posiadać przyrostek -ka, jak np. w nazwach miejscowych Częstochówka, Skawka itp., czy z formantem -ek, jak w nazwach m. Kruszewek, Janówek, Borzęciniek itp., które powstały jako formacje zdrobniałe od już istniejących nazw m. Częstochowa, Skawa, czy też Kruszew, Janów itd. Warto dodać, że nazwy topograficzne miejscowości z pniem wschodniosłowiańskim dub- są znane na Rusi od najdawniejszych czasów, np. Dubno, miasto pow. w dawnej guberni wołyńskiej, także Dubiszczce, Dubenec, Dubiecko itp. Ten typ nazw, i również o postaci fonetycznej dub- (co w jęz. polskim ma postać dąb- obok dęb-, por. niżej), znany jest również powszechnie na terenie Czech, np. Dubne albo Dubno i Duben, także Dubenec, Dubsko, Dubovka itd. Formacje z pniem dub- w języku polskim są obce. Występują tu mianowicie formacje o brzmieniu dęb-, np. Dębiec (2 r.), osada i wieś w Wielkopolsce, Dębina, os., także Dębinek, Dębiniec itd. Odpowiednikiem np. wschodniosłowiańskiej nazwy Dubno, jak pierwotnie brzmiała interesująca nas tu nazwa miasta, jest np. Dębno na Podhalu; ale obok tego na terenie dawnej Łemkowszczyzny, który jest obszarem etnicznie mieszanym, występuje również wieś Dubne w pow. nowosądeckim. A zatem formacja z pniem dub- pozostaje pod niewątpliwym wpływem języka ruskiego, co jest rzeczą zrozumiałą, ponieważ i teren, na którym ta miejscowość od prawieków występuje, jest pod względem etnicznym mieszany, tj. polsko-ruski. W tym wypadku podstawa tej nazwy, czyli pień przyjęła się w wersji językowej wschodniosłowiańskiej, tj. dub-. Natomiast pierwotny formant -no (zmieniony wtórnie na -enka) jest przyrostkiem ogólnosłowiańskim, służącym do tworzenia nazw miejscowych, tzw. topograficznych. A zatem nazwa oznaczała pierwotnie obszar porośły dębami, zaś z kolei nazwę własną miejscowości.

Przymiotnik od Dubienka brzmi dubieniecki, zaś terenowe nazwy mieszkańców: dla mężczyzny - Dubieneczanin, dla kobiety - Dubieneczanka. Formacje te są jednakże

używane stosunkowo rzadko. Najczęściej stosowane są w tym celu określenia o charakterze opisowym, a mianowicie: obywatel czy obywatelka (kobieta) z Dubienki.

FIRLEJ

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. lubartowskim, zawdzięcza swe powstanie i w początkowym okresie istnienia świetny rozwój ówczesnemu wojewodzie lubelskiemu Mikołajowi Firlejowi. Założone zostało w r. 1557 i początkowo nosiło nazwę Firlejów, co potwierdzają dawne zapisy źródłowe. I tak np. z r. 1676 mamy zapis: Firlejów parochia ŻDz XV 17a. Fakt ten podkreślają również niektóre opracowania historyczne, przy czym trudno dokładnie ustalić, kiedy właśnie nazwa dawna Firlejów zmieniła się na Firlej. Można tylko w przybliżeniu podać, że zmiana ta nastąpiła mniej więcej na przełomie wieku XVII i XVIII, co jednakże dla ustalenia etymologii danej nazwy nie ma istotnego znaczenia. Jest ona bowiem z punktu widzenia strukturalno-semantycznego jasna.

A więc nazwa Firlej w swej dawnej postaci, tj. Firlejów należała bezwzględnie do grupy nazw o charakterze dzierżawczym, podobnie jak np. Kraków, Pawłów, Tomaszów itp. A jest faktem powszechnie znanym, że założycielem i równocześnie właścicielem Firleja był właśnie Mikołaj Firlej. Początkowo był to więc Firlejów gród, gdzie po odpadnięciu członu gród jako z punktu widzenia znaczeniowego zbędnego, pozostał człon pierwszy, tj. Firlejów, funkcjonujący z kolei jako tzw. nazwa miejscowa dzierżawcza. Ten typ słowotwórczo-znaczeniowy nazw miejscowych jest powszechny w całej Słowiańszczyźnie, więc nie widzimy potrzeby bliżej go tu objaśniać. Analogiczną pod tym względem nazwą jest już omówiony wyżej Adamów. Skoro jednakże wiemy, że dawniej nazwa interesującej tu nas miejscowości miała postać Firlejów, dziś natomiast występuje jako Firlej, nasuwa się po prostu pytanie, co było główną przyczyną tej zmiany. Odpowiedź na to zagadnienie nie wydaje się tak prosta.

Otóż nazwy miejscowe w postaci Firlejów występują, chociaż rzadko, także na innych obszarach Polski. Ze Słownika geograficznego (SG II 391) wynotowaliśmy: Firlejów, folwark w pow. miechowskim, Firlejów (za Józefowem), wieś w pow. przemysłańskim oraz dalsze derywaty postępowe, a mianowicie: Firlejówka, wieś w pow. złoczowskim i Firlejowszczyzna, dawny folwark pod Lublinem. Nazwę miejscową Firlejów odnotowałem również na Rusi Czerwonej. Wyjątkowo odnotowałem także nazwę młyna Firlej (a więc w postaci słowotwórczej czystego imienia czy nazwiska) w pow. piotrzkowskim, KWschW VI 101-102. I to właściwie wszystko. W naszym konkretnym przypadku pojawienie się nazwy Firlej w miejsce dawnego Firlejów polega, najogólniej rzecz ujmując, m. in. na tym, że nastąpiło skrócenie pierwotnej budowy nazwy o cząstkę (przyrostek) -ów. Pozostała więc czysta postać imienna, tj. Firlej. Wydaje się, iż główną przyczyną tej zmiany był fakt natury, jak się zdaje, lingwistycznej. Wiadomo bowiem, że dawniej często tworzone przymiotniki od nazw miejscowości z pominięciem pewnych przyrostków lub też przez użycie tzw. przyrostków rozszerzonych. I tak np. od nazwy Lublin przymiotnik brzmi lubelski, od Kawęczyn - kawęcki, od Fałęcin - fałęcki itd., lub też od nazwy np. wsi Swaty - swatowski (formant przymiotnikowy rozszerzony o cząstkę -ow-), od Janisze - janiszewski itp. Oczywiście można tylko w pewnym stopniu sugerować, że i w naszym przypadku na powstanie skróconej postaci nazwy Firlej z dawnej Firlejów wpłynął fakt częstego do dziś w języku potocznym używania przymiotnika firlejski, a nie jak w języku urzędowym firlejowski. Widocznie w świadomości społecznej zatarły

się z biegiem czasu ślady pamięci po możliwym niegdyś rodzie Firlejów, co jednocześnie mogło się przyczynić do utrwalenia się skróconej formacji nazwy miejscowej Firlej. Stanie się ta okoliczność jeszcze bardziej znamiennej i cenniejszą, jeżeli zważywszy, iż po Firlejach dobra tej okolicy dostały się po różnych perypetiach w ciągu XVIII wieku w ręce innego sławnego rodu, mianowicie Sanguszków.

Nie jest również tajemnicą, że Sanguszkowie starali się tępić wszelkie związki tradycyjno-kulturalne, jakie wiązały ludność tego terenu z szanowanymi powszechnie w pamięci Firlejami. Fakt ten akcentuję i z tego względu, że miał on niewątpliwie wpływ na kształtowanie się nowej postaci nazwy dawnego Firlejowa i przyjęcie się w języku najpierw, być może, tylko urzędowym, a z kolei i potocznym, nazwy skróconej Firlej. W gwarach bowiem w okolicznych wsiach jeszcze obecnie nie tak rzadko słyszałem brzmienie tej nazwy w postaci Firlejów. Jest ponadto rzeczą interesującą, że nazwa skrócona Firlej zaczyna się pojawiać w miejsce Firlejowa mniej więcej w tym okresie (XVIII w.), kiedy dzięki wspomnianym Sanguszkom i dawna firlejowska nazwa Lewartów (od herbu Firleja Lewart) zmienia się Lubartów. W swej obecnej postaci nazwa Firlej jest tworem bezsufiksальnym, tj. nazwą miejscową występującą w czystej formie imiennej; z punktu widzenia słowotwórczego jest to jednak nazwa powstała na skutek tzw. derywacji wstecznej, z punktu widzenia zaś semantycznego funkcjonuje (za czym przemawia tradycja) jako nazwa dzierżawcza. Pod tym względem przypomina ona takie nazwy dzierżawcze, jak np. Poznań, Kazimierz, czy też Jarosław, Wrocław itp.

Przymiotnik od Firlej brzmi urzędowo firlejowski (w formacji tej zachowana jest dawna postać nazwy w postaci Firlejów), zaś potocznie nazwy mieszkańców określa się męczyznę - Firlejak, kobietę - Firlejanka.

FRAMPOL

Jest to jedno z najmłodszych spośród omawianych miasteczek Lubelszczyzny, bowiem założone zostało dopiero w 1705 roku i w dodatku najpierw jako wieś przez Franciszka Butlera. Prawa miejskie otrzymuje Frampol w 1789 r., chociaż wcześniej, tj. w 1773 r. do rzędu miast wchodzi dzięki inicjatywie Ignacego Wiśtockiego. Obecnie jest to właściwie wieś, zaś potocznie, jak większość tego typu dawnych miasteczek Lubelszczyzny, określa się go mianem osady. Już na pieczęci z 1778 r. jest napis: ...Patron miasta Franpola. Analogiczny zapis pochodzi również z r. 1792: ...Wiśtockiego dziedzic miasta Franpola.

Z zapisów tych wynika, że w początkowym okresie miasto nazywało się Franpol, natomiast postać dzisiejsza Frampol jest wtórna. Ponieważ założycielem osady był Franciszek Butler, zaś w początkowym okresie nazwa brzmiała Franpol, jest więc rzeczą pewną, że wzięła ona swój początek od skróconej postaci imiennej założyciela, tj. od Franciszka. A zatem z punktu widzenia słowotwórczego wydzielimy cząstkę Fran-, jako człon pierwszy nazwy oraz -pol jako człon drugi. Z punktu widzenia znaczeniowego wydzielony człon pierwszy nazwy pojmujemy jako skróconą postać imienia Franciszek. Druga część nazwy może być pojmowana już tylko jako zwykły formant -pol, którego związek etymologiczny z grecką nazwą polis "miasto", jak np. w omówionej wyżej nazwie Annopol, jest tylko częściowo uświadamiany. Mając jednakże na uwadze fakt, że nazwy z cząstką -pol z greckiego polis tworzone były w okresie raczej nieco późniejszym (około połowy a nie na początku XVIII wieku), byliśmy skłonni wiązać drugi człon danej nazwy z wyrazem pole. Jeżeli natomiast przyjmiemy, wbrew uogólnieniom i wywodom Unbegauna, że formacje toponomastyczne z cząstką (formantem) -pol przyjęły się w języku polskim niezależnie od przyjmowania się ich w ciągu XVIII i XIX w. na gruncie ruskim i też pod wpływem greckiego polis "miasto", to stwierdzimy, że i Frampol jest pod względem strukturalno-semantycznym analogiczną nazwą do wyżej omówionej Annopol, także Terespol, Mariampol, Tomaszpol itd. A zatem nazwę Frampol należałoby zaliczyć do grupy nazw o charakterze pamiątkowo-dzierżawczym, podobnie jak Annopol (por. wyżej), czy też od dawna istniejący Konstantynopol (por. greckie określenie pierwotne Konstantinu polis 'miasto Konstantyna'), a na terenie wschodniosłowiańskim częste nazwy w rodzaju Jampol, Juliampol, Tomašpol itd.

W żadnym wypadku nie należałoby tych nazw wiązać z nazwami typu Tarnopole (obok wtórnego Tarnopol, gdzie cząstka -pol pochodzi ze słowiańskiego pole), Wielopole, czy ruskimi nazwami Čistopol, Krasnopolje itd. Wskażę dodatkowo, iż nazwy miejscowe złożone z tematem w pierwszym członie złożenia występującym bez morfemu słowotwórczego -o-, występują powszechnie w różnych częściach Polski, np. Janiszpol, wieś w pow. radomskim (SG II 406), Janpol, wieś w dawnym pow. rzeczyckim (SG III 436), Józefpol, wieś w pow. błońskim (SG III 616) itd. Należy jednakże stwierdzić, że stosunkowo najwięcej tego typu nazw miejscowych złożonych notuje się na kresach dawnej Rzeczypospolitej oraz na obszarze dawnej Rusi. Tylko ogólnie tu wspomnę, że np. w samym SG VI nazwa Mariampol (obok rzadszej postaci Marianpol) wystąpiła aż 34 razy (w tym Marianpol 11 razy). Są to przeważnie nazwy dworów, folwarków i wsi magnacko-szlacheckich. Niemal wszystkie pochodzą już z XIX wieku. W sumie stwierdza się olbrzymią produktywność cząstki słowotwórczej

-pol na tym terenie, przy czym jak wynika z charakteru nazw, cząstka ta dodawana jest w znacznej większości do pni imiennych, zarówno żeńskich jak i męskich, zaś z punktu widzenia znaczeniowego służy ona do tworzenia nazw przede wszystkim o charakterze pamiątkowo-dzierżawczym. Może też mieć funkcję ogólno-strukturalną. W każdym razie już sam fakt, że człon -pol, jak można się było przynajmniej ogólnie zorientować, służąc w późniejszym okresie (XIX i pocz. XX w.) do tworzenia przede wszystkim nazw wsi i folwarków (a nie miast – wyjątkowo) sugeruje, że jego etymologiczny i semantyczny związek z greckim polis ‘miasto’ nie jest wśród ogółu społeczeństwa uświadamiany. Stał się zatem czymś w rodzaju formantu, służącego jednakże do tworzenia specjalnej kategorii nazw miejscowych, tj. dzierżawczo-pamiątkowych do pni (głównie) imiennych. Zagadnienie to wymaga jeszcze dodatkowych i oddzielnych studiów.

Nadmienię jeszcze, że w interesującej nas tu nazwie miejscowej Frampol występuje ponadto wtórna spółgłoska -m- w miejsce dawnej i etymologicznie uzasadnionej -n- (por. pierwotne Franpol od Fran-ciszek). Ponieważ spółgłoska pierwotna -n- znalazła się przed następną głoską wargową -p-, występującą bezpośrednio po niej w drugim członie nazwy, nastąpiło tu znane zjawisko fonetyczne, tj. tzw. upodobnienie (asymilacja) pod względem miejsca artykulacji. Spółgłoska przedniojęzykowa n zmieniła swoją artykulację zębową na wargową pod wpływem następnej spółgłoski dwuwargowej p. Jest to proces fonetyczny powszechnie występujący nie tylko w gwarach, ale również w języku ogólnonarodowym literackim, czego najlepszym dowodem są olbrzymie ilości nazw miejscowych z tzw. wtórnym, tj. fonetycznym a nie etymologicznym elementem głosowym, jak np. m (z n itd.) we Frampol; por. też chociażby dla przykładu: Jampol (z dawniejszego Janpol – od Jan), miasto w pow. kamienieckim, wieś w dawnym pow. zwinogrodzkim, dwór w pow. nowoaleksandrowskim (2 razy, SG III 396); Juliampol, folwark w dawnym pow. Święciańskim, zaścianek szlachecki w pow. wileńskim (SG III 622), także Mariampol (od imienia Marian-), który, jak już wspomnieliśmy wyżej, wystąpił 23 razy (obok tego 11 razy w postaci etymologicznej, tj. Marianpol) itd. Jak się zdaje, a tak zapewne sprawa się przedstawia w przypadku nazwy Frampol, główną przyczyną przyjmowania się w tego typu nazwach postaci fonetycznej nazwy w miejsce etymologicznej, było zerwanie tradycyjnego związku danej nazwy z imieniem jej założyciela. Stąd też przyjęła się możliwa i zgodna z danymi fonetycznymi nazwa Frampol zamiast dawnej Franpol. I ta z kolei przyjęła się już jako nazwa urzędowa, literacka.

Przymiotnik od nazwy Frampol brzmi frampolski. Terenowe nazwy mieszkańców mają postać: Frampolanin – dla mężczyzny, Frampolanka – dla kobiety. Nadmienię, że nie są one w częstym użyciu.

GŁUSK

Niegdyś miasto, obecnie osada miejska traktowana jako wieś w pow. lubelskim, zostało założone w 1688 roku przez Tomasza Głuskiego podstolego lubelskiego. Przed lokacją miasta, na którą przywilej wydał dopiero król Jan III Sobieski, istniała tu wieś (osiedle). Dokładna data powstania tej miejscowości nie jest znana. Faktem natomiast jest, że od najdawniejszych czasów miejscowość ta należała do rodziny Głuskich, od czego, jak się błędnie przyjmuje, wzięta też swą nazwę. Wcześniej, tj. w wiekach XVI-XVIII, nosiła ona miano Głusko, o czym świadczą najdawniejsze jej zapisy, np. Glusko z r. 1531 (ŻDz XIV 356), Głusko z r. 1676 (ŻDz XV 34a), też Glusko, wieś szlachecko-ziemiańska (r. 1661) itd. Jeszcze SG II 616 wymienia nazwę tej miejscowości jako Głusk obok Głusko. Fakty dawnej (nijakiej) Głusko w nową (męską) Głusk dokonało się dopiero w obecnym stuleciu. Proces ten znany jest zresztą na całym obszarze Polski i tak powszechny, że nie będziemy mu poświęcać zbyt wiele uwagi. Wspomnę tylko, że również od dawna znane jest nazwisko Głuski (ŻDz XV 34a r. 1676). Należy przeto wyjaśnić, co jest podstawą słowotwórczo-znaczeniową obydwu tych nazw (nazwiska Głuski i nazwy m. Głusko) oraz to, w jakim stosunku strukturalnym pozostają te nazwy do siebie. Chodzi więc m. in. o ustalenie, czy nazwisko Głuski pochodzi od nazwy miasta, czy odwrotnie. Jeżeli zważymy fakt, że w najstarszych zapiskach z XVI wieku (ŻDz XIV 356 r. 1531) występuje tylko i wyłącznie nazwa osiedla Głusko (Głusko duże i małe, tamże), wówczas nasuwa się uwaga, że zapewne nazwa miejscowa była wcześniejsza, zaś dopiero wtórnie od tejże powstało nazwisko Głuski, tj. człowiek z Głuska. Że nazwy osobowe na -ski, -cki itd. powstawały normalnie i powszechnie od nazw miejscowych jest faktem powszechnie znanym, np. Andrzej Frycz Modrzewski pochodził z Modrzewia (stąd później Modrzewski), Jan Zamoyski pochodził z Zamościa i stąd wtórna sufiksalna nazwa Zamoyski (por. też niżej) itd. Chronologia występowania najpierw nazwy miejscowej Głusk (dawniej Głusko), zaś dopiero później nazwiska Głuski wskazuje, że tenże Głuski pochodził z Głuska. Pozornie w tym wypadku rzecz trudna do ustalenia, ponieważ obydwie nazwy własne posiadają identyczną niemal budowę słowotwórczą; różni je tylko element wygłosowy: w nazwie własnej obecnie końcówka zerowa (dawniej -o), w nazwisku końcówka -i. Jeżeli bowiem przyjmiemy, że nazwisko Głuski powstało od dawnej nazwy Głusko, wówczas należy stwierdzić, że ta właśnie cząstka -i mogła pełnić w nazwisku Głuski funkcję formantu. Dzięki bowiem występowaniu formacji z -i nazwa miejscowa Głusko mogła się automatycznie przekształcić w nazwisko.

Z kolei przeanalizujemy strukturę wewnętrzną nazwy Głusk. Otóż istnieje szereg nazw miejscowych, które brzmią podobnie lub w których przynajmniej podstawa pienna wskazuje na ich bliski związek etymologiczny, np. Głusko, wieś w pow. puławskim (wg SG II 617 tzw. Głusko duże i małe), Głuski, wieś w pow. puławskim (wg SG II 617 tzw. Głusko duże i małe), Głuski, wieś w pow. pleszewskim; także Głuszyn w pow. kartuskim (SG, tamże), Głuszyna, wieś w pow. poznańskim itp. (tamże); Analogiczne nazwy notuje również Kozierowski, np.: Głusko w pow. kaliskim, Głuszców, osada nieznaną z r. 1296, Głuszewo w pow. wejherowskim, także Głuszyna w pow. kępińskim oraz rzeczka Głuszynka; zaś na tej podstawie rekonstruuje Kozierowski nazwisko Głusz (KWschW). Także w innym źródle tenże autor cytuje: Słuchowiec z słuchowiec. 1547 (miejsce w Wielkopolsce), Głuchowo z r. 1258 (w

zapisie: Głuchowo). Rzecz charakterystyczna i dla naszych wywodów cenna, że nazwę Głuchowo, a co za tym idzie także nazwisko Głuch, odnotowano na Mazowszu. Zapisy te pochodzą z XVI wieku. Ten typ nazw występuje również na Rusi, por. np. Głuchow w dawnej Ziemi Bełzkiej (r. 1589), także: Głusza mała i Głusza wielka oraz Głuchowice.

Na podstawie powyższych przykładów udaje się nam wyodrębnić części pienne głuch- obok głusz-. Te fakty dowodzą, że nazwa miasta Głusk (dawne Głusko) mogła powstać od pnia imiennego głuch- (obok głusz, co byłoby tylko odmianką palatalną formy głuch-) przez dodanie częstego w toponomastyce sufiksu -sko. A zatem pierwotne zespolecie nazwy dawniejszej Głusko miało postać Głuszsko; czyli w nazwie tej mamy stwierdzony już w oparciu o materiał porównawczy pień głusz- oraz sufiks (formant) -sko. Z kolei zaś takie połączenie głosek -sz- (wygłos podstawy piennej) i -s- na skutek asymilacji i redukcji fonetycznej przechodziło, poprzez stadium -ss-, w -s-. W konsekwencji na granicy pnia i formantu w nazwie Głusk (-o) stwierdza się tzw. „węzeł morfologiczny”. Mianowicie tworzy go spółgłoska -s-, która z punktu widzenia słowotwórczego należy po części do pnia po części do formantu, w związku z czym nazwa ta z punktu widzenia opisowego nie jest podzielona, bowiem zatarła się pierwotna granica między pniem a formantem; obrazuje to w sposób dokładny postać rekonstruowana (j. w.) Głuszsko. W nazwie tej widoczny jest więc pień Głusz- (por. wyżej nazwisko Głuch oraz oboczny pień Głusz- jak w nazwach Głuszewo, Głusza itd.) oraz formant -sko. Ponieważ istniało w średniowieczu nazwisko Głuch, uważamy, że również nazwa miasta Głusk powstała od nazwy osobowej i wobec tego należy ją zaliczyć do grupy nazw dzierżawczych. Warto przy tym dodać, że właśnie przyrostek -sko, jak to wykazał S. Rospond, oprócz typowej swojej funkcji ogólnoprzymiotnikowej, czyli właściwej dla nazw topograficznych, formował także nazwy miejscowe dzierżawcze, por. np. Lutomirsko od imienia Lutomir, Raciborsko - od Racibor, też łużyckie Jańsk - od Jan, serbskie Nowačka - Nowak itd. Ponadto należy stwierdzić, iż przejście pierwotnej formy Głusko w Głusk jest wynikiem ogólnej tendencji na gruncie polskim do maskulinizacji pewnych typów nazw topograficznych. Przypomnę, że formant -sko był niegdyś właściwością toponomastyczną wielkopolską, zaś w XIV-XVI w. rozprzestrzenił się na Małopolskę, Śląsk i Mazowsze, gdzie dotychczas występował niemal powszechnie sufiks oboczny -sk. Jednakże w konsekwencji ten ostatni (-sk) zachował się, z małymi tylko wyjątkami, na Mazowszu i Pomorzu. Wydaje się, że ostateczne ukształtowanie się dawnej nazwy Głusko w postaci Głusk zawdzięczać należy wpływowi ośrodka mazowieckiego tym bardziej, że od XVII w. stolicą Polski jest Warszawa. Analogiczne przejście formantu -sko w -sk stwierdza się np. w nazwie Kock z dawnej Kocko, o czym piszę niżej, zaś na Mazowszu do dziś powszechnie występują nazwy miejscowe z formantem -sk, np. Płońsk, Pułtusk itd.

Przymiotnik od Głusk brzmi głuski, zaś terenowe nazwy mieszkańców: dla mężczyzny - przeważnie Głuszczanin (obok rzadszej, przede wszystkim na terenie okolicznych wsi - Głuszczak), dla kobiet - Głuszczanka.

GORAJ

Jest to jedno z najstarszych miasteczek Lubelszczyzny. Założone zostało w 1377 r. przez Ludwika Węgierskiego, następnie w XV wieku podupadło, aż wreszcie w 1561 Stanisław Górka, ówczesny właściciel osady, lokację odnowił. Z tego też mniej więcej okresu pochodzi najstarsza pieczęć herbowa Goraja, na której widnieje napis: Sigillum miasta Goraj (1581 r.). Dziś jest to osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś.

Od najdawniejszych czasów (XIV w.) zapisy nazwy Goraj są jednoznaczne, co dla etymologii samej nazwy jest rzeczą bardzo istotną. Wypada tylko wspomnieć, że mniej więcej do końca XVII w. nazwa ta zapisywana jest jako Goray, tj. z końcowym -y, co jest tylko graficznym odpowiednikiem późniejszego -j. dla naszych wywodów nie ma to jednakże żadnego znaczenia. Nazwa Goraj występuje szereg razy w innych częściach Polski, por. np.: Goraj, wieś w pow. łączyckim, folwark w pow. kolskim (SG II 691); także zapisany jako Goray, wieś w pow. międzychodzkiem, domostwa w tymże pow., wieś w pow. czarnkowskim (tamże, s. 698). Oprócz tego spotyka się w SG (II 698) wiele nazw derywowanych od pnia Goraj, np.: Gorajec, wieś i dobra w pow. zamojskim, Grajek, wieś w pow. włoszczowskim, też Gorajowice, Gorajówka itd. (SG II 698). Kilka tego typu nazw wymienia również S. Kozierowski, np.: Goraj, wieś w pow. łączyckim z r. 1520, Gorajki, wzgórze w Wielkopolsce (KWschW VI 120); obok tego wymienia tenże autor (KWschW VII 331) wieś Goraj z pow. lidzkiego z r. 1474 oraz podaje dodatkowo nazwisko Goraj z 1616 r. Jak z podanego wyżej materiału wynika, nazwy miejscowe i topograficzne z pniem Goraj nie są rzadkie. Występują one ponadto zarówno w centrum Polski, jak i na kresach dawnej Rzeczypospolitej.

Wiadomo też skądinąd, że bardzo często występują w toponomastyce słowiańskiej nazwy typu Góra, Górka, Górzyce itd. W nazwach tych jako podstawa derywacji występuje pień gór- (górz-) oraz formanty -ka, -yce itp. Podobnie też przedstawia się problem z nazwą Goraj, w której, jak się zdaje, należy widzieć pień gór- oraz formant topograficzny, być może, o jednoczesnym zabarwieniu ujemnym, bądź augmentatywnym, -aj. Z punktu widzenia znaczeniowego taka analiza słowotwórczo-znaczeniowa przekonuje, ponieważ istotnie osiedle to leży na obszarze poprzecinanych pasemkami gór, wąwozów itd., a więc dość trudnym do zasiedlenia. Być może, iż także czynnik po części emocjonalny zdecydował, że ten teren, jako niezbyt wygodny w użytkowaniu, bo i górzysty, i poprzecinany urwiskami przełęczami, pierwotni osiedleńcy nazwali (a raczej przezwali) mianem Goraj. Ponieważ osiedle to zostało założone na obszarze pogranicznym z Rusią, mogło być w początkowym okresie w dużym stopniu wykorzystywane jako miejsce obronne przed napadami wschodnich plemion (łącznie z Tatarami, Mongołami itd.).

Z punktu widzenia słowotwórczego byłbym zatem skłonny nazwę tę zaliczyć do grupy nazw topograficznych, gdzie ponadto sufiks -aj obok swej funkcji topograficznej miał, przynajmniej w początkowym okresie, tzw. funkcję augmentatywną. Wydzielić tu przeto należy podstawę pienną gor- i formant topograficzno-augmentatywny -aj. Zaznaczę jednocześnie, że formant ten nie jest zbyt produktywny ani w apelatywach, ani tym bardziej w nazwach topograficznych czy osobowych. Oprócz wymienionych przykładów z pniem gór- podać możemy

zaledwie kilka innych: Bugaj (od pnia apelatywnego bug-), co oznacza 'brzegi rzeczne zarosłe krzakami' w Wielkopolsce; też Bugaj (3 r.), folwark nowy w Wielkopolsce, Bugaj, folwark (KPos II 540); Bugaj, przystanek w pow. kaliskim (KWschW VII 314); także Kurzaj, osada w pow. wieluńskim (KWschW VI 219); może również tu należą Dunaj i Dunajski, nieznane odnogi Warty (KPos II 576). Być może, iż formant -aj należy widzieć także w nazwie Płaj (od apelatywu pło "wolna przestrzeń wodna", stąd Gopło itd.) występującej w SG i Płaje (tamże). Na terenie Serbii wystąpiła ponadto nazwa piščaj "źródło, zdroj", obok tego zaś mniej więcej w tym samym znaczeniu: piščur, pištavac itd. Formant -aj występuje również, chociaż sporadycznie, w apelatywach odrzeczownikowych (męskich i żeńskich), na przykład: formacja przezwiskowa, mazgaj (obok mazgoń, mazgal), dudaj dudarz', też Duraj - nazwisko w Wielkopolsce oraz mleczej "rodzaj rośliny". Więcej tego typu formacji notuje się jako pochodnych od czasowników, np. mrugaj "oko w zagadce", nieruchaj "człowiek ślamazarny" itd. Gaertner za Kozierowskim wymienia także imiona staropolskie z -aj, m. in. też Goraj (obok tego Oraj, Ostaj, Potaczaj) uważając, że pochodzi ono od czasownika gorzeć, co w świetle powyższego materiału okazuje się niesłuszne. Nazwy bowiem z pniem gor-, a w tym konkretnym wypadku i nasz Goraj, wypada uznać raczej za nazwy związane z wyrazem pospolitym góra; powstałe zaś od tej podstawy nazwy miejscowe z formatem -aj za nazwy topograficzne, tj. określające topo- i geograficzne właściwości terenu, na którym one wyrosły. Do tej kategorii nazw należą też np. Chełm (omówiony wyżej, Biała, także Ostrów, Skąta, Zalesie itd. Tylko ogólnie nadmienię, że gdybyśmy odnotowali w źródłach historycznych imię Goraj, wówczas byłaby możliwość uznania nazwy miasta Goraj za nazwę dzierżawczą, podobnie jak np. Poznań, Bydgoszcz (od staropolskiego imienia Bydgost itd.). Za taką jednakże etymologią Goraja, z równoczesną chęcią zaliczenia go do grupy nazw tzw. dzierżawczych, nie przemawiają dane źródłowe. Dodam jeszcze, że nazwisko Gorajski jest formacją słowotwórczą wtórną i pochodzi od nazwy miejscowej Goraj. Należy tylko nadmienić, że jest ono bardzo dawne, bowiem występuje już u Długosza (LBD II 576).

Przymiotnik od Goraj brzmi gorajski. Najczęściej natomiast używanymi formacjami nazw mieszkańców są: dla mężczyzny - Gorajak, dla kobiety Gorajanka. W okolicznych wsiach całkiem wyjątkowo słyszałem także dla mężczyzny postać Gorajec. Ostatnio, używa się też określenia Gorajanin (mężczyzna).

GORZKÓW

Niegdyś miasteczko, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. krasnostawskim, założone zostało w 1689 r. na mocy przywileju króla Jana III. Jako osiedle lub wieś Gorzków istniał od bardzo dawna. Pierwsze bowiem zapisy tej nazwy sięgają wieku XIV, np.: Gorzków z 1398 r., Gorzków... (2 r.) z r. 1564, także kilka razy na innym miejscu Gorzków. Szereg analogicznych nazw notuje również SG II 730-731: Gorzków, wieś i folwark w pow. będzińskim, opatowskim, wieś w pow. bocheńskim, wieleckim. Są też nazwy o bardziej niż wymienione rozwiniętej strukturze słowotwórczej, np. Gorzkowice, wieś w pow. piotrkowskim, Gorzkowiczki, wieś i folwark w tymże powiecie itp. Ale są również formacje innego typu, a mianowicie: Górzno, Górznicza, Gorzów itd. (SG II 732-733).

W nazwach tych nie trudno wydzielić pień górz- oraz odpowiednie formanty: -no, -nica, -ów. Ponadto te ostatnie są na pewno nazwami topograficznymi. Inaczej jednakże przedstawia się podstawa słowotwórcza interesującej nas tu nazwy miejscowej Gorzków. Już Kozierowski zwrócił uwagę, że np. na terenie Wielkopolski (por. KWschW VI 124) obok nazw miejscowych Gorzkowice, Gorzkowiczki oraz Gorzkowa (łąka) i zapisy z r. 1414 pleb. de Gorzkowo, istnieje również nazwisko Gorzko (tamże) z r. 1394. Natomiast W. Taszycki odnotował następujące staropolskie imiona osobowe: Gorka z r. 1224, 1243 oraz Gorzesz (r. 1136). Na tej to podstawie możemy z łatwością wydzielić pień imienny gorz- (obok gór-) oraz formanty -ka i -esz. Jak zatem widać, podstawa słowotwórcza gorz- występuje nie tylko w nazwach miejscowych, ale i osobowych. Ponieważ w nazwie Gorzków występuje formant -ów, a więc taki jak w nazwach Kraków, Tomaszów itd., przyjmujemy, że pniem dla nazwy Gorzków była częśćka gorzk- (obok gorzek-). Ponieważ znane są dla okresu staropolskiego imiona osobowe Gorzko, Gorka, Gorzesz, a obok tego nazwy miejscowe Gorzków, Gorzkawo, Gorzkowice itd., przyjmujemy, że również podstawą derywacji słowotwórczej dla nazwy nas tu interesującej było staropolskie imię Gorzko lub Gorzek. Ostatecznie więc nazwę Gorzków zaliczymy do grupy nazw dzierżawczych.

Przymiotnik od Gorzków brzmi gorzkowski, zaś terenowe nazwy mieszkańców: dla mężczyzny - Gorzkowiak, dla kobiety - Gorzkowianka.

GRABOWIEC

Niegdyś miasto, dziś osada miejska w pow. hrubieszowskim, założone zostało w 1447 r. przez Władysława ks. mazowieckiego. Był to zapewne gród dawniej obronny, o czym świadczy w dużym stopniu herb Grabowca, wyobrażający mur forteczny o trzech spiczastych basztach. Pieczęć herbowa pochodzi z XVI wieku i nosi ponadto napis: Sigillum ciwi Grabowiec (r. 1564). Zapisy tej nazwy od najdawniejszych czasów są jednoznaczne, a mianowicie mają postać Grabowiec obok Grabowiecz (XVI w.), gdzie w drugim przypadku spółgłoska wygłosowa -cz jest tylko graficznym odpowiednikiem głoski -c.

Nazwy miejscowe o brzmieniu Grabowiec znane są powszechnie w całej Polsce. Około 40 takich nazw miejscowości wymienia SG II 776-778. Ponadto występują takie nazwy, jak np. Grabowno, Grabownica (tamże s. 782) itd. Identyczny pień występuje w takich nazwach z terenu Wielkopolski, jak: Grab, Grabie (z r. 1592), Grabiec, Grabowce, Grabowo itd.

Postaci słowotwórcze wymienionych nazw wyraźnie wskazują, że można w interesującej nas tu nazwie miejscowej Grabowiec wydzielić częśćkę pienną grab- oraz przyrostek (formant) -owiec, który powstał z kolei w wyniku tzw. absorcji morfologicznej z części sufiksalnych -ow- (jaka np. występuje w nazwie Grabów, Grabowo itd.) oraz -ec. Ponieważ nazwy miejscowe z formantem -owiec są bardzo powszechne w nazwach topograficznych i to zarówno na obszarze polskim, jak i w innych krajach słowiańskich, należy przyjąć, że jest to już samodzielny formant o określonej funkcji strukturalno-semantycznej, tj. tworzący tzw. nazwy topograficzne. W tym wypadku wystarczy porównać nazwy o innej podstawie derywacyjnej (tj. pniu), jak np. Brzozowie (od pnia brzoza), Bukowiec (od drzewa buku), Cisowiec (od cis, las cisowy), Lipowiec itd., itd. W tym miejscu warto wspomnieć, że np. J. Rudnicki znalazł na terenie Bojkowszczyzny nazwisko Grab (r. 1398), w związku z czym bojkowską nazwę Grabowiec zalicza autor do grupy nazw dzierżawczo-deminutywnych. Z punktu widzenia słowotwórczego taką nazwę należałoby rozumieć jako zespolenie podstawy imiennej Grab- (Hrab-) z przyrostkiem dzierżawczym -ów- oraz tzw. sufiksem zdrabniającym -ec. Natomiast pierwotne znaczenie interesującej tu nas nazwy Grabowiec łączy się zapewne z istnieniem na badanym terenie w zamierzonych czasach dużych obszarów lasu grabowego.

Przymiotnik od Grabowiec brzmi grabowiecki. Terenowe nazwy mieszkańców mają najczęściej postać: dla mężczyzny - Grabowiecczanin, dla kobiety - Grabowiecczanka.

HORODŁO

Jest to jedno z najstarszych miast Lubelszczyzny. Pierwotnie była to osada lub wieś, a może tylko miejsce obronne (grodzisko), bowiem od najdawniejszych czasów leżała ona na obszarze spornym między Polską a Litwą. Horodło w związku ze swoim położeniem przechodziło bardzo burzliwą dzieje. I tak np. pod koniec panowania Kazimierza Wielkiego zostało związane z Koroną w charakterze lenna. Od r. 1388 jest częścią składową Księstwa Bełzkiego, związanego z Mazowszem. Aż wreszcie w r. 1462 po wymarciu męskiej linii książąt mazowieckich Horodło wraz z Księstwem Bełzkim zostaje ponownie wcielone do Polski. W 1413 roku została tu zawarta tzw. unia horodelska, zaś prawa miejskie magdeburskie otrzymuje miasteczko w r. 1454 z rąk Władysława, księcia mazowieckiego i ruskiego.

Powyższe dane przytoczyliśmy chociażby dlatego, że rzucają one pewne światło na podłoże etniczno-kulturalne, na którym wyrosła również nazwa Horodło. Podstawa pienna nazwy jest dla nas jasna. Pozostaje ona w wyraźnym związku z wyrazem pospolitym horod-, co w językach wschodniosłowiańskich oznacza "gród". W językach natomiast południowosłowiańskich odpowiednikiem polskiego wyrazu gród i ruskiego horod jest forma grad. Nie ulega przeto najmniejszej wątpliwości, iż postać pienna (horod-) nazwy Horodło pozostaje pod wyraźnym wpływem języka ukraińskiego. Nadmienię jednocześnie, iż od najdawniejszych czasów zapisy tej nazwy są jednoznaczne, a zatem nie ma potrzeby ich tu w większych ilościach wymieniać, np.: Civitas Horodlo et Districtus Horodlensis z r. 1578, Horodło (16 razy). Wyjątkowo też dla interesującej nas tu nazwy Horodło znalazłem zapisy: Hrodło z r. 1531 oraz Parochia Hrodliensis (r. 1531). Formy te, jak się zdaje, należy tłumaczyć tendencją do spolszczenia nazwy o brzmieniu ruskim Horodło, tj. z pełnogłosek i przekształcenia jej w postać zbliżoną do polskiej, a mianowicie Hrodło (tylko z nagłosowym h zamiast polskiego g). Próby te, jak wykazały najdawniejsze źródła, nie powiodły się i do chwili obecnej mamy postać Horodło. Pień zaś horod- stał się podstawą derywacji do wielu wschodniosłowiańskich nazw miejscowych tzw. kulturalnych, jak np.: Horodna, wieś w pow. pińskim, Horodne, tamże, Horodnia (wiele razy), Horodnica itd. (SG III 138-140); por. także np. Horodnica w dawnym woj. kijowskim, Hrodek, wieś, tamże itd. Nazwy przytoczone dają nam podstawę do wydzielenia słowotwórczych elementów w nazwie Horodło. Są nimi mianowicie: pień horod- oraz formant -ło, który w języku polskim przy tworzeniu zarówno apelatywów jak nazw własnych był używany sporadycznie. Jeszcze stosunkowo częściej występuje on tu w wyrazach, których podstawą derywacji były formy czasownikowe, np. działło, grzebło, także jasło (por. też miasto pow. w woj. rzeszowskim Jasło) itd. Natomiast od podstaw rzeczownikowych twory z formantem -ło należą wprost do wyjątków, a nawet i te, które się wymienia, należą, zdaniem Doroszewskiego, do wątpliwych, np. ciepło, źdźbło czy truchło 'smutek'. Już A. Brückner zwrócił uwagę (por. SE 157), że np. Skandynawowie nazywali Ruś „krajem grodów: „każde plemię i najdrobniejsze, posiadało ich kilka, schroniska dla osiadłej ludności, otoczone wałem z żerdziami (...), tj. płotem, większe lub mniejsze, nad wodą lub na nasypie wśród bagien”.

Przy określeniu podstawy słowotwórczo-znaczeniowej n. Horodło występuje i ta dodatkowa trudność, że nie wiadomo dokładnie, jaką funkcję w tej konkretnej nazwie

pełnił czy pełni formant nazwotwórczy -ło. Nadmieniliśmy wyżej, iż w formacjach nazewniczych odrzeczownikowych występuje on wprost wyjątkowo, częściej natomiast w formacjach odczasownikowych (por. wyżej). Istnieje przeto pytanie, czy nazwa Horodło powstała od pnia horod- przed dodanie sufiksu -ło, czyli od podstawy rzeczownikowej, czy też od pnia czasownikowego grodzić (ruskie horodyty z ps. gorditi). Jak już to stwierdził W. Doroszewski, nazwy z formantem -ło (ogólnie: z sufiksalem -l-) powstaje od pni czasownikowych z punktu widzenia znaczeniowego określały nazwę wykonawcy, „a ściślej nazwę przedmiotu, który uległ pewnej czynności”. Istotne w naszym przypadku jest przede wszystkim ostatnie stwierdzenie. Wynika bowiem z niego, że również nazwa Horodło mogła oznaczać w pierwotnym okresie ‘miejsce, które odgradza, stawia zaporę’, a więc byłoby to pierwotne określenie wykonawcy, a raczej, jak to już wyżej podaliśmy, przedmiotu, „który uległ pewnej czynności”. A zatem, jak z analizy wynika, Horodło jest nazwą o charakterze kulturalnym. Pierwotnie oznaczała ona przedmiot odgradzający, rów, fosę, zamek itp. przedmiot (narzędzie) czynności, a dopiero wtórnie, być może, zaczęło to określenie pełnić funkcję nazwy miejscowej. Ten typ strukturalny nazw miejscowych jest w toponomastyce słowiańskiej wprost wyjątkowy. Do mniej więcej analogicznych nazw, ale tylko z uwagi na formant -ło, zaliczylibyśmy polskie nazwy Jasło, miasto powiatowe w Rzeszowskim oraz Nakło w pow. bydgoskim.

Przymiotnik od Horodło brzmi horodelski.

HRUBIESZÓW

Miasto powiatowe nad Huczwą, założone w 1400 r. przez króla Władysława Jagiełłę. Początki grodu jeszcze, być może, jako wsi lub osiedla kresowego, nie są nam dokładniej znane. Jest tylko rzeczą pewną, iż osada ta należy do jednej z najstarszych na Lubelszczyźnie. W tej chwili jednocześnie nadmienię, że w żadnym wypadku pierwotna nazwa Hrubieszowa, jak to wielu autorów podaje, nie brzmiała Rubieszów. Jest to informacja z gruntu fałszywa i nie należy do niej przywiązywać żadnej wagi. Skoro, jak wiemy, już zapisy tej nazwy z około połowy XV w. mają postać fonetyczną Hrubieszów (a więc z nagłosowym H-), wobec tego również brzmienie tej nazwy jeszcze jako wsi nie mogło być inne. Wykazał to zresztą w specjalnym artykule M. Łosiów. Dalszy rozwój Hrubieszowa związany jest z panowaniem króla Zygmunta Jagiellończyka, kiedy to w 1502 r. miasto otrzymuje prawo magdeburskie. Ponieważ Hrubieszów to osada stara, a z punktu widzenia etymologicznego niezbyt jasna, zaczęto wokół niej tworzyć różne legendy i etymologie tzw. ludowe. Przyjmowano m. in., co szczególnie silnie zakorzenione jest wśród społeczeństwa Hrubieszowa i Lubelszczyzny, że nazwę i jej pochodzenie należy wiązać z wyrazem rubież, czemu zresztą już zdecydowanie się przeciwstawił miłośnik ziemi hrubieszowskiej, A. Wiatrowski. Jednakże nadal np. uważano, że nazwa Hrubieszów to zrutynizowana postać dawnego Rubieszowa (!?) itd.

Pierwsze znane zapisy nazwy Hrubieszów sięgają, jak już wyżej wspomnieliśmy, połowy XV w. I tak np. mamy: Hrubeschow z r. 1446, w źródłach z 2 połowy XV w. są zapisy: Hrubeschow i dalej Hrubeschow, theloneum Hrubeschoviense, super theloneo Hrubeschoviensi itd. Jedno z najważniejszych dla nas źródeł z drugiej połowy XV w. stale notuje Hrubeschow (LBD III 453). Źródła dziejowe z XVI w. notują tylko postać z nagłosowym H-, mianowicie: Hrubieszow oppidum (1564 r.), advocatia Hrubieszowska, parochia Hrubieszow oraz w drugim źródle z tego okresu spotykamy zapis Hrubieszow (17 razy). Jeżeli natomiast chodzi o zapis Rubieszów, wymienia go dopiero Matricularum Regni Poloniae summaria, np. Rubyeschow, Rubyeszow, Rubeschow itd. (w sumie około 20 zapisów bez nagłosowego H-). Rzecz charakterystyczna, że spośród wymienionych materiałów źródłowych tylko właściwie w Matricularum... spotyka się dla Hrubieszowa (chodzi o dokumenty źródłowe najstarsze, tj. do początków wieku XVII) zapisy oboczne, tj. z nagłosowym H- lub bez tegoż H-. Skoro więc pozostałe dokumenty źródłowe notują stale i bez wyjątku (por. LBD, Źródła dziejowe itd.) postać fonetyczną Hrubieszowa z nagłosowym H-, należy przyjąć, że ta druga (tj. bez H-) forma jest wtórna. Do takiego wniosku językoznawczego skłaniają nas również inne dane materiałowe. Otóż od najdawniejszych czasów znana jest na kresach Polski wymiana fonetyczna wyrazów z nagłosowym h-, które może występować obok zero dźwięku, czyli bez h, np.: ruby "gruby" mamy w postaci obocznej już w XVI w. na Podkarpaciu. Też Słownik Knapskiego notuje: rubo, rubość, ruby. W tych staropolskich przykładach widzimy już możliwość zamiany nawet ogólnopolskiego gruby na ruby, co pozostaje, jak można przypuszczać, pod niewątpliwym wpływem sąsiednich języków, w których systemie językowym jest h w miejsce g, jak np. w języku czeskim, słowackim, czy ukraińskim (por. czes. hrubý, ukr. hrubij). A zatem to h nie mieszcząc się w polskim systemie fonologicznym, a więc traktowane jako obce, tym bardziej mogło zaniknąć, dostosowując jednocześnie daną postać wyrazu do wymowy polskiej. Było to wśród

ogółu polskiego społeczeństwa kresowego tym bardziej możliwe, że nie jasna była podstawa słowotwórcza samej nazwy Hrubieszowa. Jest to okoliczność o tyle bardziej przekonująca, gdy zważywszy, że nazwę tę zaczęto etymologicznie wiązać z rubieżą (Polski) itd. Sprzyjało tej etymologii położenie kresowe (na rubieży) interesującego nas miasta Hrubieszowa. Łączenie nazwy Hrubieszów, która to postać fonetyczna ustala się jako urzędowa i jedyna od 1794 r. i stawianie jej na równi z niby poprawniejszym Rubieszowem, jest o tyle bezpodstawne, że nie spotykamy w języku polskim takiego przekształcenia wyrazów, w których by do wyrazu w nagłosie doszło h. Są natomiast i to dość powszechne formacje (od XV w.), gdzie to h- albo występuje, albo w ogóle zanika, np. etman obok hetman, ufiec obok hufiec, arfa obok harfa itd. A więc także w nazwie Hrubieszów za jedynie uzasadnioną można uważać formę Hrubieszów, co wtórnie na skutek zaniku nagłosowego H- mogło dać postać Rubieszów. Ale nigdy odwrotnie. I taką właśnie postać odnotowaliśmy np. w *Marticularum Regni...* już na przełomie XV i XVI wieku.

Z punktu widzenia znaczeniowego i słowotwórczego nazwa Hrubieszów już zewnętrznie przypomina takie nazwy o charakterze dzierżawczym, jak np. Kraków (od Kraka), Milejów (od imienia staropolskiego Milej), Tomaszów (od Tomasza) itd. Przyjmujemy zatem, że także nazwa Hrubieszów (nie Rubieszów!) powstała od jakiegoś imienia *Hrubiesz. Imię to przyjmujemy tylko hipotetycznie. Można natomiast w imieniu tym wyodrębnić część pienną Hrub- oraz przyrostek -esz, który w języku staropolskim tworzył między innymi imiona osobowe od przymiotników określających jakąś charakterystyczną cechę człowieka, np. Cieplesz (od ciepły), Golisz (od goły), Jarzesz (od jary) itd.; tu więc byłoby: Hrubiesz od hruby (polskie gruby oraz imię Grębosz). A zatem przypuszczalnie dawne imię Hrubiesz było podstawą słowotwórczą do powstania dzierżawczej nazwy Hrubieszów. Pierwotnie był to więc gród lub osiedle człowieka o imieniu (nazwisku) męskim Hrubiesz. Analogiczne zresztą nazwy miejscowe w wersji polskiej mają np. postaci (chodzi o część pienną nazwy): Gręboszów (SG II 806), także na Śląsku Gręboszów od imienia Grębosz, Grębocin, Grębów itd. (SG II 806). W nazwie Hrubieszów właściwie tylko nagłosowe H- (w polskim języku odpowiednikiem tego jest G-) sugeruje, że nazwa omówiona powstała na podkładzie etniczno-kulturalnym ruskim. Oboczność bowiem pienna grub- (jak w wyrazie gruby) i gręb- (jak w nazwach miejscowych Gręboszów, Grębocin itd.) jest cechą fonetyczną prastłowiańską, a znaną od najdawniejszych czasów również językowi polskiemu.

Przymiotnik od Hrubieszów brzmi hrubieszowski. Natomiast terenowe nazwy mieszkańców mają postać: dla mężczyzny - Hrubieszowiak obok Hrubieszowianin, zaś dla kobiety - Hrubieszowianka.

IZBICA

Dawniej miasto, dziś osada miejska w pow. krasnostawskim, zostało założone w 1540 r. przez Jana Tarnowskiego, kasztelana krakowskiego. Pieczęć miejska Izbicy, na której widnieje napis: Sigilum Civitat Isbica, znaleziona została na dokumentcie z 1553 r. Inny przekaz źródłowy pochodzący z XV w. podaje tę nazwę w postaci fonetycznej dzisiejszej, a mianowicie Izbica (1564 r.). Analogicznie w dokumentach późniejszych. Jednoznaczność zapisów jest tu w pełni zachowana. Ponadto nazwy o analogicznej budowie słowotwórczej znane są dość powszechnie zarówno na obszarze etnicznie polskim jak i na terenie wschodniosłowiańskim, por. np.: Izbica, wieś w pow. biłgorajski, folwark w pow. pułtuski; Izbie (5 r.), Izbiska, wieś w pow. sochaczewskim, w pow. kieleckim, też Izbiszcz (3 r.) itd. (wszystkie ze SG III 330-331). Ponadto z terenu Wielkopolski pochodzą np.: Izby, Izdebki, też Izbiska itd. (KPos II 609). Już na tej podstawie można ustalić części składowe nazwy Izbica, a mianowicie pień izb- oraz formant -ica. Z kolei zaś pień izb- wiąże się z prasłowiańską postacią tego wyrazu, na co wskazują np. takie śląskie nazwy miejscowe, jak Istebno, Istebka, Izdebno, Izdbica itd. Wszystkie te nazwy należą z punktu widzenia znaczeniowego do grupy nazw o charakterze topograficznym i wywodzą się od wspólnego prasłowiańskiego pnia (wyrazu) w znaczeniu "skrzynia u mostu, zrąb drzewa ziemią przysypany", bądź też w znaczeniu "nasyt, słupy wraz z ziemią, którymi umacniano warownie" itd.

Mając na uwadze warunki geofizyczne, na których powstało miasto Izbica, możemy śmiało ocenić, że teren ten przypomina swoim wyglądem jakiś nasyp poprzecinany rowami i wąwozami, przy czym wszystko to jest naturalne, fizjograficzne. Z tego też względu, podobnie jak wymienione wyżej nazwy śląskie, także interesująca nas tu nazwa Izbica, jest nazwą miejscową o charakterze wybitnie topograficznym, tj. określającym topo- i geograficzne warunki terenu, na którym wyrosła. Warto tylko zwrócić uwagę, że pień izb-, jaki występuje w Izbica, w stosunku do swojego dawnego stanu (istb-, por. wyżej nazwę Istebno itd.), ma charakter uproszczony, zredukowany. Jest to zatem postać pienna nazwy już wtórna. Przykładów na podobny rodzaj przekształceń fonetycznych wyrazów w stosunku do ich postaci pierwotnej jest języku polskim wiele, i to zarówno w apelatywach jak i w nazwach własnych por. np. grzbiet z dawniejszego chrzbiet, dzban zamiast czban, źdźbło zamiast stp. śćbło, zgrzytać zamiast skrzytać itd. itd., a równocześnie izba (późniejsze izba jak w Izbica) zam. istba. Wyodrębniony w tej nazwie przyrostek -ica jest również w toponomastyce słowiańskiej powszechnie znany i, jak w tym przypadku, pełni on funkcję przyrostka topograficznego, a więc podobną jak np. w nazwach miejscowych Dębica, Kamienica, Lepnica itd.

Przymiotnik od Izbica ma z punktu widzenia słowotwórczego postać skróconą i brzmi izbicki.

JANÓW LUBELSKI

Miasto powiatowe, zwane niegdyś Janowem Ordynackim, zostało założone na miejscu wsi Biała przywilejem Władysława IV z 1640 r. Początkowo osada ta nosiła miano Biała (nazwa o charakterze topograficznym, por. wyżej uwagi o Białej Podlaskiej), a dopiero nieco później syn Katarzyny Zamoyskiej, Jan Zamoyski od swego imienia zmienił nazwę na Janów (1653 r.). Z kolei zaś zaczęto określać tę miejscowość Janowem Ordynackim, a to z tego tytułu, że należała ona do Ordynacji Zamoyskich. Ostatecznie przyjęła się nazwa Janów Lubelski, w której człon drugi zestawienia, tj. Lubelski jest tzw. członem wyróżniającym, a więc wyodrębniającym nazwę konkretną Janów spośród wielu analogicznych nazw występujących zarówno na Lubelszczyźnie jak i w innych częściach Polski. Podobną np. funkcję strukturalno-znaczeniową pełni człon drugi zestawienia Podlaska np. w omówionej już wyżej nazwie Biała Podlaska. Te twory toponomastyczne są powszechnie znane, np. Nowy Sącz, Nowy Targ, Opacz Mała, Czajki Wielkie itp., a także wśród apelatywów, np. wieczne pióro, konik polny itd.

Z punktu widzenia znaczeniowego Janów jest tzw. nazwą dzierżawczą, a więc podobnie jak np. Kraków, Milejów, Tomaszów itp. Powstała ona od pnia imiennego Jan- przez dodanie przyrostka o funkcji dzierżawczej -ów. Zarówno podstawa słowotwórcza jak i znaczeniowa nazwy jest jasna, nie ma przeto potrzeby bliżej się nad nią zastanawiać. Można tylko dodać i tym samym uściślić, że skoro Jan Zamoyski tylko zmienił dotychczas istniejącą nazwę Biała na Janów, to jest to w pewnym stopniu nazwa o charakterze pamiątkowo-dzierżawczym, a nie tylko dzierżawczym. Nie ma to jednakże w tym wypadku istotnego znaczenia.

Przymiotnik od Janów brzmi janowski (fonetycznie janoski), zaś terenowe nazwy mieszkańców: dla mężczyzny - Janowiak, dla kobiety - Janowianka.

JANÓW PODLASKI

Miasto nad Bugiem w pow. bialskim, założone zostało w 1465 r. przez biskupów łuckich, a od 1818 r. było rezydencją biskupów podlaskich. Są również pewne dane, że Janów został założony na miejscu już istniejącej wsi Porchów. Nazwę swoją wzięło miasto od imienia jednego z biskupów łuckich, a mianowicie Jana Losowicza. A zatem z punktu widzenia strukturalno-semantycznego jest to nazwa przejrzysta, bowiem należy do grupy nazw dzierżawczych, podobnie jak Kraków, Tomaszów, omówiony wyżej Janów (Lubelski) itd. Był to więc pierwotnie Janów gród. Po odpadnięciu członu gród pozostała czysta postać przymiotnikowa nazwy, która z kolei przyjęła odmianę rzeczownikową i zaczęła funkcjonować jako samodzielna nazwa miejscowa o charakterze dzierżawczym. Tę funkcję ukształtował w tej nazwie formant dzierżawczy -ów dodany do imienia Jan. Przez okres około 300 lat tj. wtedy, kiedy należało to miasto do biskupów łuckich przybrało też dodatkowo nazwę Janowa Biskupiego. Tak też, tj. z członem wyróżniającym Biskupi, figurowała ta nazwa w różnych aktach i pismach urzędowych. Natomiast od wieku XIX przyjęła się nazwa Janów Podlaski, a więc od tego, że miasto jest położone na Podlasiu (por. B. Podlaska).

Przymiotnik od Janów brzmi janowski. Nazwy terenowe mieszkańców: mężczyzna – Janowiak lub z Janowa Podlaskiego, kobieta – Janowianka lub z Janowa Podlaskiego.

JARCZÓW

Przed rokiem 1868 był miastem, zaś od tego czasu stał się osadą zepchniętą ostatecznie do rzędu wsi. Znajduje się w pow. tomaszowskim. Pierwotne dzieje Jarczowa nie są nam bliżej znane. Nie dochowała się też żadna pieczęć tego miasta z dawnych dziejów. Sama zaś nazwa i jej zapisy są z punktu widzenia słowotwórczo-znaczeniowego przejrzyste. Otóż w nazwie Jarczów udaje się wyodrębnić podstawę słowotwórczą (pień) jarcz- (obok jark-) i sufiks -ów. Jest to możliwe dzięki występowaniu następujących podobnych nazw miejscowości: Jarczewo, wieś w pow. lipnowskim w Wielkopolsce (KWschW VI 147 r. 1564), tamże Jarczany, rola z 1646, Jarki, osada w pow. łęczyckim i przysiółek Jarki (KPoz II 611), też Jarkówka, miejsce w Wielkopolsce, Jarkowizna, pustki w pow. wieluńskim (KWschW VII 148) itd. Oprócz tego S. Kozirowski wymienia stp. Imię Jarcz (tamże), a więc takie, jakie stało się podstawą interesującej nas tu nazwy Jarczów. Prof. Taszycki podaje też dla okresu staropolskiego imię męskie Jarek (kilka razy), które odnotowane jest już w r. 1204 i 1295. Imię to powstało według autora jako postać hipokorystyczna ze staropolskich imion dwuczłonowych, np. Jarosław, Jarogniew itp. A zatem imiona Jarek oraz Jarcz były już znane w okresie staropolskim. I te właśnie imiona, powstałe jako tzw. skrócenia staropolskich imion dwuczłonowych stały się podstawą słowotwórczą wymienionych wyżej nazw miejscowych.

Funkcję przyrostka hipokorystycznego w tych imionach pełnił przyrostek -ek oraz -cz, a więc podobny, jak w imionach stp.: Godek, Gostek, Radek itd., które również powstały jako tzw. imiona skrócone (hipokorystyczne) z imion dwuczłonowych. A zatem nazwa Jarczów, podobnie jak Kraków, Milejów, Tomaszów jest nazwą o charakterze dzierzawczym, której pniem jest znane w staropolszczyźnie hipokorystyczne imię Jarcz-, zaś formantem przyrostek dzierzawczy -ów. A więc założycielem lub też właścicielem tej miejscowości w dawnych wiekach był człowiek o hipokorystycznym (spieszczającym) imieniu męskim Jarcz.

Przymiotnik od Jarczów brzmi jarczowski (fonetycznie jarczowski), natomiast terenowe nazwy mieszkańców mają postać: dla mężczyzny - Jarczowiak, dla kobiety - Jarczowianka. W pobliskich wsiach wyjątkowo odnotowałem również dla mężczyzny formę Jarczowiec (i nom. pl. Jarczowcy).

JÓZEFÓW

Niegdyś miasteczko, dziś osada miejska w pow. biłgorajskim, założone przez Józefa Zamoyskiego w 1725 r. Nazwę swą wzięło miasteczko od imienia swego założyciela, Józefa. Jest to jedna z najmłodszych osad Lubelszczyzny. Dlatego też m. in. i jej podstawa słowotwórczo-znaczeniowa jest jasna. Pochodzi mianowicie od imienia męskiego Józef przez dodanie przyrostka dzierżawczego -ów. Początkowo był to więc Józefów gród, gdzie po usamodzielnieniu się członu przymiotnikowego Józefów i odpadnięciu członu drugiego zestawienia gród jako z punktu widzenia znaczeniowego zbędnego, pozostał człon pierwszy nazwy w postaci dzierżawczej Józefów. Ten zaś z kolei zaczął funkcjonować jako odrębna, samodzielna nazwa miejscowości, podobnie jak omówiony wyżej Jarczów, z innych Kraków, Tomaszów itd.

Przymiotnik od Józefów brzmi józefowski, zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postać: dla mężczyzny - Józefowiak, dla kobiety - Józefowianka. Określenia te nie są jednakże zbyt często używane.

JÓZEFÓW

Jako miasteczko założone nieco wcześniej od poprzedniego, a mianowicie w 1687 r. Pierwotnie nazywało się Józefowem Ordynackim, a to z uwagi na swoją przynależność do posiadłości (ordynacji) Potockich. Jak z nazwy osady wynika, wcześniejszym właścicielem lub też założycielem tego osiedla (jeszcze jako wsi lub osady) był człowiek o imieniu Józef. Późniejszy założyciel miasta (1687 r.), a mianowicie Andrzej Potocki, pierwotnej nazwy nie zmienił, być może, z tej prostej przyczyny, że miała ona wśród miejscowego społeczeństwa już pewną tradycję. Ponadto nic więcej powiedzieć nie można, ponieważ początki tej miejscowości nie mają odpowiednich przekazów źródłowych. Dziś miejscowość ta traktowana jest przez administrację, jak zresztą większość dawnych zubożałych miasteczek Lubelszczyzny, jako wieś. Sama nazwa należy do grupy nazw dzierżawczych, zaś z punktu widzenia słowotwórczego wydzielimy tu pień imienny Józef- oraz przyrostek dzierżawczy -ów, jak w nazwach Kraków, Milejów, wyżej omówiony Józefów itp. Obecnie leży ta osada w pow. Opole Lubelskie.

Przymiotnik brzmi józefowski (fonetycznie józefoski). Jako nazw mieszkańców powszechnie używa się określeń: dla mężczyzny - Józefowiak, dla kobiety - Józefowianka.

KAMIONKA

Niegdyś miasteczko, jedno z najstarszych na Lubelszczyźnie, dziś osada miejska na prawach wsi w pow. lubartowskim, któremu według niektórych danych samorząd miejski nadał król Kazimierz Jagiellończyk. Pierwotne dzieje Kamionki nie mają niestety dokładnych przekazów źródłowych. W związku z tym są nawet głosy, że niegdyś obecna Kamionka nosiła miano Kamieńsko. Jest to zapewne informacja nieścisła, ponieważ, jak już z pewnych przekazów źródłowych wynika, na początku XVI w. miejscowość ta nazywała się: oppidum Camyonka (ŻDz XIV 387 r. 1531), natomiast z 1676 r. mamy zapis: oppidum Kamionka parochia (ŻDz XV 22a - 2 razy). Także w późniejszym okresie spotykamy zapisy w postaci Kamionka. Dane te przekonują i dowodzą, że od najdawniejszych czasów miejscowość ta zwie się Kamionka. Warto przy tym zauważyć, że ten typ nazw występuje powszechnie np. w Wielkopolsce, np.: Kamionka (7 r.), folw., struga, miejsce nieznane itd., także Kamionek (na rodzaj męski), jezioro i Kamionki (postać pluralna - wystąpiła 7 razy), jeziora, bagna, pola itd., też Kamiona, droga i lasek oraz Kamionek obok Kamiennik, bród (KPoz II 621-622). Notuje się też istniejącą od najdawniejszych czasów (1354 r.): wieś Kamionka w pow. wieluńskim, w pow. sieradzkim, las w pow. wieluńskim itd. (KWschW VI 163). Tenże Kozierowski wymienia również nazwisko Kamionka (1400 r., tamże). Nazwa Kamionka powszechnie występuje również na Rusi. Znana jest również na terenach Łemkowszczyzny, czy Huculszczyzny.

Na podstawie wyżej cytowanych nazw udaje się nam wyodrębnić w nazwie Kamionka jakoby dwie części składowe, tj. pień kamion- oraz formant -ka. Z punktu widzenia znaczeniowego nazwy tego typu zalicza się do tzw. grupy nazw topograficznych, tj. określających topo- lub geograficzne właściwości terenu, na którym występują, a więc podobnie jak nazwy Biała, Skała, Wysokie itd. Jeżeli jednakże uwzględnimy konkretne warunki fizjograficzne, na których występuje interesująca nas nazwa Kamionka, to wówczas stwierdzamy, że teren ów nie jest wcale kamienisty, ani też nie posiada np. kamienistej rzeki lub czegoś podobnego, jak to ma miejsce np. na Łemkowszczyźnie. Był to niegdyś teren przede wszystkim pokryty lasem. Do dziś zresztą mieszkańcy tej osady opowiadają, że lasy te (wśród nich jeziora: Firlejowskie, Kunów) obfitowały w duże ilości zwierzyny. Stąd niby miała powstać nazwa wsi Kunów (od kuny), a może i nazwa miasta Kamionki, bowiem, jak wiadomo, istnieje też zwierzątko o nazwie kamionka (rodzaj kuny). Ponadto warto przypomnieć, że już Kozierowski (por. wyżej) znalazł nazwisko osobowe Kamionka, co może w pewnym stopniu sugerować, że pierwotnie także w tym konkretnym wypadku najpierw był tu człowiek o nazw. Kamionka, zaś od niego wtórnie nazwano i daną osadę Kamionką. Wówczas jednakże spodziewana postać nazwy miałaby raczej liczbę mnogą, a więc Kamionki. Niestety źródła historyczne nam tego nie potwierdzają. Należy zatem stwierdzić, że jest to nazwa, którą należy zaliczyć do grupy nazw topograficznych nawet w wypadku, jeżeli przyjmiemy, że pochodzi ona nie od charakterystycznych cech terenu, lecz od nazwy zwierzęcia kamionki.

Przymiotnik od Kamionka brzmi kamionkowski (fonetycznie kamionkoski), zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postać: dla mężczyzny - Kamionczanin (rzadziej i raczej w gwarach - Kamionczak), dla kobiety - Kamionczanka.

KAZIMIERZ DOLNY

Jest to niewątpliwie jedno z najstarszych miasteczek Lubelszczyzny. Położone nad Wisłą w pow. puławskim stało się od najdawniejszych czasów ważnym punktem handlowym, a dzięki temu mogło się pomyślnie rozwijać. Pierwotne dzieje miasta są w różny sposób komentowane. Większość wiąże powstanie Kazimierza, a więc i jego nazwy, z panowaniem króla Kazimierza Wielkiego. Inni z kolei nazwę miasta wiążą bądź to z Kazimierzem Wielkim, bądź też Sprawiedliwym. Natomiast jeden z autorów monografii o Kazimierzu przyjmuje, że Kazimierz pojawia się w 1325 r., a więc jeszcze za życia Władysława Łokietka, Kazimierzowi, który był wówczas młodym królewiczem. Jakkolwiek sprawa początków grodu nie jest ostatecznie wyjaśniona, to jednak sama nazwa Kazimierz jest z punktu widzenia językoznawczego przejrzysta. Ale o tym niżej. W tym miejscu jeszcze dodam, że skoro, jak stwierdza Husarski, Kazimierz już w 1356 r. wymieniany jest jako starożytny punkt celny na Wiśle, zapewne jest to osada bardzo stara, być może, sięgająca X-XI w., lecz wówczas to mogła ona nosić inną nazwę. Mniej więcej podobne zdanie na ten temat wypowiada prof. Taszycki, który sugeruje, że istnieje bardzo małe prawdopodobieństwo, żeby i przed Kazimierzem Wielkim (tu może jeszcze jako królewiczem, czyli synem Łokietka) nazywała się ta miejscowość Kazimierzem. Tenże uczony jest zatem także zdania, że wcześniej miejscowość ta miała inną nazwę i że dopiero w okresie rządów Kazimierza ją zmieniła. Niestety szczegółów na ten temat jak dotychczas podać nie można. A zatem jako najbardziej pewny przyjmujemy tutaj fakt, że ostatecznie nazwa Kazimierz zawdzięcza swoje pochodzenie właśnie Kazimierzowi Wielkiemu, zaś dawniej miejscowość ta nosiła inną nazwę, może Wietrzna Góra, jak na to zwraca uwagę wspomniany Husarski.

W najdawniejszych źródłach historycznych, głównie z XIV i XV w., nazwa ta ma postać: Kazimierz (13 r.) i Kazimirz (LBD II 553-554); parochia Cazimierz (ŻDŻ XIV 357 - r. 1531) oraz także Kazimierz parochia i Kazimierz civitas itd. Czyli już od początków XVI w. nazwa Kazimierz ma postać fonetyczną dzisiejszą. Jest to dla nas rzecz bardzo istotna, bowiem głównie w oparciu o powyższe dane postaramy się przeanalizować pod względem strukturalno-semantycznym samą nazwę Kazimierz. Przyjmuje się też jako najstarszy zapis dla miasta postać Kazmirz z 1325 r. Byłaby to więc tylko skrócona postać pełnego dwuczłonowego imienia Kazimierz. Zapis ten jest jednakże dość wątpliwy, a ponadto dla naszej analizy nie mający istotnego znaczenia. Bliższe na ten temat komentarze są tu zatem zbędne.

Z punktu widzenia słowotwórczego nazwa miasta Kazimierza powstała ostatecznie od tzw. dwuczłonowego imienia staropolskiego. Pierwotna postać tego imienia, tj. podstawy słowotwórczej nazwy miejscowej Kazimierz, miała brzmienie Kazimir. Imię to było w staropolszczyźnie bardzo powszechnie używane, a jego dawność potwierdzają już zapisy źródłowe z XII wieku. Sam W. Taszycki wymienia ich w swojej pracy o imionach staropolskich około 30. Imię to, jak już zaznaczyliśmy wyżej, ma postać imienia dwuczłonowego, przy czym człon pierwszy Kazi- jest członem czasownikowym i ma postać tematu praes. czasownika koniugacji -i-. Wyraz kazić oznacza 'niszczyć, kazić' (z ps. *kaziti). Drugi człon tego imienia, a mianowicie -mir (późniejsze -mier obok -mierz jest tylko zwykłym przejściem fonetycznym grupy -ir w -er), jest rzeczownikiem i oznacza 'pokój, mir'. Analogiczny pod względem budowy

słowotwórczej typ imion staropolskich notujemy np. w: Brodzisław, Gościerad, Grodzisław, Mścigniew, Prosimir itd. Jeżeli zatem przyjmujemy, że interesujący nas tu Kazimierz jest nazwą dzierżawczą, to stwierdzimy, że był to pierwotnie Kazimierza gród, przy czym po odpadnięciu członu gród jako z punktu widzenia znaczeniowego już nieistotnego, pozostał człon pierwszy nazwy, tj. Kazimierz (z dawniejszej postaci Kazimier- plus przyrostek w funkcji zaimka dzierżawczego, co w konsekwencji dało postać Kazimierz, a ta z kolei przeszła w Kazimierz, por. wyżej zapisy tej nazwy z XV i XVI w.). Byłoby to więc analogiczny pod względem znaczeniowym typ nazw, jak np. nazwy Domaradz, Radom, Poznań (tj. gród Poznana), Małogoszcz itd., czeskie Budeč, Mysliboř itd., gdzie również charakter dzierżawczy tym nazwom nadaje przyrostek prasłowiański. Rozumowanie takie z góry narzuca nam wniosek, że Kazimierz należy zaliczyć do grupy nazw dzierżawczych. Jeżeli jednak uwzględnimy fakt, że nazwy dzierżawcze wskazywały na ogół właściciela lub założyciela danego grodu czy osady, natomiast Kazimierz Wielki zapewne tym właścicielem Kazimierza (miasta) nie był, dochodzi jednocześnie stwierdzenie, że nazwę tę należy w konsekwencji pojmować nie jako dzierżawczą, a jako tzw. nazwę pamiątkową. Podkreślę za W. Taszyckim, że nazwa Kazimierz powstała najprawdopodobniej od imienia Kazimierza Wielkiego, być może, „dla szczególniejszego jego uczczenia i upamiętnienia, choć oznaczona nią miejscowość nie stanowiła nigdy jego własności”. Jest to tym bardziej możliwe, ponieważ, jak się przypuszcza, osada ta nosiła niegdyś inną nazwę. Odpadłoby wówczas wiązanie tej nazwy (a nie istnienia samej osady, która mogła mieć zresztą inną nazwę) np. z Kazimierzem Sprawiedliwym, który, rzecz jasna, nie był ani tak popularny w narodzie, ani tym bardziej nie mógł być właścicielem samego grodu. Ogólnie jeszcze tylko nadmienię, że skoro uznajemy tę nazwę za pamiątkową, to jednocześnie należy podkreślić, że powstała ona od czystego imienia Kazimierz, przy czym ta czysta postać imienna zaczęła z kolei pełnić funkcję nazwy miejscowej, w tym wypadku o charakterze kulturalnym, podobnie jak np. Kazimierz, dzielnica Krakowa, Kazimierz, miasteczko w pow. słupeckim itd., których nazwy, co jest historycznie stwierdzone, zawdzięczają swe powstanie dopiero panowaniu króla Kazimierza Wielkiego. Do analogicznych pod względem znaczeniowym nazw zalicza np. prof. Taszycki: Augustów, w pow. białostockim (założony przez króla Zygmunta Augusta), Tomaszów, miasto pow. na Lubelszczyźnie (por. niżej), Wejherowo w pow. gdańskim itd. Jeżeli chodzi o nazwę Kazimierz można tylko dodać, że, jak to sugeruje W. Husarski, mogła ona powstać jako nazwa pamiątkowa jeszcze za panowania Władysława Łokietka (1325 r.) dla uczczenia narodzin jego syna królewicza Kazimierza, który dopiero później otrzymał przydomek Wielki. Natomiast nazwa w swej postaci obecnej, tj. Kazimierz Dolny jest wtórna, z punktu widzenia gramatycznego jest tzw. zestawieniem, przy czym człon drugi nazwy jest członem wyróżniającym, a więc dodatkowo uściśla to, o który konkretnie Kazimierz chodzi, ponieważ nazw tego typu jest w Polsce wiele (por. SG III). Ponadto człon ten z punktu widzenia znaczeniowego ma w pewnym stopniu charakter topograficzny, ponieważ z góry podkreśla, że ta miejscowość położona jest w dole, w tym wypadku przy korycie Wisły. Podobnymi zestawieniami są np. już wyżej omówione nazwy: Biała Podlaska, Janów Lubelski i Janów Podlaski itp.

Przymiotnik brzmi kazimierzowski (fonetycznie kazimierzoski).

KOCK

Jest to niewątpliwie jedno z najstarszych miasteczek Lubelszczyzny. Chociaż do rzędu miast zostało wyniesione dopiero w 1437 r. przywilejem króla Władysława Warneńczyka, zapewne o wiele wcześniej istniało jako osada lub wieś. Zwraca się przy tym uwagę, że charakter osiedla targowego posiadał Kock już w wieku XIII. Jednakże najświetniejszy okres rozwoju Kocka przypada na XVI i XVII w., a więc na okres, kiedy przechodzi on w ręce Firlejów. Także z początku XVI wieku pochodzi pierwsza pieczęć miasta, na której widnieje napis: *Sigillum Civitatis Kocz...*. Obecnie Kock należy do powiatu Radzyń Podlaski. Warto wspomnieć, że również miejscowa ludność Kocka, a przede wszystkim miłośnicy jego historii wyraźnie stwierdzają, że powstanie Kocka jako obronnego grodu należą wiązać z pobytem w tych stronach Jadźwingów. Sugeruje się ponadto, że Kock (przed XVIII wiekiem Kocko) był zapewne w pradziejach nawet stolicą półdzikich Jadźwingów, na co, zdaniem np. jednego z autorów monografii o Kocku, wskazuje sama nazwa Kuczko (!?) obok Kocko, która rzekomo miałyby wziąć swój początek od bliżej nieznanego bóstwa Jadźwingów o tej nazwie. Należy z góry zaznaczyć, że są to stwierdzenia jak najbardziej bezpodstawne i bezsensowne, bowiem nie poparte żadnymi danymi źródłowymi. Ponadto w świetle analizy językoznawczej nazwa ta staje się tworem w pełni jasnym, a więc tym samym zaprzeczającym powszechnie w terenie przyjętym fantazjom i tzw. „etymologiom ludowym”. Wymaga to tylko nieco więcej uwagi i bardziej precyzyjnej analizy pod względem strukturalno-semantycznym.

Już na podstawie kilku przynajmniej najdawniejszych źródeł historycznych udaje nam się stwierdzić, że począwszy od XV w. obecna nazwa Kock miała postać Kocko, której odpowiednikiem graficznym staropolskim jest (do końca XV w.) forma Koczsko, oppidum iuxta fluvium Wyepz situm... LBD II 566, oraz tamże: Koczsko (2 r.), Coczsko (6 r., też raz na s. 567); natomiast od początku wieku XVI mamy zapisy tej nazwy w postaci graficznej nowszej, np.: Koczko parochia (2 r.) i Coczko (ŻDz XIV 349 i 362) r. 1531, zaś tamże (s. 392) w 1552 r. notujemy: Parochia Koczensis; w 1676 r. występuje już postać dzisiejsza danej nazwy, a mianowicie Kocko (ŻDz XV 24a). Proce tzw. maskulinizacji nazwy Kocko, tj. przejście jej w postać rodzaju męskiego Kock dokonał się gdzieś na przełomie XVII i XVIII w., bowiem np. u Lindego występuje już postać Kock. A zatem pierwotnie było Kocko, zaś postać Kock jest wtórna (por. też Głusko, Głusk, wyżej).

Wspominaliśmy wyżej, że w najdawniejszym okresie dziejowym obecna nazwa Kock miała postać graficzną Koczsko (późniejsza i przejściowa forma brzmiała Kocsko i wreszcie na skutek asymilacji fonetycznej i redukcji powstało Kocko), przy czym znak graficzny -cz- mógł w tym okresie występować zarówno w funkcji fonemu -c- jak i -cz-. Rzecz to powszechnie znana. W tym miejscu przyjmujemy, że mamy tu do czynienia z etymologicznym c. Dojdziemy do tego na podstawie porównawczej, zestawiając znane z różnych stron Polski (i nie tylko) materiały źródłowe ono- i toponomastyczne. Otóż są od najdawniejszych czasów znane nazwy miejscowości, jak np.: Kotowo w pow. Łomża (1453 r.), Koty w tymże powiecie, dziś Koty-Lubostań (1470 r.) oraz Kotlewo w pow. Płońsk. Są to nazwy miejscowe dzierzawcze (Koty - n. rodowa), bowiem wywodzi się je od zapisanego na tym terenie nazwiska (imienia) staropolskiego Kot: w zapisie np. Nikolai Koth... (1423 r.) itd. Oprócz tego Zierhoffer

odnotował na Mazowszu nazwy Kocięcia, którą wywodzi od nazwy os. *Kocięta (1400 r.), tę zaś od nazwiska Kot. Podobne nazwy notuje się też np. w Wielkopolsce: Kotowo w pow. Środa; również Kot, młyn i Kotowo, osada KPoz II 640. Także w innym źródle z terenu Wielkopolski notuje Kozierowski nazwy: Kotowa Wola, wieś, Kotowice, kolonia i folwark (r. 1520), Kotków, wieś (2 r.) i nazw. Kotek (1382 r.) oraz Kot – stary przydomek Doliwów (KWSchW VI 196). Analogiczne struktury nazewnicze znane są też np. na terenie Łemkowszczyzny: wieś Kotów od przydomka Kot, Huculszczyny: Kotówka (także od nazwy os. Kot) itp. Ten rodzaj nazw miejscowych od pnia imiennego Kot znany jest też np. w Czechach. Nie spotkaliśmy jednakże w żadnym źródle analogicznej drugiej nazwy miejscowej jak interesująca nas tu nazwa Kock (Kocko). Ponieważ skądinąd wiemy, że w nazwie Kocko udaje się wydzielić pień koc- (oboczny od Kot-) oraz formant nazwotwórczy -sko, jesteśmy skłonni przyjąć, że nazwa w dawnej swej postaci Kocko (tak mniej więcej do pocz. Wieku XVIII) powstała również od pnia imiennego Kot- przez dodanie przyrostka (formantu) z funkcją znaczeniową dzierżawczą -sko. A zatem nazwa Kock (z dawniejszego Kocko) jest z punktu widzenia znaczeniowego nazwą, którą zaliczamy do grupy nazw dzierżawczych, a więc podobnie jak np. Lutomirsko (od staropolskiego imienia Lutomir), Raciborsko (od Racibor), Łużyckie Jańsk (od Jan) itd., czy też wyżej omówione Głusko (postać dawniejsza, dziś Głusk) itd. Jedyłą trudnością w ustaleniu podstawy piennej w nazwie Kock, podobnie jak i w Głusk, jest fakt występowania tzw. węzła morfologicznego. Dzięki właśnie temu zatarła się pierwotna granica między pniem, którym jest, w świetle przedstawionych danych, nazwisko (przydomek) staropolskie Kot- oraz formantem -sko (dziś -sk, wtórnie); spółgłoska zatem -c- mieści więc w sobie zarówno wygłosową część pnia, tj. etymologiczne -t-, jak i nagłosową cząstkę sufiksu, czyli głoskę -s -. Na skutek procesów asymilacyjnych obie te głoski zlały się w jedną głoskę -c-, stąd wspomniany węzeł morfologiczny. Ponadto należy zaznaczyć, że przejście formacji Kocko w Kock jest również procesem znanym. Wystąpiło tu zjawisko maskulinizacji pierwotnej nazwy z sufiksem -sko, która, zapewne pod wpływem Mazowsza, przyjęła wtórnie formę z przyrostkiem -sk. Ten typ formacji słowotwórczych znany jest po dziś dzień przede wszystkim na Mazowszu. Sufiks natomiast -sko, jak w pierwotnej nazwie Kocko, właściwy był w najdawniejszym okresie przede wszystkim Wielkopolsce oraz, być może, także pierwotna nazwa Kock powstała na bazie wpływów społeczno-kulturalnych wielkopolskich. Fakt ten nas nie zdziwi, jeżeli sobie uprzytomnimy, iż w najdawniejszym okresie osada ta należała do biskupów płockich, ci z kolei byli związani z Poznaniem.

Przymiotnik od Kock brzmi Kocki, zaś terenowe nazwy mieszkańców mają formy: dla mężczyzny – przeważnie Kocczanin obok rzadszej postaci Kockowiak, dla kobiety – Kocczanka obok rzadszego Kockowianka. Nadmienię jednocześnie, iż dość często w okolicznych wsiach słyszałem dla Kocka nazwę Kocek, co pozostaje pod wyraźnym wpływem takich np. nazw miejscowych, jak Stoczek (gwarowo Stocek) itd.

KODEŃ

Niegdyś miasteczko, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś, założone zostało w 1511 r. przez Sapiehów. Położone jest nad Bugiem w pow. bialskim. Pierwotne dzieje Kodnia nie są bliżej znane. Prawdopodobnie przed powstaniem grodu istniały na tym miejscu osady młynarskie, których właścicielami byli braci Ruszczyrowie. Jako osiedle lub wieś, o tej samej zapewne nazwie, istniał Kodeń od bardzo dawna. Świadczy o tym w dużym stopniu sama jego nazwa, która zarówno z punktu widzenia strukturalnego jak i znaczeniowego należy do nazw mało wyrazistych. Ta okoliczność sprawiła, że wokół nazwy Kodeń zaczęto od dawna snuć różne legendy łącznie z tą, według której etymologię i powstanie nazwy należy wiązać z ruskim wyrażeniem wykrzyknikowym: „to den” w znaczeniu „już dzień, to dzień” itd., które z czasem zostało w jakiś sposób przekształcone w Kodeń (!?). Oczywiście są to najpospolitsze fantazje, nie mające nic wspólnego z realną wiedzą historyczno-językoznawczą. Pozostaną więc nadal tylko bajeczkami.

Najstarszy zapis nazwy Kodeń pochodzi z roku 1539 i ma w źródłach ruskich postać: Kodeń; drugi z kolei zapis o tej samej postaci pochodzi z 1546 r. Nadmienię również, że w SG (IV 240) wymienia się postać Kodin jako nazwę urzędową stacji kolejowej Kodeń. Oprócz tego występuje nazwa wsi Kodeniec w pow. parczewskim (jest to postać deminutywna nazwy Kodeń, urobiona przy pomocy przyrostka -ec), rzeczka Kodenka oraz Kodnia, miasteczko w dawnym powiecie żytomierskim, odnotowane już w źródłach z XVI wieku. W SG (IV 240) odnotowana jest również nazwa wsi Kodlewo. Chociaż podstawa znaczeniowa nazwy Kodeń jest jeszcze nadal mało wyrazista, a nawet ciemna, jednakże udaje się nam już wyodrębnić w niej część pienną kod- oraz formant (przyrostek) -eń (dawniej -en). Z czym należy wiązać część pierwszą nazwy i jakie posiada ona pierwotne znaczenie? Otóż wśród nazw pospolitych ukraińskich występuje wyraz kodas, który oznacza w przybliżeniu „człowieka pełniącego funkcję strażnika granicznego”, np. w Bukowinie; ponadto w tymże języku notuje się koduj (i gen. sg. Kodija) w znaczeniu „wół z tłustymi nogami” oraz kodło (gen sg. Kodła) na określenie „ród, plemię”, w różnych bajeczkach i przypowieściach spotykane jako wyzwisko. Także w języku rosyjskim znany jest wyraz koda w znaczeniu „kurnik” lub potocznie „chata, chałupa”, a również dalsze jego urobienia. W języku czeskim natomiast odnotowałem wyraz kodulka, co oznacza tyle co hmyz, czyli „owad; robactwo, owady”, zaś postać Kodym uważa się za skrót od Nikodem, co z poprzednim wyrazem, jak widać, nie ma nic wspólnego. Nie wnikając w dalsze szczegóły od razu stwierdzamy, że formacje apelatywne z pnem kod- są w językach słowiańskich spotykane, przy czym ich strona znaczeniowa jest dość różnorodna. Najbardziej w tym wypadku przekonuje nas wyraz kod- (a) w znaczeniu „kurnik, chata, chałupa”, który występuje w języku ruskim. A zatem formacja słowotwórcza Kodeń (dawniej Koden) mogła więc pierwotnie, trochę w przenośni, oznaczać miejscowość położoną gdzieś w zakątku, z dala od głównych traktów handlowych, po prostu osiedle „zabite deskami”, a więc coś w rodzaju „kurnika”. I takie właśnie mniej więcej położenie ma interesujący nas tu Kodeń. Z punktu widzenia słowotwórczego należałoby w tej nazwie widzieć zatem pień kod- oraz formant ogólnostrukturalny -eń (z dawniejszego -en), który jednakże, jak na to zwraca uwagę prof. Rospond, mógł być również produktywny przy tworzeniu nazw topograficznych. Być może, iż także nazwę Kodeń należy zaliczyć do grupy nazw o

charakterze topograficznym, tj. wskazującym na topo- i geograficzne właściwości terenowe, na których wyrosła. Pod tym względem byłoby to więc podobny typ nazwy miejscowej, jak np. pol. Szczytno, Żabno, czes. Brocno, serb. Broćno, ros. Dubna itp. Warto jeszcze dodać, że skoro w dawnych źródłach nazwa ta brzmiała Koden (tj. z twardym -n), zaś obecnie ma postać Kodeń, więc ta ostatnia jest wtórna, pozostająca zapewne pod wpływem języka polskiego. Można tu sugerować wpływ takich nazw miejscowych z wygószoną spółgłoską -ń (miękką), jak np. Lubień (ale por. też staropolskie imię własne Lubien, także Chwacien, Golen, Sypien itd.), Kozień, także Radzyń (Podlaski), oraz np. nazwiska na Podhalu Jawień, Kwapień, Skupień itd. A zatem i pierwotna postać Koden mogła drogą analogii przejść w Kodeń. Należy też stwierdzić, że skoro brak w języku polskim odpowiednika znaczeniowego wyrazu (pnia) kod- oraz z uwagi na to, że przed samogłoską e formantu -en występuje wygószona spółgłoska tematu twarđa, czyli w postaci d (polskie spodziewane dź), nazwa miejscowa Kodeń w swej podstawowej bazie strukturalno-semantycznej powstała w oparciu o podłoże etniczno-kulturalne wschodniosłowiańskie (ruskie). Na tym terenie było to jak najbardziej możliwe, ponieważ pod względem etnicznym był on od dawna obszarem o charakterze mieszanym, tj. polsko-ruskim.

Przymiotnik od Kodeń (gen. sg. Kodnia i w Kodniu) brzmi kodeński. Natomiast terenowe nazwy mieszkańców mają postać: dla mężczyzny - Kodeniec, dla kobiety - Kodenka.

KOMARÓW

Dawniej, tj. przed rokiem 1868, miasteczko, dziś osada traktowana administracyjnie jako wieś, założone zostało w 1550 r. przez ks. Sanguszków. Jak wynika z zapisów źródłowych, pierwotnie osada ta nazywała się Komorów (1578 r.). Ponieważ na tzw. dawnych kresach występuje szereg nazw w postaci fonetycznej Komarów obok Komorów, należy stwierdzić, że obie te formacje są poprawne i możliwe. I tak np. w dawnej ziemi chełmskiej notujemy w r. 1564 Komarów, także w innym miejscu na Rusi Komarow, wieś (1515 r. i 1578 r.). Jednakże o wiele częściej występują na tych obszarach formy z grupą -ar- (tj. Komarów) niż -or- (Komorów). Potwierdza się to również w często na tych terenach występujących nazwiskach z grupą -ar-, np.: Nikifor Komar Suczyski (r. 1569), Denis Komar (1569 r.), ponadto w innym miejscu 4 razy Komar. Podobnie brzmią też imiona, nazwiska oraz nazwy miejscowe np. na Wołyniu. Wszystkie te nazwy pochodzą ze źródeł co najmniej XVI-wiecznych. Rzecz nie powinna dziwić, ponieważ już Brückner stwierdził (SE 249), że formy imienia staropolskiego Komar przed wiekiem XVI brzmiały Komor, natomiast później przyjmowały postać Komar. Nazwisko takie, tj. w postaci Komor (pochodzące od świata zwierzęcego, podobnie jak np. Bąk, Kozieł, Kur, Lis itd., a więc pierwotnie przezwiska), prof. Taszycki odnotował już w r. 1136 i 1204. Warto też podkreślić, że np. na terenie Wielkopolski najdawniejsze zapisy analogicznych miejscowości również występują z grupą -or-, np. Komorów (1399 r.), wieś, Komorów (1369 r.), osada itd. (KWschW VI 187). Obok tego występują np. nazwy: Komorowaniwa, Komorowo (3 razy), też Komorzno itd. (tamże) oraz nazwisko kmiecia Komor w Łęczyckiem (tamże). Podobnie przedstawia się sprawa na Śląsku, por. Komorowo (od nazwy Komor) itd. Skoro więc stwierdziliśmy wyżej, iż przed mniej więcej XVI wiekiem występują zarówno w nazwach miejscowych jak i w imionach własnych czy nazwiskach formy z -or-, zaś później przybierają one postać dzisiejszą, tj. z -ar-, należy zatem podkreślić, że nazwa interesującego nas tu miasteczka Komarowa, jak wskazują zapisy, pochodzi co najmniej z początków XVI a może nawet sprzed XVI wieku. Pochodzi ono więc z tego okresu, kiedy jeszcze powszechnie dzisiejszy Komar był wymawiany Komor (por. od tego powszechne w Polsce nazwiska Komorowskich). W nazwie Komarów z punktu widzenia słowotwórczego należy zatem wydzielić pień imienny Komor- (wtórnie Komar-, po wieku XV) oraz przyrostek (formant) dzierżawczy -ów. A więc Komarów jest nazwą o charakterze dzierżawczym, czyli właścicielem lub też założycielem Komarowa (dawniejszego Komorowa) był człowiek o nazwisku (przezwisku lub imieniu) Komar (dawniej Komor). Jest to analogiczny typ nazwy, jak niejednokrotnie przytaczane Kraków, Tomaszów, Wojciechów itd.

Przymiotnik brzmi komarowski. Natomiast terenowe nazwy mieszkańców mają postać: dla mężczyzny - Komarowiak (słyszałem również wyjątkowo Komarowiec), dla kobiety - Komarowianka.

KONSTANTYNÓW

Jedno z najmłodszych miasteczek woj. lubelskiego, dziś osada miejska zepchnięta do rzędu wiosek w pow. bialskim, założone zostało dopiero w 1774 r. Niedługo też cieszyło się prawami miejskimi, bowiem utraciło je już w 1868 r. Fundatorem miasteczka był K. Siedlnicki i nazwał je od imienia swojej żony, Konstancji. Według danych źródłowych miejscowość ta nazywała się dawniej Kozierady, zaś wzmianki o tym posiadamy już z XV w., jednakże jako bardziej pewne z wieku XVI. Nazwa Kozierady jest z punktu widzenia słowotwórczego nazwą złożoną, dwuczłonową. Pierwszy człon nazwy jest imienny, pochodzi mianowicie od wyrazu (pnia) koz- (a), natomiast drugi człon, tj. rad- (y) jest przymiotnikiem z dawną odmianą rzeczownikową (niezłożoną). Z punktu widzenia semantycznego skłonni bylibyśmy nazwę tę zaliczyć do grupy nazw tzw. rodowych, tj. oznaczających w dawnych czasach mieszkańców jakiegoś osiedla na podstawie nazwy osobowej, której zgodnie i wspólnie jako członkowie tego samego rodu (tu: Kozieradów) używali, „względnie jaką ich wszystkich określano”. Była to więc analogiczna nazwa, jak np. pol. Skoczylody, Wszebory, czeskie Doloplazy, Kuroslepy itd. Analogiczne pod względem słowotwórczym nazwy miejscowe znane są również w innych częściach Polski, por. np. Koziębrody (SE 262), Wodzierady (i nazw. Wodzierad), wieś w pow. łaskim w Wielkopolsce, Wodziradz a. Wodzierady w pow. opatowskim (oraz zapis z r. 1398: Joh. de Wodzeradi) itd. (KWschW VII 229-230). Ale np. Svoboda do typu nazw służebnych zalicza czeską nazwę miejscowości Voděrady (2 r.), tj. oznaczającą początkowo “pracowników dróg wodnych”.

Natomiast nazwa Konstantynów jest tzw. nazwą pamiątkowo-dzierżawczą, tj. powstałą, jak to już wyżej zostało zaznaczone, od pnia imiennego Konstant-rozszerzonego o cząstkę -yn- (jaka np. znajduje się w imieniu Konstantyn) przez dodanie przyrostka o funkcji znaczeniowej dzierżawczej, mianowicie -ów; stąd całe zespolenie brzmi Konstantynów. Warto jednakże dodać, że skoro miejscowość dana nie była własnością Konstancji, tj. żony Siedlnickiego, lecz nazwę tę nadał tej miejscowości mąż jej, wspomniany Siedlnicki na jej cześć (pamiątkę), nazwę nas tu interesującą można zaliczyć do tzw. nazw pamiątkowych, podobnie jak np. Kazimierz, Tomaszów itd.

Przymiotnik brzmi konstantynowski (fonetycznie konstantynoski). Terenowe nazwy mieszkańców mają postać: dla mężczyzny - Konstatynowiec (nom. pl. Konstantynowcy), dla kobiety - Konstatynówka.

KOŃSKOWOLA

Niegdyś miasteczko, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. puławskim, założone zostało w 1532 r. przez Andrzeja Tęczyńskiego na mocy przywileju króla Zygmunta I. Warto wspomnieć, że pieczęć miejska Końskowoli wraz ze znakiem herbowym (Topór) oraz napisem: Sigillum Civit. Konskowola pochodzi jeszcze z XVI w. Już w SG (IV 357) jest wzmianka, że Końskowola była wcześniej wsią należącą do Jana Konińskiego i że w XV w. zwała się jeszcze Wolą Konińską. Wiadomość tę potwierdzają też dostępne mi źródła historyczne, np.: Wolya Konynska (LBD II 571, nazwa powtórzona w tej postaci 10 razy). Analogiczne zapisy tej nazwy spotykamy jeszcze w początkach XVI w., czego dowodem są np. źródła dziejowe Pawijskiego (ŻDz XIV 359 r. 1541). Natomiast w wieku XVII nazwa tej miejscowości występuje już w postaci słowotwórczo-fonetycznej dzisiejszej, a więc jako Końskowola (ŻDz XV 25a). Pierwotna zatem nazwa tej osady występowała jako tzw. zestawienie, w który człon pierwszy nazwy Wola posiada z punktu widzenia semantycznego znaczenie nazwy kulturalnej i jest w tym zestawieniu nazwy dwuczłonowej tzw. członem utożsamiającym, zaś człon drugi, tj. Konińska był członem wyróżniającym o charakterze w tym konkretnym wypadku dzierżawczym, bowiem jednocześnie podkreślał, że chodzi tu o tę Wolę (być może, była to pierwotna nazwa tego osiedla, bowiem wystarczy przejrzeć SG, by się przekonać, że ten rodzaj nazw miejscowych był od najdawniejszych czasów bardzo pospolity), która należy do człowieka o nazwisku Koniński; a więc z punktu widzenia historycznego należy tę miejscowość i jej nazwę rozumieć jako Wolę Konińskiego, zaś formacja z -a jest zapewne wtórna, powstała najprawdopodobniej na skutek tzw. derywacji fleksyjnej. A więc mógł się tutaj dokonać proces słowotwórczo-semantycznego przekształcenia drugiego członu nazwy chociażby z uwagi na powszechne występowanie przymiotników w rodzaju lubelska (ziemia), puławska (góra), sandomierska (wyżyna) itd., a więc i drogą analogii – Wola Konińska.

Zaznaczyliśmy już, że mniej więcej od XVII w. dawna Wola Konińska zmieniła się na Końskowolę, czyli dawna postać zestawienia zmieniła się na tzw. złożenie z równoczesnym wysunięciem się członu Końsk- (z dawniejszego Konińsk-) na plan pierwszy nazwy. Jest to również proces słowotwórczy w języku znany; por. np. nazwy miejscowe w postaci złożzeń: Białostrzegi, Długopole, Ostrołęka itd., czy wyrazy pospolite białołowa, dalekonośny, jednostronny itd. Cechą tych wszystkich złożzeń jest występowanie w pierwszym członie tematu morfemu -o. W członie tym w stosunku do stanu pierwotnego stwierdzamy ponadto jego skrócenie o cząstkę -in-. Dokonał się tu zatem podobny proces morfologiczny, jak np. w formacjach przymiotnikowych pochodnych od nazw miejscowych: lubelski od Lublin (zamiast spodziewanego lubliński), kawęcki od Kawęczyn, bogucki od nazwy wsi Bogucin itd., gdzie formy przymiotnikowe są urabiane nie od całej nazwy, lecz tylko od jej części piennej. Było to przede wszystkim właściwością języka staropolskiego, na co zwrócił już uwagę Natanson-Leski. W tym konkretnym przypadku pojawienie się formy przymiotnikowej jako pierwszego członu nazwy w postaci końsk- w miejsce dawnej konińsk- (jako jeszcze drugiego członu zestawienia) mogło jeszcze być podyktowane i tą okolicznością, że z chwilą zaginięcia w tradycji społecznej rodu Konińskich (zapewne pochodzącego z miejscowości o nazwie Konin) zaczęto wtórnie kojarzyć formę przymiotnikową koniński po prostu z przymiotnikiem koński. Reasumując

nazwę Końskowola zaliczamy do tzw. grupy nazw kulturalnych o aspekcie znaczeniowym też dzierżawczym. BOWIEM jak wynika z przekazów źródłowych, była to pierwotnie własność Konińskiego.

Przymiotnik brzmi końskowolski, zaś terenowe nazwy mieszkańców: dla mężczyzny - Końskowolak, dla kobiety - Końskowolanka.

KRASNOBRÓD

Że Krasnobród był niegdyś miastem, mówią dane o herbie jego z 1847 r. Wiadomo też, że dawniej Krasnobród należał do Leszczyńskich. Obecnie jest to osada na prawach wsi w pow. zamojskim. Nie jest to zapewne osada (gród) zbyt stara, bowiem najdawniejsze dostępne mi źródła historyczne (głównie sprzed XVII w.) miejscowości tej nie wymieniają. Natomiast na podstawie SG (IV 635) można sugerować, że do niedawna nazwa ta miała jeszcze postać Krasnybród obok Krasnobród. Ostatecznie przyjęła się postać Krasnobród, co z punktu widzenia gramatycznego określa się jako tzw. złożenie właściwe, a więc podobnie, jak wyżej opisaną Końskowolę. A zatem z punktu widzenia słowotwórczego nazwę Krasnobród należy podzielić na człon krasn-, przy którym jako cecha złożenia występuje morfem -o- oraz człon drugi nazwy -bród, który jest rzeczownikiem. Zajmiemy się z kolei objaśnieniem struktury słowotwórczej i określeniem znaczenia obydwu tych członów, które w konsekwencji złożyły się na powstanie nazwy Krasnobród.

Otóż wiadomo, że od najdawniejszych czasów istniał i był powszechnie w języku polskim używany wyraz krasa w znaczeniu "barwa, piękność". Oprócz tego wyrazu była też znana postać przymiotnikowa krasny, tj. formacja słowotwórcza urobiona od pnia kras- przez dodanie przyrostka -ny, jak w wyrazach np. barwny (od barwa), grzeszny (od grzech), ciepły (od ciepło) itd. Zarówno wyraz krasa, jak i przymiotnik od niego urobiony, tj. krasny "barwny, piękny" znane były i używane w języku polskim do tworzenia różnych typów nazw od najdawniejszych czasów. Warto nadmienić, iż wyraz rdzenny krasa wraz z jego różnorodnymi derywatami (wyrazami pochodnymi) występuje powszechnie i to do dziś także w innych językach słowiańskich, np. w języku rosyjskim, czy ukraińskim. Wniosek z tego taki, że jest to wyraz bardzo stary, odziedziczony przez te języki, zapewne niezależnie od siebie, jeszcze z epoki wspólnoty słowiańskiej, tj. z okresu prasłowiańskiego. Różnica między poszczególnymi żywymi językami polegałaby jedynie na tym, że np. w języku polskim, w przeciwstawieniu chociażby do języka rosyjskiego, wyraz krasa (i przymiotnik krasny) jest używany stosunkowo rzadko. Nie oznacza to, że dawniej było identycznie. Wystarczy przejrzeć przynajmniej niektóre słowniki języka polskiego, by się przekonać, że wyraz krasa i jego różne derywaty (łącznie z nazwami własnymi) był niegdyś w bardzo powszechnym użyciu. Fakt ten potwierdzają również współczesne gwary polski, gdzie wyraz ten w swojej pierwotnej postaci i znaczeniu jest nadal powszechnie używany. I to należy mieć na uwadze. Człon drugi nazwy jest z punktu widzenia znaczeniowego jasny. A zatem całe zespolenie nazwy Krasnobród należy rozumieć jako nazwę określającą właściwości terenu, na którym wyrosła. Chodzi tu przede wszystkim o podkreślenie, że teren ten pod względem fizjograficznym był barwny, malowniczy, zapewne lekko pofałdowany. Tego malowniczego charakteru dodawała mu i ta okoliczność, że był położony nad wodą (Wieprzem). I te z kolei warunki fizjograficzne danej miejscowości określa drugi człon wyrazu, tj. -bród. Krasnobród jest więc tzw. złożeniem, zaś z punktu widzenia znaczeniowego nazwę tę zaliczymy do grupy nazw topograficznych. Ten typ nazw miejscowych, o czym tylko w tym miejscu wspomnę, w których pierwszym członem jest pień krasn-, znany jest w różnych częściach centralnej Polski, np. Krasnodęby, wieś w pow. łęczyckim, Krasnołany, kolonia (tamże); także jako zrosty, np. Krasnymodrzew, Krasnystaw itd. (KWSchW VI 202). Nazwy z pniem kras- (n-) znane

są też na Rusi i w Czechach.

Przymiotnik brzmi krasnobrodzki. Terenowe nazwy mieszkańców są raczej rzadkie w użyciu. Jeszcze stosunkowo często słyzy się określenia: dla mężczyzny - Krasnobrodzianin, dla kobiety - Krasnobrodzianka.

KRASNYSTAW

Należy do grodów starych, bowiem sięga swymi początkami jako miasto XIV w. Założony w 1394 r. przez Jagiełłę używał przez wielki herbu z dwiema rybami, co, jak określa Gumowski, ma niewątpliwie związek „z nazwą miasta”. Z XVI w. znane są dwa różne napisy na pieczęci herbowej miasta, a mianowicie: Sigilv. Civitatis. Crasnosta. (1570 r.) oraz Sigil. Scabinorum. Civita Crasnistaw (1569 r.). Z jednego z tych zapisów wynika, że nazwa w tym okresie z punktu widzenia gramatycznego była złożeniem (z pierwszym członem zakończonym na -o-), zaś z drugiego zapisu dowiadujemy się, że nazwa ta była używana również jako zrost, a więc podobnie jak dziś. Warto przy tym wspomnieć, że jeszcze SG (IV 641-644) wymienia obie te postaci. By określić charakter nazwy Krasnystaw z punktu widzenia znaczeniowego należy przynajmniej wspomnieć i zaakcentować, iż miasto samo położone jest nad Wieprzem, którego najwyższa krawędź wznosi się ponad 800 stóp nad poziom morza. Dodamy również za SG (tamże), iż gród ten leży ponadto przy zetknięciu się Wieprza z wpadającą do niego rzeczką Żółkiewką, która jednocześnie tworzy coś w rodzaju szerokiego i głębokiego jaru. Prawdopodobnie jeszcze Kazimierz Wielki wznosił zamek warowny na granicy dwu historycznych ziem: sandomierskiej i chełmskiej, zaczął się niedługo przekształcać w poważny ośrodek miejski.

W najstarszych dostępnych mi źródłach historycznych nazwa Krasnystaw występuje powszechnie w postaci złożenia, a mianowicie: Krasnostaw (19 razy) i przymiotnik krasnostawski; analogiczne zapisy spotykamy również w źródłach ruskich: Krasnostaw i vojskij krasnostavskij. Także w zapisach łacińskich mamy postaci: Districtus Crasnostaviensis oraz Civitas Crasnostaw, oppidum (1564 r.). Wszystko to dowodzi, iż pierwotnie nazwa Krasnystaw była tzw. złożeniem właściwym, a więc brzmiała Krasnostaw. Postać obecna nazwy jest więc wtórna, nowsza. Z punktu widzenia słowotwórczego jest to analogiczny typ nazwy miejscowej jak już wyżej omówiony Krasnobród. Jest nazwą złożoną z członu przymiotnikowego krasn- zakończonego morfem -o- i rzeczownika -staw jako drugiego członu nazwy. Także z punktu widzenia znaczeniowego oba te człony nazwy są przejrzyste. Wyraz krasny (od rzeczownika krasa) znany od najdawniejszych czasów w języku polskim, a także w innych językach słowiańskich, oznaczał tyle co “barwny, piękny, pofałdowany”. Analogicznymi pod względem słowotwórczym jak Krasnystaw (dawny Krasnostaw) nazwami są np. nazwy polskie Ostrołęka, Czarnolas, Białolas, słoweńskie Suxodol, chorw. Crnolazi itd., w których również pierwszy człon nazwy jest przymiotnikiem. Zaś nazwa Krasnystaw w swej obecnej postaci jest tzw. zrostem toponomastycznym, podobnie jak np. Białystok, Babimost, Sadykierz itd., przy czym jego charakterystyczną cechą w przeciwstawieniu do dawnego złożenia (Krasnostaw) jest to, że człon pierwszy nazwy jest odmienny, podobnie zresztą jak we wszystkich tzw. zrostach, które m. in. tym różnią się od złożień. W gwarach Lubelszczyzny często notowałem jednakże brzmienie dawne nazwy Krasnystaw, tj. w postaci Krasnostaw (złożenie). Przymiotnik od nazwy Krasnystaw ma zawsze postać złożenia i brzmi w gwarach, jak i w języku literackim krasnostawski.

Z punktu widzenia znaczeniowego nazwę Krasnystaw należy zaliczyć do grupy nazw tzw. topograficznych, tj. wskazujących na barwne, malownicze położenie (tu nad rzeką i na wzniesieniu) terenu, na którym dana nazwa wyrosła. Tylko formant

-staw pojmowany jako dzieło rąk ludzkich może sugerować w pewnym stopniu, że w nazwie tej zawarta jest jednocześnie treść właściwa nazwom kulturalnym, jak Grodziec, Mosty itd.

Przymiotnik brzmi krasnostawski (fonetycznie krasnostaski). Do najczęściej używanych nazw terenowych mieszkańców zaliczymy formacje: dla mężczyzny - Krasnostawianin, dla kobiety - Krasnostawianka.

KRAŚNIK

Kraśnik należy do starych grodów dawnej Małopolski wschodniej, a jednocześnie do najstarszych miast obecnego woj. lubelskiego. Założony w 1377 r. przez króla Ludwika Węgierskiego należy w XIV w. do Gorayskich, w XV w. do Tęczyńskich, zaś w XVII w. przeszedł w ręce Zamoyskich. Pragnę tu podkreślić, że skoro już w 1377 r. Kraśnik otrzymał prawa miejskie, jego początki jako wioski lub osiedla sięgają zapewne czasów o wiele bardziej odległych. Częściowo przekonuje nas o tym wzmianka o Kraśniku z 1290 r. Z tego okresu późniejszego, tj. począwszy od XIV w. zapisów dla nazwy Kraśnik jest bardzo wiele i wszystkie one są na ogół jednoznaczne. Pewne różnice w zapisach dotyczą właściwie tylko strony graficznej danej nazwy, co przy analizie językoznawczej nie następuje żadnych dodatkowych trudności interpretacyjnych. Stosunkowo najczęściej spotykanymi w źródłach historycznych zapisami dla nazwy Kraśnik są: Krasznik obok Krasznik oraz Crasnik obok Crassnyk. Wszystkie te zapisy należy czytać jako Kraśnik.

Ponieważ zapisy dla nazwy Kraśnik są jednoznaczne, zajmiemy się z kolei objaśnieniem struktury słowotwórczej i określeniem znaczenia, jakie zawiera w sobie ta niewątpliwie historyczna, dziś bardzo często mylnie rozumiana nazwa.

Otóż pod względem słowotwórczym nazwa Kraśnik jest derywatem postępowym, urobionym od powszechnie niegdyś znanego i używanego wyrazu krasa w znaczeniu "barwa, piękność". A więc podstawą słowotwórczą dla nazwy Kraśnik jest rzeczownik krasa lub przymiotnik krasny. Zarówno jedna, jak i druga podstawa słowotwórcza nazwy jest możliwa do przyjęcia. Należy tylko dodać, że wówczas istnieje też konieczność uwzględnienia dwu formantów, a mianowicie: -nik przy pniu krasa oraz -ik przy pniu krasny. Tak jedna jak i druga częśćka słowotwórcza znana jest przy tworzeniu różnych typów nazw w języku polskim od najdawniejszych czasów. Wyraz ten znany jest również w innych językach słowiańskich, np. rosyjskim, czy ukraińskim, o czym wspominaliśmy już przy omawianiu nazwy Krasnobród. Pouczają nas o tym najpoważniejsze i przynajmniej niektóre słowniki. Zresztą wyraz krasa używany jest powszechnie i dziś np. w gwarach. Wniosek z tego, że pień krasa jest pochodzenia rodzimego, polskiego.

Zwróćmy uwagę, że także formant -nik, jaki występuje w nazwie Kraśnik, znany jest i powszechnie używany do tworzenia zarówno nazw własnych jak i wyrazów pospolitych w języku polskim od najdawniejszych czasów. Otóż znane są np. z terenu Wielkopolski nazwy miejscowe: Wrześnik (od wyrazu wrzos), Lipnik, Wierzbnik itd., także np. Paprotnik (bagno), Dębnik (nazwa grobli) itd., które występują od najdawniejszych czasów jako tzw. nazwy topograficzne. Przykłady można by mnożyć. Na terenie tym notuje się też dawną nazwę pola Kraśnik. Można dodatkowo porównać takie nazwy, jak np. klucznik, rzemieślnik czy kurnik, popielnik, rybnik itp. (ta ostatnia nazwa występuje również w charakterze nazwy miejscowej np. w woj. białostockim i katowickim), by się przekonać, że ten typ formacji słowotwórczych jest bardzo powszechny na gruncie języka polskiego, zaś formant -nik od dawna dość produktywny. Wywody powyższe skłaniają nas do tego, by także w nazwie Kraśnik wyodrębnić pień kras- (a) oraz formant słowotwórczy -nik, bowiem, jak stwierdza Łoś, przyrostek -nik już w najdawniejszych czasach wyodrębnił się jako samodzielny formant.

Również z punktu widzenia historyczno-znaczeniowego formacja nazwy Kraśnik jest jasna i przekonująca. Otóż podstawa słowotwórcza danej nazwy, czyli wyraz (pień) krasa określa piękne, pofałdowane i barwne z punktu widzenia fizjograficznego położenie grodu. I rzeczywiście obszar, na którym położony jest Kraśnik, ma pod tym względem wygląd niejednorodny, mianowicie pagórkowaty, mocno pofałdowany. A zatem podstawa słowotwórcza nazwy Kraśnik jest jak najbardziej związana z topografią terenu. Tym samym z punktu widzenia znaczeniowego nazwę tę zaliczymy do grupy nazw tzw. topograficznych, a więc podobnie jak Krasnobród, Krasnystaw itd. Zaś formant -nik w nazwie Kraśnik posiada charakter wyłącznie strukturalny, tzn. nie wprowadza danej nazwy w jakąś określoną kategorię słowotwórczo-znaczeniową, a jedynie nadaje tej nazwie cechę rzeczownika. Podobnymi typami nazw, znanymi na Lubelszczyźnie, są np. nazwy: Lipnik (od pnia rzeczownikowego lipa), Rudnik (od dawnej nazwy torfu w postaci ruda), Świdnik (od nazwy rzeczki Świdy) itp. Są to również nazwy tzw. topograficzne.

Warto przypomnieć, że nazwa Kraśnik znana jest także w innych częściach Polski centralnej. Występuje ona np. w pow. skierniewickim i sandomierskim. Ponadto spotyka się cały szereg nazw miejscowych w różnych punktach Polski, dla których podstawą słowotwórczą był w przeszłości historycznej wyraz krasa. Przykłady te są bardzo powszechne.

Nazwa Kraśnik wyrosła przeto na bazie historyczno-językowej polskiej i jest jak najbardziej związana z topografią tamtejszego terenu.

Przymiotnik brzmi kraśnicki, zaś terenowe nazwy mieszkańców mają najczęściej postaci: dla mężczyzny - Kraśniczanin, dla kobiety - Kraśniczanka.

KRYŁÓW

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. hrubieszowskim, zostało założone przez Ostrorogów w XVI w. Pierwotne dzieje Kryłowa nie są znane.

Otóż po raz pierwszy nazwa Kryłów pojawia się w dostępnych mi źródłach w XVI w.: Kriłow oppidum (1578 r.) – 2 zapisy. Ponadto jeszcze w innym miejscu spotkałem zapis Kryłów (8 r.) i prawdopodobnie chodzi o tę samą miejscowość. Kilka miejscowości o identycznej nazwie wymienia też np. SG (IV 747-748) i wszystkie z terenów dawnej Rusi, np.: Kryłów, wieś w dawnym pow. ostrożskim, miasteczko w pow. czechryńskim, Kryłów Nowy albo Nowogeorgiewsk, miasteczko w guberni chersońskiej; także Kryłowa, wieś w pow. mińskim, Kryłówka, osada w pow. nowogradowołyńskim itd. (tamże). Także w dawnych źródłach z terenu Rusi notujemy: Kryłów (1622 r.), mtko w woj. kijowskim, też Kryłówka, wieś itd. Warto również zauważyć, że znany jest np. bajkopisarz Kryłów. Na terenie zachodnio-słowiańskim nazw tego typu nie spotyka się w ogóle, z czego wniosek, że są one właściwe tylko terenom ruskim. I to jest rzecz, jak się zdaje, pewna, że również interesująca nas tu nazwa Kryłów wyrosła na bazie etniczno-kulturalnej ruskiej. Obok dość częstych nazw miejscowych Kryłów, Kryłówka itd., udało mi się odnotować również nazwę osady ruskiej w woj. kijowskim Kiryłowka (z drugiej połowy XVI w.). Przy tym zaś wypisałem także imię władcy łuckiego z przełomu XV i XVI w. Kiryło, zaś z r. 1542 imię ruskie z okręgu włodzimierskiego Krylo Ivanov. Wydaje się więc rzeczą dość pewną, że także w wymienionych wyżej nazwach miejscowych kryje się to samo imię ruskie Kryło (*Kirył), tylko w postaci fonetycznej skróconej, a mianowicie jak Krył- (Kryło). W sumie byłaby to skrócona ruska postać znanego w słowiańszczyźnie imienia męskiego Cyryl. Ten rodzaj skrócenia, tj. wypadnięcia głoski śródgłosowej -i- jest w języku ruskim znany. Mam np. odnotowaną nazwę miejscowości z dawnej Ziemi Bełzkiej Dmitrow (1531 r.), gdzie nie ulega wątpliwości, iż jest to nazwa dzierżawcza i pochodzi od imienia w swej pierwotnej postaci Dymitr, tu zaś skróconego jako Dmitr-. Skrócenie to mogło, jak się zdaje, nastąpić w wyniku działania czynników fonetyczno-akcentowych.

Wydaje się więc, że analogicznie rzecz się przedstawia w odniesieniu do nazwy Kryłów (może z dawniejszej Kiryłów, tj. od nazwiska Kiryło). Byłbym zatem skłonny także nazwę miejscową Kryłów zaliczyć do typu nazw o charakterze dzierżawczym. Natomiast pod względem słowotwórczym podzielić by ją można na częśćkę pienną (pień imienny) Krył- oraz formant z funkcją dzierżawczą -ów, a więc podobny do tych, jakie np. występują w nazwach miejscowych Lwów (od Lwa), Kijów, Kraków itd.

Przymiotnik od Kryłów brzmi kryłowski (fonetycznie kryłoski), zaś terenowe nazwy mieszkańców mają przeważnie postać: dla mężczyzny – Kryłowiec (sporadycznie postyszałem Kryłowiak), dla kobiety – Kryłówka obok Kryłowianka (postać nowsza).

KURÓW

Jako miasto został założony w XV w. przez Zbąskich herbu Nałęcz. Dziś jest to osada miejska na prawach wsi w pow. puławskim. Warto dodać, że miejscowość ta jako osiedle lub wieś istniała zapewne o wiele wcześniej, bowiem było to osiedle, które pierwotnie, w okresie przedhistorycznym, należało lub było założone i zorganizowane przez człowieka o znanym w najdawniejszych czasach imieniu (przezvisku) męskim Kur; stąd nazwę tę należy zaliczyć do grupy nazw dzierżawczych. A zatem herb miejski Kurowa, który, jak przypuszcza Gumowski, wyobrażał kura czyli koguta z Nałęczem w dziobie może przypominać rodzinę założyciela lub wcześniejszego właściciela Kurowa. Najwcześniejszy napis na pieczęci miejskiej pochodzi z 1557 r. i brzmi: Sygillum Consules Civitas Curum. Także w źródłach historycznych z XV i XVI w. zapisy tej nazwy są jednoznaczne, np. Curow oppidum..., cuius haeres Johannes Zbanszky de armis Nalanz (LBD II 570); Parochia Curow (2 razy - ŻDz XIV 359 - r. 1531) oraz Kurow (tamże, s. 406 r. 1569). W LBD (II 570) wymienione jest również nazwisko Curowsky de armis Nalancz, które jest już pochodne od nazwy miasta Kurowa.

Jak zatem widać, od najdawniejszych czasów nazwa Kurów jest pisana jednoznacznie i taką pozostała do chwili obecnej. Nadmienię również, że nazwa ta występuje dość często także w innych częściach Polski, np.: Kurów, wieś w pow. kutnowskim, konińskim, folwark w tymże powiecie, wieś w pow. wieluńskim, łaskim, sandomierskim itd. poza tym częste są np. nazwy Kurowo, Kurówek, Kurówka itd. Ten typ nazw miejscowych znany jest również od prawieków np. na terenie Wielkopolski. Oprócz miejscowości o nazwie Kurów odnotowano zarówno w Wielkopolsce jak i na Śląsku także imię Kur. Jest to zatem wystarczająca podstawa do tego, by uznać, że interesująca nas tu nazwa miejscowa Kurów należy do grupy nazw dzierżawczych, tj. pochodzi od pnia imiennego Kur- z dodaniem przyrostka dzierżawczego -ów, a więc podobnie jak w już omawianych nazwach Janów, Jarczów itp.

Przymiotnik od tej nazwy brzmi kurowski, zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny - Kurowiak, dla kobiety - Kurowianka.

LUBARTÓW

Miasto założone w 1543 r. przez Piotra Firleja z Dąbrowicy, wojewodę bełzkiego. Wiadomo powszechnie, że obecny Lubartów zwał się dawniej Lewartowem. Tenże Piotr Firlej, zakładając gród na terenie wsi Łucki i Szczekarkowa, nadał mu jednocześnie nazwę od swego herbu Lewart. Pierwotnie więc był to gród Lewarta, czyli człowieka o nazwie herbowej Lewart. Stąd Lewartów (gród) jest nazwą miejscową o charakterze dzierżawczym, podobnie jak np. Kraków, Janów itp. z tym jednakże, iż podstawą pienną tej nazwy była nazwa herbowa założyciela, a nie jak to najczęściej bywało, jego imię czy nazwisko (por. np. pobliski Firlej, dawny Firlejów, od nazwiska). Rody ziemiańskie z herbem Lewart znane były w Polsce od najdawniejszych czasów, por. np.: Johannes de armis Leward (LBD II 554), fratres de armis Lewarth w Kieleckiem (LBD I 307, tamże, s. 309), Chrwathy Phirleionis, villa sub parochia... de Wszolya sita, cuius haeredes... Zakrzowscy, de armis Lewarth... itd. A np. na Podlasiu ta powszechna nazwa herbowa wystąpiła też w charakterze nazwiska: Lewart Maciej. Z kolei zaś tylko ogólnie nadmienię, że nazwa (pień) Lewart pochodzi pośrednio jako pewnego rodzaju przekształcenie słowotwórczo-fonetyczne od dawnej nazwy zwierzęcej leopard (z łacińskiego leopardus), co oznaczało po prostu 'ryś'. Natomiast nazwę herbową w jej aktualnym brzmieniu przyjęto w pradziejach najprawdopodobniej za pośrednictwem języka czeskiego, gdzie brzmiała ona lewhart. Warto też nadmienić, że drugą wersją dawnej nazwy leopard jest lampart. Jak więc widzimy, nazwa dawna Lubartowa w postaci Lewartów jest nazwą historyczną, a jednocześnie zarówno pod względem słowotwórczym jak i znaczeniowym przejrzystą. Nazw miejscowych powstałych od nazwy herbu szczególnie dużo notuje się na Mazowszu i też jako nazwy dzierżawcze, np.: Ciołkowo (od herbu Ciołek), Zarębino (od Zaręba) itd.

Nazwa Lewartów używana była jako nazwa urzędowa przez równe dwa wieki, tj. od chwili założenia miasta w 1543 aż do 1744 r., a więc do momentu, kiedy po różnych perypetiach przechodząc z rąk do rąk, tj. zmieniając właścicieli, dobra lubartowskie a z nimi i Lubartów, dostały się w ręce drugiego możnego ongiś rodu ks. Sanguszków, którzy mianowali się dodatkowo Lubartowiczami. I właśnie w 1744 r. jeden z potomków znanego jeszcze, jak się przyjmuje, w pradziejach Litwy rodu Lubarta, mianowicie Paweł ks. Sanguszko (Lubartowicz), wyrobił przywilej do zmiany nazwy dawnej Lewartów na Lubartów. Nie od razu nazwa ta się przyjęła, ponieważ, jak stwierdza Wojciechowski, w urzędach dopiero około 1789 r. figuruje jako Lubartów. I to nie we wszystkich, bowiem jeszcze o wiele później, a mianowicie w pierwszej a nawet drugiej połowie XIX wieku, w aktach sądowych w Lubartowie nierzadko spotykałem nazwę Lubartów obok dawnej Lewartów. Taka jest właśnie siła tradycji. Dodam również, że tak jest w pismach urzędowych. W gwarach natomiast wśród okolicznych wsi u osób najstarszych jeszcze dziś spotkać można dawną nazwę Lewartów, co trzeba w tym miejscu jak najbardziej zaakcentować. Wydaje się, że w świetle powyższych danych staje się jasne, że dawna nazwa Lubartowa w postaci Lewartów jest nazwą historyczną, rodzimą, o dużej tradycji społecznej, natomiast Lubartów jest nazwą nową i dodajmy, nieco sztuczną, a w dodatku w podstawie swej obcą. Sztuczną m. in. dlatego, że został tu wykorzystany już istniejący przyrostek dzierżawczy -ów, który był właściwy nazwie Lewartów. Ponadto szansa zmiany dawnej nazwy na nową była o tyle uproszczona, że pnie imienne Lewart- i Lubart-

pomijając ich różną etymologię, zewnętrznie niewiele się od siebie różniły. Różniły je bowiem tylko dwie głoski, a mianowicie -e- oraz -w-.

Wydawało się zapewne ks. Sanguszcze, że zmieniając dawną nazwę Lewartów, która przypominała jednocześnie szanowany powszechnie w okolicy ród Firlejów, na Lubartów zatrze tym samym ślady o dawnej przynależności Lubartowa do innego możliwego rodu. Znany ponadto ze swoich ambicji ród Sanguszków był, jak się zdaje, i pod tym względem uwrażliwiony. Podobieństwo zewnętrzne obydwu wymienionych wyżej pni jak najbardziej w tym pomagało, jednakże w mowie potocznej, głównie wśród mas ludowych tej okolicy nazwa ta pozostała do dziś raczej obcą, sztuczną, jak świadczy o tym fakt, że nawet po dwu przeszło wiekach istnienia urzędowej nazwy Lubartów nadal pozostała w pamięci dawna nazwa Lewartów. Zwróciłem również uwagę, że Lubartów to nazwa w swej podstawie obca. Otóż imię (nazwisko) Lubart znane było od najdawniejszych czasów w państwie litewskim. Często np. nosili je książęta łucy, na co są dowody, np.: Rozgraniczenie dzielnicy łuckiej ks. Dymitra Lubarta od posiadłości królewskich... (1366 r.); ... książę łucki Teodor Lubart przyrzeka... (1386 r.), Teodor Lubhart, dei gracia dux luciensis..., tamże: ...wobec Lubarta księcia włodzimierskiego (1386 r.), ... dux magnus Lubarth, patri ipsius Daniel ... itd. itd. Natomiast na obszarze Polski centralnej imienia czy nazwiska Lubart nie spotyka się w ogóle. Nic dziwnego, że z chwilą przemianowania nazwy dawnej Lewartów na Lubartów długo trzeba było czekać, nim się przyjmie przez ludność i żywy język. Co innego urzędy, gdzie tę nazwę po prostu narzucono.

Reasumując powyższe wywody chciałbym pójść za głosem miejscowej ludności, czołowej inteligencji Lubartowa, tudzież i przede wszystkim miłośników przeszłości Ziemi Lubartowskiej i podkreślić, że istnieją wszelkie realne podstawy ku temu, jeżeli to nie spowoduje innych trudności natury już administracyjnej, aby przywrócić Lubartowowi dawną, tradycyjną i rodzimą jego nazwę, a mianowicie Lewartów.

Przymiotnik brzmi lubartowski (dawniej i w gwarach lewartowski), zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny - Lubartowiak, dla kobiety - Lubartowianka.

LUBLIN

Lublin należy niewątpliwie do najstarszych grodów nie tylko na Lubelszczyźnie, ale w ogóle w Polsce. Dzieje jego sięgają legendarnych czasów, podobnie jak dzieje Krakowa, Poznania czy wreszcie Sandomierza itp. W źródłach historycznych nazwa Lublin występuje już w początkach XIII wieku. Zapisy jej są jednoznaczne, a więc stale mają postać Lublin. Przymiotnik zaś w dokumentach łacińskich zawsze brzmi lublinensis, natomiast w późniejszych zapiskach polskich (głównie od pocz. XVII w.) występuje już jako lubelski. Sprawy te są oczywiste i powszechnie znane. Wątpliwości dotyczą tylko i wyłącznie postawy słowotwórczo-znaczeniowej nazwy Lublin.

Skoro, jak to już wyżej podkreśliliśmy, Lublin jest osadą bardzo starą, a zatem i jego nazwa zawiera w sobie jak najbardziej odległą podstawę słowotwórczą i znaczeniową dziś zupełnie lub prawie zupełnie ciemną. Stąd też różne na temat nazwy Lublin legendy i etymologie ludowe.

Z punktu widzenia językoznawczego Lublin należy do typu nazw tzw. dzierżawczych, tj. wyrażających przynależność czegoś do kogoś, podobnie jak np. nazwy dzierżawcze Borzęcin, Drogocin, Sulęcín itp., powstałe od imion męskich Borzęta, Drogota, Sulęta itp.

Przyjmujemy zatem, że założycielem, organizatorem lub po prostu właścicielem grodu Lublina w zamierzchłych czasach był człowiek o imieniu męskim, w jego skróconej, hipokorystycznej postaci Lubla. Nazwę Lublin należy przeto uważać jako zespolenie słowotwórcze staropolskiej, hipokorystycznej postaci imiennej Lubla z dodaniem przyrostka dzierżawczego -in. Skrócona postać imienia Lubla powstała ze znanych i zachowanych w źródłach staropolskich imion dwuczłonowych, jak np. Lubomił, Lubosław, Lubgost lub też Lubodrog, Lubomysł czy Lubowid. Imię Lubla, jako podstawa słowotwórcza nazwy Lublin, jest jednak zarówno z punktu widzenia morfologicznego, jak też znaczeniowego już dziś nie jasne. Wymaga przeto dodatkowych objaśnień.

Zgodnie z dotychczasowym zwyczajem imię Lubla zrekonstruujemy na podstawie nazw miejscowości, w których widoczny jest pień lubl-. Do nich zaliczymy znane nazwy jak np. Lubla - wieś w woj. rzeszowskim, Lubliniec - w woj. katowickim i rzeszowskim. W SG (V 420-423) występują nazwy (w sumie około 10): Lubla - wieś i potok w tymże powiecie; Lublinek - kolonia w pow. łaskim, Lubliniec Stary i Lubliniec Nowy - miasteczko na Górnym Śląsku oraz Lublinów - wieś w pow. błońskim (SG V, tamże). Kilka nazw (w sumie 5) tego typu zanotował również np. S. Kozierowski na obszarze Wielkopolski: Luble, wieś; Lublie in Thworzyanicze maiori (1569 r.), silva dicta Lublie in hereditate Pawłowicze ..., Lias albo zapust Luble (r. 1584); także Luble (imię *Lubla) oraz Lublinek a. Widzów - kolonia w pow. łaskim (KWsSchW VI 236). Ponadto występowanie nazwy miejscowej w postaci Lublewo potwierdza chyba również, że obok staropolskiego imienia Lubla, tj. z przyrostkiem -la, była także hipokorystyczna postać imienia Lubla, tj. z przyrostkiem -el. Fakt ten potwierdzają w dużym stopniu badania M. Karplukówny, która wykazała, że przyrostek -in był w staropolszczyźnie dodawany najczęściej do imion męskich zakończonych na -a. W nazwach typu Lublewo należy zatem widzieć część imienia dwuczłonowego lub-

oraz przyrostek zdrabniający -el; czyli pnem dla tej nazwy była postać lubel- obok lubl-. Sugestię naszą w tej sprawie popiera również w pewnym stopniu zapisana przez Zierhoffera nazwa miejscowa Lubiel.

Oprócz języka polskiego analogiczny rodzaj przyrostków i formacji słowotwórczych znany jest też w języku czeskim; por. np. czeskie nazwy miejscowe Machlov od imienia Machl (Matej), Merklov od imienia Merkl, tj. Marcin itp.

A zatem brak zapisu w źródłach historycznych imienia w postaci Lubla nie może negować naszej sugestii o jego występowaniu w przeszłości. W naszym przypadku skłonni jesteśmy przyjąć, że imię Lubla zawiera w sobie część dwuczłonowego imienia Lub- oraz przyrostek, zdrabniający -la o ładunku uczuciowym dodatnim. Pierwotnie było to więc zestawienie Lublin gród (por. np. gwarowe mamin synek, ciocin wózek itd.), gdzie po odpadnięciu członu drugiego gród jako z punktu widzenia znaczeniowego mało istotnego funkcję dzierżawczą nazwy przejął człon pierwszy, tj. Lublin. Ten z kolei po stopniowym usamodzielnieniu się stał się pełnowartościową i jednoznaczną nazwą rzeczownikową. Tutaj tylko ogólnie zaznaczę, że ten sposób tworzenia się nazw dzierżawczych znany jest od najdawniejszych czasów we wszystkich niemal językach słowiańskich. Kilka takich nazw z przyrostkiem -in, utworzonych także od innych imion skróconych męskich z częścią -la (obok -el), występuje zarówno w języku polskim jak i w innych językach słowiańskich. Warto przypomnieć, że dla języka staropolskiego W. Taszycki wymienia 5 tego typu imion, a mianowicie: Godla, Chrosta, Dłotla, Kietla, Stradla. Niektóre z tych imion mają postać oboczną, np. Godel obok Godla; ponadto z -el: Bogiel, Drogiel, Domachel, Kochel, Pągiel (por. tamże). Także np. w śląskiej nazwie Rzeplino prof. Rospond widzi imię męskie Rzepla a. Rzepel. Również w języku czeskim występują imiona Radla, Bechla, Drachla czy nawet Lubla, a od tego nazwy miejscowe Radlin, Bechlin, Liblin (obok Lublin) itd.

Warto też przynajmniej ogólnie zaznaczyć i podkreślić, że funkcję przyrostka -la (także -ja obok -a, o czym tu tylko nadmieniam) w staropolskich imionach skróconych można by, przynajmniej w języku polskim, przyrównać do tej, jaką np. pełni przyrostek pieśczośliwy -esz np. w imieniu skróconym Lubiesz i stąd nazwa miejscowa Lubieszów, czy sufiks -ek w Radek (i nazwy miejscowe Radków, Radkowice), czy -ik w Radzik itp.

A zatem zgodnie z teorią W. Taszyckiego o sposobie powstawania w języku staropolskim z imion dwuczłonowych tzw. skróconych i zdrobniałych imion męskich z przyrostkiem -la przyjmujemy, że pień lubel- obok lubl-, który występuje w przymiotniku lubelski i w samej nazwie Lublin, wiąże się bezpośrednio ze skróconymi dwuczłonowymi imionami staropolskimi typu Lubomir, Lubosław czy Lubowid itd. Te imiona były niegdyś znane. Przyjmujemy, że interesujące nas w tym miejscu zrekonstruowane staropolskie imię skrócone Lubla mogło powstać (por. też czeskie imię Lubla) tylko na bazie imienia dwuczłonowego przez dodanie ogólnosłowiańskiego przyrostka spieszczającego, jak w imionach Godla (powstałego z Godosław, Godzistaw), Radla (z Radomir, Radosław) czy Stradla itp.

W świetle powyższych wywodów jasno też tłumaczy się pochodzenie i znaczenie samej nazwy Lublin. Pochodzi ona od hipokorystycznej postaci imiennej Lubla (Lubomir, Lubosław itp.) przez dodanie przyrostka dzierżawczego -in. A więc założycielem lub też właścicielem Lublina w zamierzonych czasach był człowiek o

mieniu Lubla.

ŁASZCZÓW

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś, założone zostało w XVI w. Także najwcześniejsze zapisy nazwy Łaszczów pochodzą z tego wieku, np.: Oppidum Lasczow (1578 r.) oraz Łaszczow (8 razy). Zapisy te pochodzą z terenu dawnej Rusi (ziemia bełzka), dziś, jak wiadomo, osada ta leży w pow. tomaszowskim. Kilka analogicznych nazw notuje także SG (V 606), na przykład: Łaszczowa Wola, wieś i folw. w pow. konińskim, Łaszczowa Posada, Łaszczowa, wieś w pow. humańskim, także Łaszczówka, wieś w pow. bałckim i humańskim oraz Łaszczyn, kolonia w pow. rawskim i wieś w pow. krobskim. Ponadto jest rzeczą cenną, że udało się odnotować również imię Łaszcz w dawnym pow. bełzkim z pierwszej połowy XVI w. Jak wynika z dokumentu, było to imię ziemianina bełzkiego, który nazywał się Łaszcz Tuczapski. Należy więc przypuszczać, że właśnie ten ziemianin był założycielem lub właścicielem Łaszczowa. Imię to stało się zatem podstawą słowotwórczą interesującej nas tu nazwy Łaszczów. Wydzielimy tu zatem pień imienny Łaszcz- oraz przyrostek dzierżawczy -ów.

Nazwa ta z punktu widzenia znaczeniowego należy do grupy nazw dzierżawczych, podobnie jak opisany wyżej Janów, Jarczów itd. Nadmienię również, że na Podlasiu w 1558 r. wystąpiło nazwisko Łaszcz Aleksander.

Przymiotnik od Łaszczów brzmi łaszczowski. Terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny - łaszczowiak lub łaszczowiec (tę ostatnią słyszałem w gwarach), dla kobiety - łaszczowianka (w gwarach - łaszczówka).

ŁĘCZNA

Miasteczko nad Wieprzem w pow. lubelskim założone, jak się najczęściej podaje, jeszcze w XV w. Są też pewne dane, że prawa miejskie otrzymało ono w 1470 r. Z uwagi na swe położenie na pograniczu ziem polskich i ruskich było od najdawniejszych czasów miastem handlowym. Zapisy nazwy Łęczna są jednoznaczne i mają w najstarszych źródłach postać: Lanczna, oppidum habens in se acclesiam... in Lanczna... (LBD II 549), co należy czytać jako Łęczna, bowiem połączenie liter -an- było najczęściej średniowiecznym odpowiednikiem dzisiejszej samogłoski nosowej. Taką pisownię nazwy Łęczna znajduje się również w innych źródłach historycznych do XVI w. Zwrócę też uwagę, że analogiczne nazwy miejscowe spotyka się w wielu punktach Polski, np.: Łęczna a. Demidówka, Łęczna olędry, Łęczno, folwark, osada leśna i kolonia w pow. piotrkowskim (SG V 649), także Łęcznowola obok Łącznowola, wieś w pow. łukowskim. Od najdawniejszych czasów notuje się je również na terenie Wielkopolski, np.: Łęczniec, Łęczno, wieś; w zapisie z 1176: de Lanchno (KWschW VI 245).

W nazwie tej z punktu widzenia słowotwórczego wydzielić należy pień łęcz- oraz przyrostek z funkcją znaczeniową topograficzną -na. Z punktu widzenia znaczeniowego pień łęcz- wiązać należy z wyrazem łąka, co oznaczało pierwotnie "nizina" najczęściej nad skrzyżowaniem rzecznym; oboczną postacią fonetyczną tego wyrazu mogą być pnie: łęk-, ług- oraz łuk-, występujące często w bardzo podobnym lub nawet identycznym znaczeniu, przeważnie na określenie terenu nizinnego, położonego nad rzeką itd. Natomiast formant -na był od dawna produktywny przy tworzeniu nazw topograficznych, do których właśnie należy i nazwa Łęczna. A więc nazwa Łęczna oznaczała pierwotnie teren położony nad rzeką, wśród niskich, bagnistych łąk itd. W odniesieniu do interesującej nas tu miejscowości dane te jak najbardziej przekonują, ponieważ istotnie Łęczna leży na obszarze nizinnym, w dodatku nad rzeką Wieprzem.

Przymiotnik od Łęczna brzmi łączyński.

ŁOMAZY

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska traktowana jako wieś w pow. bialskim, założone zostało przez Radziwiłłów w 1464 r. Godne uwagi, że z kolei w 1568 r. Łomazy otrzymują prawo magdeburskie od króla Zygmunta Augusta. Są też pewne wzmianki, że w XV w. Łomazy jeszcze jako wieś należały do starostwa parczewskiego, a tym samym do woj. lubelskiego, a dopiero później przyłączono je do Litwy (SG V 690-691). Jeżeli chodzi o etymologię nazwy Łomazy, jest w swej postaci strukturalno-semantycznej wprost odosobniona. Drugiej analogicznej nazwy przynajmniej na terenie Polski nie spotyka się w ogóle. Jej charakterystyczna i wprost obca struktura morfologiczna każe nawet sugerować, że mamy tu do czynienia z tworem morfologicznym, być może, jądźwińskim lub w ogóle bałtyckim. Postaramy się jednakże przedstawić jej etymologię i analizę w świetle tych materiałów, jakimi w tej chwili dysponujemy.

Jak już zaznaczyliśmy wyżej, jest to miejscowość stara, bo początkami swymi sięga co najmniej wieku XV. W zapisach źródłowych występuje ona od początku XVI w. (1503) i ma postać Łomazy i drugi zapis przymiotnika - Łomazki brzeg. Także w dokumentach spisanych po rusku odnotowaliśmy: pisan v Lomazach (1522 r.). W późniejszych nieco dokumentach występują zapisy analogiczne, a mianowicie: Łomazy, miasto i dzierżawa oraz Łomazki trakt (1566r.). Jak więc widzimy, zapisy źródłowe tej nazwy są jednoznaczne. Warto natomiast wspomnieć, że na terenie Czech odnotowano nazwę miejscową Lomazice, którą Svoboda i Šmilauer tylko zestawiają z polską nazwą Łomazy nie podając również żadnej etymologii. Brükner natomiast usiłuje zestawić nazwę Łomazy z czeską Lemuzi, która występuje już w XI w. (SE 312). I to wszystko. Na podstawie jednakże bliższej analizy doszedłem do przekonania, że nazwę Łomazy można by, jak się zdaje, zestawić również z takimi nazwami miejscowymi, jak np.: Łomna, wieś w pow. Turka na Bojkowszczyźnie; także nazwa potoków Łomna i Łomnica itd. Ponadto, jak wiadomo, na całym etnicznym obszarze polskim występują nazwy, jak np.: Łomnica (7 r.), w woj. warszawskim, poznańskim, opolskim, lubelskim, wrocławskim, krakowskim; notuje się również nazwy, np.: Łomia, w woj. województwie warszawskim i Łomna, tamże, też Łomianki oraz Łomy, w woj. olsztyńskim i zielonogórskim, a także miasto Łomża w białostockim. Jeżeli więc przyjmiemy, że w nazwach tu wymienionych występuje ten sam rdzeń (pień), co w nazwie Łomazy, to stwierdzimy, że jest nim cząstka pienna łom-, która znaczeniowo kojarzy się ze znanym powszechnie wyrazem łom, posiadającym z kolei wiele wariantów znaczeniowych począwszy od "prętu żelaznego służącego do łamania" poprzez "bryłę, odłam skalny", także "opadłe suche gałęzie drzew w lesie, chrust lub suche łodygi roślin" itd., a skończywszy na znaczeniu "gruzy, rumowisko". Rdzeń tego wyrazu wiąże się bezpośrednio z czasownikiem łamać, łomić w znaczeniu "łamać", a także np. z przymiotnikiem łomny itd. W świetle więc powyższych danych także w nazwie Łomazy należałoby wydzielić cząstkę pienną (rdzenną) łom- oraz przyrostek -azy. I właśnie rzecz w tym, że trudno ustalić funkcję znaczeniową tego przyrostka. Jego podstawa etymologiczna jest również dość ciemna. Najprawdopodobniej posiadał on funkcję ogólnostrukturalną. Być może, iż należy w nim widzieć jakiś przedhistoryczny związek z przyrostkiem -oz, jaki występuje np. w polskim wyrazie łoboz i łobozie (z wymianą dawną: łobez i łobzów), czeskim lomoz "łomot", czy też np. w mazowieckiej nazwie miejscowej Chawłozy (i

nazwa os. Chawłoz) o etymologii, jak podaje Ziernoffer, ciemnej.

Pomijając inne, zapewne zbyt skomplikowane jak na charakter niniejszej pracy, wywody, przyjmujemy, że podstawą nazwy Łomazy było w dalekiej przeszłości imię (lub przezwisko czy nazwisko) człowieka, które rekonstruujemy w postaci Łomaza lub Łomaz. A więc nazwę Łomazy skłonni jesteśmy zaliczyć do grupy tzw. nazw rodowych, podobnie jak np. Baby, Bolesty, Gniewy itd. A zatem nazwa ta oznaczała w najdawniejszym okresie swego rozwoju mieszkańców danej osady na podstawie nazwy osobowej, „jakiej wspólnie jako członkowie tego samego rodu używali, względnie jaką ich wszystkich określano”.

Przymiotnik brzmi łomazki.

ŁUKÓW

Jest to miasto bardzo stare i chyba obok Lublina, Kocka, Kraśnika i już niewielu innych, najstarsze na Lubelszczyźnie. Według niektórych danych jeszcze w połowie XII w. Bolesław Wstydlivy miał tu zamek, z którego robił liczne wypadki przeciw Jadźwingom. W 1403 r. Łuków otrzymuje prawo magdeburskie i właściwie od tego momentu zaczynają się pomyślniejsze i bardziej znane dzieje miasta.

Najstarsze zapisy nazwy Łuków pochodzą z XIII w., gdzie np. pod rokiem 1257 wymienia się *Castrum Luow*. Analogiczne zapisy tej nazwy spotykamy w źródłach późniejszych, co dowodzi, że pisownia nazwy Łuków jest od najdawniejszych czasów jednolita, unormowana i jednoznaczna. Poza tym miejscowości o nazwie Łuków, Łukowa itp. jest w całej Polsce bardzo dużo. Wystarczy przejrzeć Słownik geograficzny... (v 820-824), by się o tym przekonać. Analogiczne nazwy miejscowe notuje się ponadto np. na terenie Łemkowszczyzny, a także w Czechach. Jednakże nazwa ta, podobnie jak np. Zakrzów, Posadów, Głogów itp., sprawia badaczom niemało trudności i kłopotu w ustaleniu jej etymologii i dokładnego określenia znaczenia. Zwrócił już na to uwagę W. Taszycki. W nazwie Łuków jest przede wszystkim kłopotliwe to, że nie wiadomo, co jest w niej podstawą słowotwórczą: łuk-, łęk- czy ług-, z analogią do słowotwórczej podstawy wyrazu łąka, którego podstawa znaczeniowa budzi w stosunku do pnia prasłowiańskiego ług- / łęg- specjalnych zastrzeżeń.

Wobec powyższych danych nie zdziwi nas wcale to, że różni tzw. historycy-amatorzy czy przygodni miłośnicy kultury także na swój sposób interpretowali pochodzenie i znaczenie nazwy Łuków. Mam tu na uwadze przede wszystkim Majewskiego i Łotockiego. Pierwszy z nich usiłuje przekonać (s. 7), że nazwa „Łuków pochodzi prawdopodobnie od nazwy broni najwięcej i powszechnie podówczas używanej: łuk, skąd łuk, łuki, łuków”. Nic bardziej prostego, jak takie rozwiązanie sprawy. Już z nieco większą intuicją podszedł do tego zagadnienia Łotocki (s. 9). Uważa on bowiem, że nazwę Łuków należy raczej wiązać z topografią terenu, z jego niskim, bagnistym położeniem itd. Sugestia Potockiego jest w zasadzie prawdziwa, lecz samo podejście do zagadnienia kryje w sobie cały szereg nieścisłości, o czym wspominałem już na innym miejscu.

Otóż nazwa Łuków bierze zapewne swój początek od prasłowiańskiego pnia (rdzenia) łęg-, występującego jednakże już w epoce przedhistorycznej języka polskiego także w postaci obocznej: łęg-, ług- (a może i łuk- w tymże znaczeniu), co oznacza po prostu: nizinę, obszar bagnisty przy rzekach, moczary, bagna. Wyraz ten, a raczej rdzeń (pierwiastek) łęg-, ług-, kojarzy się niewątpliwie z wyrazem łąka i zapewne posiada to samo lub bardzo zbliżone historyczne znaczenie. Pomijając dane historyczne oraz topografię terenu okolic Łukowa można w sposób mechaniczny wiązać nazwę Łuków także z łukami czy łukiem, tj. bronią, której jeszcze w XVII w. szlachta powszechnie używała. Tak też uczynił wyżej wspomniany Majewski. Niestety, źródła historyczne nic nie wspominają o jakichś tam walkach pod Łukowem, w których by użyto broni – łuków. Nic też nie wspominają o tym, że w okolicach Łukowa czy też w samym Łukowie istniały np. jakieś cechy, które te łuki produkowały. Ale i wówczas nazwa ta mogłaby mieć postać raczej łuki czy łuczniaki,

podobnie jak nazwy służebne Grotniki, Skotniki, Bobrowniki itd. Tak jednak nie jest. Nie ma również żadnych danych, by twierdzić, że jest to nazwa dzierżawcza, powstała np. od nazwy osobowej łuk- czy ług- z przyrostkiem dzierżawczym -ów. Trudność cała polega mianowicie na tym, że nazwy osobowej łuk czy ług w ogóle źródła nie notują. Nie ma więc żadnej wzmianki o tym, że był jakiś ród, czy też właściciel tej osady o nazwie łuk, czy też po prostu Łukasz (przy czym częśćka łuk-wówczas byłaby skrótem od Łukasz). Tym samym nazwa Łuków nie może być uważana za dzierżawczą. Dane źródłowe na to nie wskazują.

Pozostaje zatem jako najbardziej możliwe do przyjęcia to, że nazwa Łuków jest jak najściślej związana z topografią terenu, jak wiadomo niskiego, bagnistego, jak na to zresztą wskazuje sam pierwiastek nazwy łuk-, ług-m, łęg- oraz dane historyczne, czyli jest nazwą topograficzną, składającą się z pnia łuk- i przyrostka -ów. Warto również wspomnieć, że istnieje także roślina o nazwie łuk "rodzaj czosnku, allium", która mogła stać się podstawą na równi z tamtymi do powstania późniejszej nazwy Łuków. A zatem tak czy owak jest to nazwa topograficzna. Całe jej zespolenie mogło więc w konsekwencji powstać przez analogię do powszechnych nie tylko w Polsce, ale i w Słowiańszczyźnie nazw dzierżawczych z przyrostkiem -ów, jak np. Kraków, Milejów, Sędziszów itp. Nazwa Łuków jest zatem podobnym typem nazwy miejscowej, jak już wyżej wymienione: Zakrzów, Klonów, Głogów itd.

Przymiotnik brzmi łukowski, zaś terenowe nazwy mieszkańców mają formy: dla mężczyzny - Łukowiak, dla kobiety - Łukowianka. Ostatnio szerzy się również dla mężczyzny określenie - Łukowianin.

MARKUSZÓW

Jako miasto założony został Markuszów prawdopodobnie przez Firlejów w XVI w. Z kolei w wieku XVII otrzymuje z rąk króla Jana III specjalne przywileje (1686 r.). Jednakże jako wieś lub osiedle Markuszów istnieje o wiele wcześniej. Należy tylko już w tym miejscu podkreślić, że wówczas posiadał on też nieco inną nazwę, a mianowicie Markuszowice. Dowodem na to są najstarsze źródła historyczne, głównie z XV i XVI w. Dziś jest to osada miejska traktowana jako wieś w pow. puławskim.

Otóż w źródłach z XV w. występują zapisy: Marcuschowycze (2 r.), villa habens in se..., Markuschowycze (3 r.), cuius haeres Eustachius de armis Leward (LBD II 572). Warto przy tym zwrócić uwagę, że miejscowość ta wymieniana jest tu jako wieś. Także w innym źródle z XV w. notujemy: Marcuszowice. Mniej więcej analogiczne zapisy pochodzą jeszcze z wieku XVI: Marcussowicze parochia (1531 r. - ŻDz XIV 359), zaś obok tego wystąpił sporadycznie zapis Markoszowicze (tamże, s. 406 - r. 1569), gdzie literę o w miejsce powszechnego i pierwotnego u należy chyba uważać za omyłkę pisarza. Obecną postać nazwy Markuszów notuje się już stale około połowy XVII w., np.: Ta wieś graniczy z Guramy i Markuszowem IMPP Firleiów... (1661 r.) oraz Markuszow oppidum (2 r. - ŻDz XV 29 a - r. 1676). I taką właśnie skróconą postać tej nazwy notuje się już stale w późniejszych źródłach historycznych. Wspominana zaś postać Markuszew jest bardzo późna, a więc nie historyczna, a poza tym nie przyjęła się jako nazwa urzędowa, więc nie będziemy o niej mówić. Może tylko dla zainteresowanych podam, że odnotowana postać nowa z -ew jest wynikiem wpływu językowego mazowieckiego, gdzie właśnie panuje typ nazw z -ew w przeciwieństwie do małopolskiego z -ów (porównaj np. niżej: dawny Parczów, dziś Parczew).

Wobec powyższych danych należy stwierdzić, że pierwotna nazwa Arkuszowa miała postać Markuszowice. Należała przeto z punktu widzenia znaczeniowego do grupy nazw patronimicznych, podobnie jak np. Jarowice, Turkowice, Sędziejowice itd. Wiadomo, że ten typ nazw tworzone w staropolszczyźnie od podstaw imiennych przez dodanie przyrostka -ice lub -owice (obok -ewice). I to jest rzecz powszechnie znana. Ponadto jak wykazał prof. Rospond, przyrostek patronimiczny -ice ($\leq$ -icy) dodawany był w średniowieczu o wiele częściej i najchętniej do typowych imion złożonych, natomiast sufiks -owice formował przeważnie nazwy miejscowe patronimiczne od imion skróconych lub odapelatywnych. Przyjmujemy zatem, że podstawą pienną, od której została utworzona nazwa pierwotna Markuszowa, tj. w postaci Markuszowice, było staropolskie imię *Markusz. Jednakże bezpośrednio zabytki historyczne imienia takiego nam nie przekazały. Musimy przeto tylko hipotetycznie przyjąć, że ono niegdyś istniało. Pomoże nam w tym np. fakt występowania wielu nazw miejscowych, w których kryje się pień imienny Markusz-. Kilka takich nazw notuje SG (VI 132): Markusze, wieś w pow. berdyczowskim, w dawnym pow. lityńskim, okolica szlachecka w pow. lidzkim, także Markuszewo, wieś w pow. ostródzkim, Markuszowa, przystanek w pow. limanowskim, wieś w pow. rzeszowskim (tamże, VI 133). Analogiczną nazwę odnotowano również w r. 1524 na terenie Wielkopolski, a mianowicie Markuszewice. Zwrócę uwagę, że oprócz nazw powyższych, gdzie bez trudu udaje się wydzielić pień Markusz-, odnotowałem nazwy miejscowe w postaci: Maruszewo (2 razy; jedna nazwa z 1392 r., druga zaś z 1566

r.), gdzie jak się zdaje, należy wyodrębnić częśćkę pienną Mar-, jaka np. występuje w imieniu Marek (z łacińskiego Marcus) oraz przyrostek -usz, jaki np. dość powszechnie spotykany był w staropolskich imionach zdrobniałych męskich: Borusz, Niegusz, Koniusz itp. Dodamy również, że z nazwami i imionami poprzednio wymienionymi pozostają w jakimś etymologicznym związku nazwy następujące: Markowice (z r. 1388) od imienia chrześcijańskiego Marek; też w innych źródłach odnotowano: Marków, miasteczko w dawnej guberni wileńskiej, Marków, wieś w dawnym pow. włodzimierskim oraz wieś Markowa (r. 1589) na terenie dawnej Rusi Czerwonej. Z kolei w tych nazwach wyodrębnimy pień imienny Mark- (oboczne od Marek) oraz odpowiednie przyrostki: -owice, -ów, -owa. Wszystkie podane wyżej fakty wskazują, że (z dawnej Markuszowice) powstało od imienia Marek przez dodanie przyrostka zdrabiającego -usz. I to jest chyba sprawa oczywista.

Wypada się z kolei zastanowić nad przyczyną, która spowodowała, że pierwotna nazwa Markuszowice zmieniła się na Markuszów. Wspomnę najpierw, że podobny typ zmian, czyli tzw. wtórnie skrócone nazwy miejscowe, spotyka się od najdawniejszych czasów na różnych terenach Polski. I tak np.: mazowieckie nazwy: Borzyszewice (XIV w.), Budziszewice, Golejewice (z XIII w.) itp. zmieniły się wszystkie w XVI w. w: Borzyszewo (tj. z pominięciem części sufiksalnej -ice), Budziszewo, Golejowo; wielkopolskie Januszewice (1405 r.) przeszły w Januszewo itd. Analogicznie więc dawne (z XV-XVII w.) Markuszowice przeszły w Markuszów. W konsekwencji zatem nastąpiło skrócenie dawnej nazwy Markuszowice o częśćkę -ice. A więc tym samym dawna nazwa o charakterze patronimicznym zmieniła się wtórnie w nazwę o charakterze dzierżawczym. Główną, jak się zdaje, przyczyną tej zmiany, podobnie jak w wielu innych tego typu formacjach, była przyczyna natury lingwistycznej, a mianowicie ta, „jak stałe niegdyś tworzenie przymiotników od nazw miejscowych z pominięciem pewnych przyrostków” - w tym konkretnym przypadku sufiksu -ice. A więc np. od nazwy miejscowej Boglewice przymiotnik brzmi (już jako nazwisko) Boglewski, od Sędowice - sędowski, także od Osmolice - osmolski itd. oraz jednocześnie od Markuszowice - markuszowski, czyli z pominięciem przyrostka -ice. Ostatecznie więc przyjęła się także w nazwie miasta forma skrócona, tj. Markuszów. Z punktu widzenia dzisiejszego należałoby ją zaliczyć do nazw dzierżawczych, lecz pierwotnie była to nazwa patronimiczna. Jej postać obecna jest więc wtórna.

Przymiotnik brzmi markuszowski, zaś terenowe nazwy mieszkańców mają brzmienie: dla mężczyzny - Markuszowiak, dla kobiety - Markuszowianka.

MICHÓW

Pierwotne dzieje Michowa nie są dokładnie znane. Jako miasteczko istnieje dopiero od 1747 r., tj. od chwili, kiedy król August III nadał mu prawo magdeburskie. Dziś jest to osada traktowana administracyjnie jako wieś w pow. lubartowskim.

Pierwsza wzmianka o Michowie pochodzi z 1569 r. Nazwa ta ma wówczas postać Mnichow (ŻDz XIV 406). Jednakże już w r. 1676 występuje zapis Michów (ŻDz XV 31a - r. 1676), która to postać zachowała się do chwili obecnej. Zanim przejdziemy do omówienia przyczyn, które spowodowały przejście dawnego Mnichowa w nową formę Michów, zaznaczymy, że analogiczne nazwy miejscowe występowały od najdawniejszych czasów także w innych dzielnicach Polski, np.: Mnichów kąt w Wielkopolsce z r. 1398, Mnichów, wieś nad Wartą z r. 1413 - w zapisie: Joh. Koszuszek de Mnychowo... (KWschW VI 275), która, co warto tutaj podkreślić, należała niegdyś do klasztoru P. Marii na Piasku Wrocławskim. Ponadto występują: Michowice, w r. 1538 - Mnychowicze, pierwotnie posiadłość klasztoru Cystersów w Wągrówcu (KPoz II 673); Mniszew, os. Nieznane w łeczyckim, Mniszki, Mniszków itd. oraz nazw. Mniszek KWschW VI 275; ale też dawniej Mniszek, dziś Miszek (czyli bez spółgłoski -n-), osada parafialna w pow. lipnowskim itd. (tamże, s. 361). Także na terenie Czech notuje się od dawna nazwy miejscowe: Mnichow, Mnich itd., co w gwarach może mieć postać fonetyczną Mich i v Michu. Warto w tym miejscu podkreślić, że już Profous co do zmiany nazwy czeskiej Mnich na Mich zauważył, że jest to zmiana fonetyczna, a więc podobna do tych, jakie np. występują w apelatywach hromice (z dawnego hromnice), zimice (z zimnice) itp. Podobny proces fonetycznego przejścia połączenia grupy mń- w m- notujemy również w gwarach północnej Polski (głównie Mazowsza), np. w wyrazach do mie "do mnie", miejśy "mniejszy", a także w nazwie miejscowej w Chełmie "w Chełmnie" itd., na co zwrócił już uwagę prof. Nitsch. W tym miejscu tylko ogólnie jeszcze nadmienię, że zjawisko to polega na zmieszaniu spółgłoski miękkiej m z połączeniem mń-, czego dowodem są np. północnopolskie formy mnila zamiast mila, kamnień zamiast kamień itd. Na Lubelszczyźnie zmiany tego typu spotyka się mniej więcej po linię Puławy - Lublin. I właśnie dawna zmiana fonetyczna Mnichów na Michów jest postacią hiperpoprawną, będącą wynikiem jakiejś ogólnej tendencji do ucieczki przed gwarowymi postaciami w rodzaju mnila, kamnień itd. zamiast mila, kamień itd. Że była to tendencja dość powszechna także na innych terenach Polski, a także znana na obszarze Czech, świadczą wyżej przytoczone przykłady z wtórnymi postaciami Michów itd. zamiast etymologicznie uzasadnionych i dawniejszych Mnichów itd. I właśnie odbiciem tych procesów i zjawisk fonetycznych jest postać interesującej nas tu nazwy Michów z dawniejszej Mnichów.

Z przytoczonych wyżej przykładów wynika również, że w nazwie Michów należy z punktu widzenia słowotwórczego wydzielić pień Mich- oraz przyrostek -ów, a więc taki, jaki występuje w nazwach Kraków, Janów itd. Jak zatem widać, nazwa Michów należy do nazw o charakterze dzierżawczym. Oznacza to jednocześnie, iż założycielem bądź też właścicielem tej osady w dalekiej przeszłości była osoba duchowna, czyli mnich (wtórnie w nazwie postać zmieniona na mich-, por. wyżej). Analogiczny typ nazw miejscowych, powstałych od osób lub urzędów duchownych, jest na terenie Polski spotykany często, por. np. Opatów (od nazwy osoby duchownej opat), Biskupice (od biskup), Popów (od pop) itd. Są to, jak widać, jednocześnie

nazwy o charakterze urzędniczym, zaliczane ogólnie do dzierżawczych.

Przymiotnik brzmi michowski (fonetycznie michoski), zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny - Michowiak, dla kobiety - Michowianka.

MIĘDZYRZEC PODLASKI

Miejscowość ta należy do bardzo starych. Według niektórych danych Międzyrzec jako wieś istniał już w XIV w. Jako miasto figuruje od wieku XV. Jak wiadomo, Międzyrzec położony jest nad rzeką Krzną, do której wpada druga rzeczka o nazwie Tłuściec. A więc już sam ten fakt określa, że była to pierwotnie miejscowość położona między rzekami. W źródłach historycznych z XVI wieku nazwa ta brzmi powszechnie jako Międzyrzecze.

Wspomnę również, że w ruskich źródłach z końca XIV w. jest zapis: Meżyrecze, co dokładnie odpowiada postaci polskiej Międzyrzecze. Miejscowości o tej nazwie znane są także w innych częściach Polski, zarówno w części centralnej jak i na dawnych kresach. A więc także interesująca nas tu nazwa Międzyrzec pierwotnie, jak to wynika z zapisów, miała postać Międzyrzecze. Ponieważ wiemy, że osiedle to znajduje się między rzekami, musimy podkreślić, że sama nazwa ma charakter nazwy topograficznej, podobnie jak już wyżej wymienione nazwy: Międzyręć (z dawniejszego Międzyręsie), Zamość (z dawniejszego Zamoście) itd. Także pod względem strukturalnym nazwa ta przypomina całkowicie wyżej omówioną nazwę Międzyręć, czyli podobnie jak tamta, powstała ona z wyrażenia przyimkowego: między rzekami; przy czym i w tym przypadku funkcję przyrostka strukturalnego pełnił sufiks. Natomiast przejście formy dawnej Międzyrzecze w nową Międzyrzecz polega również na tzw. maskulinizacji nazw, o czym pisałem np. przy nazwie Międzyręć. Ale to nie wszystko. Okazuje się bowiem, że dawna nazwa Międzyrzecze według danych historycznych i po przyjęciu tzw. maskulinizacji winna przejść co najwyżej w Międzyrzecz, lecz w żadnym wypadku nie Międzyrzec. Dziwi zatem postać z końcowym -c w miejsce spodziewanego -cz, jak to ma miejsce w innych miejscowościach o nazwie Międzyrzecz (czyli z końcowym -cz) rozsianych po całej Polsce (SG VI 377-378).

Wobec powyższych danych należy przyjąć, że obecna postać interesującej nas nazwy jest wtórna, zapewne hiperpoprawna i związana z mazurzeniem. Wiemy skądinąd, że teren, na którym występuje nazwa Międzyrzec, jest obszarem przejściowym między gwarami mazurzącymi i niemazurzącymi. Pierwotnie leżał jednak na terenie, który nie mazurzył, czyli szereg spółgłosek przedniojęzykowo-dziąsłowych ś, ź, ć wymawiał jak w języku ogólnopolskim. Z kolei zaś, zapewne pod wpływem kolonizacji mazowieckiej, która, jak powszechnie wiadomo, coraz bardziej obejmowała obszar Podlasia, zaczęły też przenikać tu w coraz większym nasileniu i pewne cechy językowe, a wśród nich i mazurzenie, tj. wymowa np. wyrazów żyto, szary, czapka itd. w postaci zyto, sary, capka itd. Ponieważ na obszarach tych osiedlała się przede wszystkim szlachta mazowiecka, należy przypuszczać, że jej język zaczęto uważać za lepszy, poprawniejszy, a co za tym idzie, do już istniejącej i poprawnej formy Międzyrzecz (z dawnego Międzyrzecze) zaczęto na miejsce głoski -cz wprowadzać głoskę -c. Najpierw więc jako niby poprawniejsza przyjęła się zapewne forma Międzyrzec w formie potocznej, a z biegiem czasu także w pismach urzędowych i literaturze. W SG (VI 377) notuje się już tylko Międzyrzec. I ta właśnie wtórna postać fonetyczna tej nazwy panuje jako jedyna i wyłączna do dziś. Warto jeszcze dodać, że człon drugi nazwy, tj. Podlaski jest członem tzw. wyróżniającym, a więc wskazującym konkretnie, że chodzi tu o tę

miejscość o nazwie Międzyrzec, która leży na Podlasiu, a więc podobnie jak Janów Podlaski czy Biała Podlaska itd. Nazwa ta w swej obecnej, dwuczłonowej postaci jest z punktu widzenia gramatycznego tzw. zestawieniem.

Przymiotnik brzmi międzyrzecki.

MODLIBORZYCE

Jako miasto założone przez Stanisława Wieteckiego w 1642 r. na mocy przywileju króla Władysława IV. Wcześniejsze dzieje Modliborzyc są mało znane. Według niektórych danych miasteczko zostało założone na gruntach wsi Dąbie i Słupie. Dziś jest to osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. Janów Lubelski. W źródłach historycznych z 1676 r. odnotowałem zapis Modliborzyce parochia, oppidum (2 r.), czyli w postaci graficzno-ortograficznej dzisiejszej. Jednakże Gumowski podaje, że na pieczęci miejskiej z XVII w. widnieje napis: Sigil Oppidi Modliborzyce. O ile pieczęć ta odnosi się na pewno do interesującej nas tu nazwy Modliborzyce, to należy stwierdzić, że nazwa ta ma w swej historii postaci graficzne oboczne, tj. dawniejszą z -rz- oraz nieco nowszą ze spółgłoską z (czytaj: ż). Dla naszej analizy jest to fakt dość istotny, ponieważ istnieje wówczas możliwość dwójakiej interpretacji podstawy piennej danej nazwy, czyli imienia. Ale o tym niżej.

Analogiczną nazwę miejscową notuje się jeszcze tylko w pow. opatowskim w woj. kieleckim. Ta jednakże posiada zapisy źródłowe już z XV w. i to w postaci: Modlibozycze, Modlibozicze, Modlybozicze itd. (w sumie 23 zapisy), co oznacza, że nazwę tę należy wywodzić od dwuczłonowego imienia staropolskiego Modlibog-; i właśnie przez dodanie przyrostka -ice powstała patronimiczna nazwa miejscowa Modlibożyce. Takie dwuczłonowe imię było w staropolszczyźnie znane. Posiadamy jego zapisy już z początku XIII w. Pierwszy człon imienia Modlibog występuje w postaci czasownikowej, a mianowicie modli- (od modliti "prosić"), zaś był niegdyś bardzo powszechny, np. Kazimir, Mścigniew, Stanisław itd. Jednakże w chwili obecnej urzędowa postać danej nazwy w pow. opatowskim ma postać Modliborzyce, a nie jak byśmy się spodziewali – Modlibożyce (od Modlibog). I właśnie taką postać tej nazwy (ze spółgłoską -ż- etymologicznie uzasadnioną) sugerują przede wszystkim najdawniejsze zapisy źródłowe. Ponieważ obecnie występuje ona w formie Modliborzyce, należy przyjąć, że obecna forma tej nazwy (tj. ze spółgłoską -rz-) jest wtórna, będąca rezultatem bądź to znanej od dawna także w nazwach miejscowych tendencji do mieszania w pisowni spółgłoski ż / rz, bądź też rezultatem wyrównania do nazw z drugim członem -borz, jaki występuje np. w nazwach miejscowych Chwaliborzyce, Chwalborzycki, Falbórz itd. Wracając do interesującej nas tu przede wszystkim nazwy Modliborzyce w pow. janowskim należy podkreślić, że w stosunku do poprzedniej jest to nazwa o wiele późniejsza i jej pierwszy zapis ma postać z -rz- w drugim członie, a więc Modliborzyce. Ponieważ obok tego z okresu nieco późniejszego mamy zapis Modlibożyce (tj. ze spółgłoską -ż- w drugim członie), można sugerować, że i w tym przypadku zapis z -rz- jest rezultatem pomieszania w okresie staropolskim spółgłosek ż / rz, i że również w tej nazwie miejscowej jako podstawę derywacji należy przyjąć staropolskie imię Modlibog, a nie np. Modlibor, które to imię nie jest ponadto w dokumentach staropolskich poświadczane. I właśnie za taką lekcją tej nazwy przemawia zarówno nazwa Modliborzyce (z dawniejszego i pierwotnego Modlibożyce) występująca w pow. opatowskim, jak również odnotowana przez M. Karasia możliwa oboczność nazw, jak np. w nazwie Chwalibożyce obok Chwaliborzyce.

Ponadto warto zwrócić uwagę, że nazwa Modliborzyce w pow. janowskim może być jednocześnie jakąś toponomastyczną transpozycją już istniejącej nazwy

miejscowej Modliborzyce w pow. opatowskim, bowiem skądinąd wiadomo, że właśnie teren obecnego powiatu janowskiego był niegdyś kolonizowany przez osadników małopolskich. Za przyjęciem tej sugestii przemawia również fakt stosunkowo późnego pojawienia się tej osady, a z nią i nazwy (XVII w.), co tym samym raczej zaprzecza bezpośrednio jej wywodzeniu od bardzo starego imienia staropolskiego Modlibog. Chcemy przez to powiedzieć, że najprawdopodobniej imię to, zresztą i tak sporadycznie występujące na gruncie staropolskim, o czym świadczy też rzadkość nazw miejscowych od niego urobionych, zapewne już wówczas (XVII w.) nie występowało lub po prostu nie było znane.

W konsekwencji przyjmujemy, że nazwa Modliborzyce pośrednio wywodzi się od staropolskiego imienia dwuczłonowego Modlibog, zaś z punktu widzenia znaczeniowego należy do grupy nazw patronimicznych. Jej bezpośredni związek ze starą nazwą Modliborzyce (dawniej Modlibożyce) w pow. opatowskim nie ulega, jak się zdaje, dyskusji.

Przymiotnik brzmi modliborzycki.

NAŁĘCZÓW

Miejscowość ta przyjęła nazwę od herbu Małachowskich Nałęcz. Najpierw istniał tu pałac założony na gruntach wsi Samurki, z kolei zaś tę nową rezydencję wraz z okolicznymi dobrami nazwali Małachowscy Nałęczowem. Nazwa Nałęczów jak wiadomo, jest to miejscowość kuracyjna w pow. puławskim.

Wspomnę, że rody ziemiańskie z herbem Nałęcz były znane zarówno w innych regionach Polski jak i na Lubelszczyźnie od najdawniejszych czasów, np.: Curow..., oppidum, cuius haeres villa sub parochia... de Glowaczow..., cuius haeres Sandivogius Lazansky de armis Nalancz itd. Znane są także w całej Polsce liczne nazwy miejscowe, w których podstawą słowotwórczą jest Nałęcz, np.: Nałęczów, wieś w pow. koneckim, folw. w pow. kieleckim itd. (SG VI 892). Są też nazwy miejscowe o czystej postaci nazwy herbowej, np.: Nałęcz, folwark i młyn w pow. częstochowskim, gnieźnieńskim, wieś w pow. chełmińskim itd. (SG VI 892). Liczne są tego typu nazwy również na Mazowszu. Z kolei zaś według Brücknera nazwa herbowa Nałęczów pochodzi od jeziora Nałęcz, co posiada również etymologiczny związek z wyrazem pospolitym nałęcz w znaczeniu "obowiązek". Dalsze wywody na ten temat są tu raczej zbędne.

Reasumując należy stwierdzić, że z punktu widzenia słowotwórczego nazwa Nałęczów powstała od nazwy herbowej Nałęcz- przez dodanie przyrostka dzierżawczego -ów. Pod względem znaczeniowym nazwę tę zaliczymy do grupy nazw dzierżawczych, podobnie jak już wyżej omówiony Lewartów, czy też Janów, Kurów itd.

Przymiotnik brzmi nałęczowski (fonetycznie nałęczoski). Terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny - Nałęczowian, dla kobiety - Nałęczowianka.

OPOLE LUBELSKIE

Jest to jedno z najstarszych miast Lubelszczyzny. Założone zostało w XV w., natomiast już w połowie XV w. dziedzicem Opola był Jan z Konar i Słupcy herbu Rawa. Jak większość miast Lubelszczyzny prawdopodobnie i to miasto założyli koloniści małopolscy. Według niektórych danych założycielem miasta miał być książę Opolski już w XIV w., natomiast prawo niemieckie miało ono uzyskać w XIV w. za czasów króla Kazimierza Wielkiego. Wszystko to jednak są tylko przypuszczenia, bowiem dokładnej daty powstania Opola ustalić nie można. Brak na to danych źródłowych.

Miasto leży wśród równiny nad stawami i strumykiem. W dokumentach historycznych występują zapisy: Opolye (7 r.), Oppolye (LB II 545), zaś w XVI w.: Opolie (2 r. - ŻDz XIV 356 r. 1531); od XVII w. ustala się już dzisiejsza postać graficzna tej nazwy, a mianowicie Opole (ŻDz XV 34 a - r. 1676). Miejscowości o identycznej jak ta nazwie występują powszechnie w całej Polsce (SG VII 560-561), a znane są też w innych krajach słowiańskich, np. serbskie Opolje, ukraińskie Opolje itd. Z punktu widzenia słowotwórczego w nazwie Opole wyodrębnimy przedrostek o- oraz cząstkę pienną -pole, co potwierdza się np. w nazwie Sę-pol-no, gdzie również mamy rdzeń -pol-. Warto podkreślić, że nazwa Opole pochodzi bezpośrednio od wyrazu pospolitego opole, bowiem wiadomo, że pierwotnie opolami określano pewien rodzaj organizacji społecznych, skupiających na danym terenie jakąś grupę ludzi. Dopiero wtórnie, w okresie nieco późniejszym od nazw tych organizacji zaczęły powstawać i nazwy miejscowe Opola. A zatem z punktu widzenia znaczeniowego nazwę Opole należy zaliczyć do grupy nazw kulturalnych, bowiem jest ona wytworem kultury społecznej i duchowej w okresie feudalnym. Jest to więc analogiczna pod tym względem nazwa, jak np. Osiek, Karczmiska, Środa, Wola itd. Nazwa Opole w swej dwuczłonowej postaci jest tzw. zestawieniem.

Przymiotnik brzmi opolski, natomiast terenowe nazwy mieszkańców mają formy: dla mężczyzny - Opolanin, dla kobiety - Opolanka.

ORCHÓWEK

Dawniej miasteczko, dziś właściwie wieś w pow. włodawskim, zostało założone prawdopodobnie w XVII w. Najstarsza pieczęć miejska Orchówka, na której widnieje napis: Miasteczko Orchówek, pochodzi, jak sugeruje Gumowski, z XVIII w. Z niektórych danych źródłowych wynika, że osiedle to miało np. w XVI w. nazwę Orchow (3 r.), a dopiero w okresie późniejszym zmieniło ją na Orchówek. Ponadto SG (VII 575) informuje, że miejscowość ta leży niedaleko Bugu i w pobliżu jeziora mającego wodę żółtą i gorzką.

Kilka analogicznych nazw miejscowych i fizjograficznych notuje się także w innych częściach Polski, np.: Orchów (w dokumencie nawet Rchów!), wieś i folwark w dawnym pow. łaskim, Orchowo albo Orchowo Jezioro, także Orchowice, wieś w pow. mościskim, Orchowice, wieś i folwark w pow. krasnostawskim, Orchówko, wieś w pow. mogilnickim itd. (SG VII 575). Nazwy z pniem Orch- obok orsz- znane są od najdawniejszych czasów np. na terenie Wielkopolski: Orchów, wieś w pow. łaskim (r. 1407) i Orchowo, tamże oraz jako obocznie występujące nazwy podaje się: Rchowo, (1407 r.) i Rchow (r. 1509 – KWschW VI 313), a przy tym rekonstruuje Kozierowski np. imię Orch, Rech (tamże). Tenże autor wymienia również nazwy: Orszawce, osada i Orszowce, ruskie Orsziwci w pow. koczańskim na wschodzie, rzeka Orszyca albo Orszanka w zlewie Dniepru i miasto nad nią Orsza (w dokumencie też odnotowane jako Rsza), także Orchowo, jezioro (w r. 1311: Orchowe) w pow. babimojskim; oprócz tego odnotowałem: Orchówiec, dziś Orchówko lub Orchowo, też Orchoł (KPoz II 692) i kilka innych. Już w oparciu o powyższe przykłady uda się nam podzielić interesującą nas tu nazwę miejscową Orchówek na pień Orch- i formant -ówek, który z kolei jest dalszym urobieniem przyrostka -ów-, czyli jest formantem wtórnie deminutywnym. Jeżeli z kolei przyjmiemy, że podstawą pienną tej nazwy było hipotetyczne imię staropolski *Orch, jak to sugeruje m. in. wspomniany Kozierowski (por. wyżej), to wówczas musimy zaliczyć nazwę Orchówek do grupy nazw dzierżawczych o charakterze deminutywnym. Wskazuje na to przyrostek -ówek, a więc taki, jaki występuje w nazwach miejscowych, np.: Janówek, Kruszewek, Pawłówko itd., chociaż te ostatnie, jak stwierdza W. Taszycki, oznaczają „najczęściej położenie osiedla na podstawie nazwy miejscowości, w pobliżu której je założono”...

Nieco inny charakter posiada w tym przypadku sufiks -ek w nazwie Orchówek, którego funkcja deminutywna jest raczej drugorzędna.

Przymiotnik brzmi najczęściej orchowski (fonetycznie orchoski).

OSTRÓW LUBELSKI

Miasto nad Tyśmienicą w pow. lubartowskim. Prawa miejskie otrzymało w 1548 r. od króla Zygmunta I. Z XVI w. zachowały się dwie pieczęcie miejskie herbowe, zaś na jednej z nich widnieje napis: Sigillum Civitas Osrovensis (1573 r.). Najstarszy zapis źródłowy Ostrowa pochodzi, jak wiadomo, z XV w. i ma postać: Ostrow. W 1676 r. miejscowość ta określana jest jako Ostrow parochia, oppidum (2 r.). Po dziś dzień nazwa ta się nie zmieniła z tym tylko, że w ostatnim okresie przyjęła postać nazwy dwuczłonowej, a mianowicie Ostrów Lubelski, co z punktu widzenia gramatycznego określimy jako zestawienie, a więc podobnie jak Janów Lubelski, Tomaszów Lubelski itd.

Z punktu widzenia słowotwórczego nazwa Ostrów występuje w postaci zwykłego wyrazu pospolitego i jest formacją bezsufiksálną, nierozwiniętą. Wyraz ostrów, jak nas o tym przekonują słowniki, był niegdyś używany powszechnie na oznaczenie wyspy, terenu oblanego zewsząd wodą, znajdującego się wśród bagien, mokrych łąk itp. Dziś wyraz ten wyszedł z użycia, a jego pierwotne znaczenie zachowało się jedynie w licznych nazwach miejscowych, jak np. Ostrów (nazwa w całej Polsce występująca powszechnie, zobacz SG VII 679-698 i n.) oraz liczne derywaty: Ostrówek, Ostrowiec itd. itd. (tamże). Jak więc widać, nazwa Ostrów jest przejrzysta także pod względem znaczeniowym. Pierwotnie oznaczała ona bowiem teren lekko wyniesiony, wśród mokrych i bagnistych łąk, jezior itd. co w odniesieniu do interesującego nas tu miasta Ostrowa jak najbardziej przekonuje.

A zatem Ostrów należy do nazw topograficznych, podobnie jak np. Biała, Skąła, Wysokie, Chełm itp.

Przymiotnik brzmi ostrowski, zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postać: męczyzna - Ostrowiak, kobieta - Ostrowianka.

PARCZEW

Obecnie miasto powiatowe, niegdyś siedziba starostwa, należy niewątpliwie do jednego z najstarszych grodów Lubelszczyzny. Położenie na krańcach dawnej Rzeczypospolitej, stanowiło coś w rodzaju węzła komunikacyjno-handlowego między Litwą i Polską, a także Rusią. Przywilej lokacyjny uzyskał Parczew w 1401 r. z rąk króla Władysława Jagiełły i od tego mniej więcej czasu staje się coraz ważniejszym punktem różnych zjazdów, rokowań itp. A np. w 1413 r. przybywa nawet do Parczewa Władysław Jagiełło. Jednakże najdawniejsze dzieje Parczewa, jeszcze zapewne jako wsi lub osiedla, giną w pomroce dziejowej. Można tylko sugerować, że z uwagi na swoje topograficzne walory, tj. położenie wśród lasów, jezior itp., mógł być Parczew od zarania dziejów pewnego rodzaju ośrodkiem obronnym dla okolicznych terenów.

Wiadomo, że obecna nazwa Parczew jest wtórna, późniejsza. Od najdawniejszych czasów aż do mniej więcej końca XVIII w. nazwa ta brzmiała Parczów. Poświadczają to liczne źródła historyczne oraz język ludowy. Zapisy dawne mają przeważnie postać Parczow obok Parcow, zaś w dokumentach łacińskich przymiotnik brzmi parcoviensis. Warto wspomnieć, że również SG podaje obok formy Parczew, też Parczów (SG VII 863). Jak zatem widać, formy te sprowadzają się do oboczności w obrębie przyrostków -ów i -ew. Nadmienimy więc już w tej chwili, że forma z -ew w nazwach miejscowych, których pierwotny temat kończył się na spółgłoskę miękką (w tym wypadku na spółgłoskę -cz-), była właściwością dialektyczną północnej Polski, natomiast z -ów - Polski południowej (głównie Małopolska - Śląsk). Ponieważ osada ta od najdawniejszych czasów należy do dzielnicy małopolskiej, przeto nie dziwi nas, że i w nazwie Parczew występował niegdyś sufiks -ów. Postać z -ew jest więc wtórna, będąca rezultatem późniejszego oddziaływania na te obszary dialektów Polski północnej, zaś przede wszystkim sąsiedniego Mazowsza, gdzie również po spółgłosce miękkiej niemal wyłącznie panowały formacje nazewnicze z -ew. Podobnie jest w Wielkopolsce, o czym przekonuje nas chociażby materiał Kozierowskiego, np.: Parczew, przys., folw. itd. (KPos II 699), Parczewo (2 r.), osada; w zapisie z 1400 r.: inter Garbow et Parczewo (KWSchW VII 4) itd. Zresztą już na podstawie SG (VII 863 i n.) można się zorientować, że np. Parczewo (z -ew -o) występuje np. w pow. gnieźnieńskim, pleszewskim, odolańskim, też wileńskim, natomiast np. w opoczyńskim (od XV w.). Parczów, Parczówek itd. Jak więc widzimy, postać dawna nazwy Parczew, tj. w postaci Parczów jest historycznie i dialektycznie uzasadniona (teren Małopolski z -ów), natomiast obecna postać z -ew jest wtórna, wzorowana na podobnych formacjach z -ew występujących na obszarze Mazowsza.

Z powyższych danych wynika, że nazwy miejscowe z pniem parcz- znane są w całej Polsce. W oparciu o tego typu nazwy już Kozierowski sugerował, że musiało niegdyś występować imię lub nazwisko Parcz, które stało się podstawą słowotwórczą tych nazw (KWSchW VII 4). Nazwisko to czy też imię przyjmujemy więc tylko hipotetycznie, bowiem zabytki staropolskie go nie notują. Że była to postać imienna Parcz, świadczą przede wszystkim formacje nazw miejscowości z -ew na północy Polski, zaś z -ów, z poprzedzającą spółgłoską miękką, na południu. Z pniem imiennym Parcz wiążą się też zapewne takie nazwy własne, jak np. Parczak, łąka w Wielkopolsce (KPos II 9), może też znane w staropolszczyźnie imię Parkosz; a z tym z

kolei nazwy: Parkoszka, łąka, Parkoszowice w pow. będzińskim, miechowskim oraz także również nazw. Parkosz. Wszystko to dowodzi, że w okresie staropolskim istniała skrócona, hipokorystyczna postać imienia dwuczłonowego Parcz. Wydaje się, że tę podstawę do skrócenia stanowiło znane staropolskie imię Parkosz.

Reasumując należy stwierdzić, że nazwa Parczew (dawna Parczów) składa się z pnia imiennego Parcz- (Parkosz) i przyrostka dzierżawczego -ew (obok dawniejszego -ów). Z punktu widzenia znaczeniowego nazwę Parczew (Parczów) zaliczymy do nazw dzierżawczych, a więc podobnie jak np. Kraków, Janów, Jarczów itd. Oznacza to, że założycielem lub też właścicielem Parczewa w dalekiej przeszłości historycznej był człowiek o hipokorystycznym, skróconym imieniu męskim Parcz. Imię to jest już współcześnie raczej ciemne, niezrozumiałe, jednakże w zaraniu dziejów musiało być używane stosunkowo często, jak na to wskazują liczne w całej Polsce nazwy miejscowe o podstawie słowotwórczej parcz-. W konsekwencji tego można podać, że podobnie jak pierwotne dzieje Parczewa (niegdyś Parczowa), tak samo podstawa słowotwórczo-znaczeniowa jego nazwy nie mają bezpośrednich przekazów źródłowych i stąd trudność w objaśnianiu.

Przymiotnik brzmi parczewski (fonetycznie parczeski), zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny - Parczewiak obok Parczewianin, dla kobiety - Parczewianka.

PAWŁÓW

Dawniej miasteczko, dziś wieś w pow. chełmskim, założone zostało przez Pawła Piaseckiego około 1644 r. Warto wspomnieć, że według niektórych danych Pawłów już jako osada lub nawet miasto należał do biskupów chełmskich od 1416 r. (SG VII 905). Nie wnikając w ocenę danych historycznych nadmienię tylko, że najstarszy zapis źródłowy tego miasteczka pochodzi z 1564 r.: Pawłów, oppidum (2 r.) w Ziemi Chełmskiej. Szereg tego typu nazw miejscowych notuje się od mniej więcej XV w. na terenie Wielkopolski, np.: Pawłów, wieś w pow. pleszewskim; w zapisie źródłowym Pawłowo (1463 r.), także Pawłowo, osada parafialna w pow. wągrowieckim, Pawłówek, wieś w pow. pleszewskim itd. (KWsChW VII 371). Także już S. Rospond zwrócił uwagę, że ten typ nazw dzierżawczych od imienia chrześcijańskiego Paweł występuje często na Śląsku. Podobnie na terenie Czech.

A więc z punktu widzenia słowotwórczego w nazwie Pawłów udaje się bez trudu wydzielić podstawę imienną Paweł- oraz przyrostek dzierżawczy -ów. Pod względem znaczeniowym nazwa ta należy do grupy nazw dzierżawczych, podobnie jak już wymienione Janów, Jarczów itd.

Przymiotnik brzmi pawłowski.

PIASKI

Jest to jedno ze starszych miasteczek naszego województwa, bowiem założone zostało w XV w. Obecnie osada miejska w pow. lubelskim przy zbiegu dróg bitych do Chełma i Krasnegostawu. Jak świadczą dane źródłowe, osiedle to powstało najprawdopodobniej na gruntach wsi Giełczew i nosiło pierwotnie nazwę Pyassek alias Gyelczew (LBD II 548). Nazwa singularna Piasek powtarza się też w późniejszych źródłach historycznych z XV w.: Piasek, Parochia Piasek (ŻDz XIV 352 i 363 – r. 1531). Wreszcie w końcu XVI i XVII w. dawna nazwa Piasek zmienia się na Piaski, czyli przyjmuje postać pluralną. I taka forma tej nazwy panuje do chwili obecnej z tym tylko, że często określano też tę miejscowość jako tzw. Piaski Luterskie.

Nadmienię tylko, że miejscowości o tej nazwie są w Polsce bardzo powszechne. Sam SG (VIII 48-49) wymienia ich około 100 w postaci liczby mnogiej (jako Piaski) oraz 22 nazwy w postaci Piasek. Nazwa Piaski występuje w formie wyrazu pospolitego piasek, zaś z punktu widzenia znaczeniowego zaliczymy ją do grupy nazw topograficznych, podobnie jak nazwy wyżej omówione: Biała, Ostrów, Chełm itd. Oznacza to, że teren, na którym ta miejscowość powstała, obfituje w duże ilości gleby piaszczystej, co w odniesieniu do interesującej nas tu nazwy Piaski (dawniej Piasek) przekonuje.

Przymiotnik brzmi piasecki. Poprawna forma drugiego przypadku Piaski brzmi Piask.

PISZCZAC

Pierwotne dzieje Piszczaca nie są nam bliżej znane. Brak dokładnych danych źródłowych nie pozwala nawet na ustalenie tego, w którym wieku miasteczko to powstało. Prawdopodobnie początki jego sięgają XVI w. Można wobec tego tylko ogólnie nadmienić, że miejscowość ta nie należy do bardzo dawnych, skoro nie wymieniają jej najstarsze źródła historyczne. Dlatego też i analiza językowa nazwy Piszczac jest nieco utrudniona. W tym celu wykorzystamy przede wszystkim materiał porównawczy. Dziś jest to osada miejska w pow. białskim.

Otóż zarówno na zachodzie, jak i na wschodzie Słowiańszczyzny notuje się liczne nazwy topograficzne i miejscowe, w których stwierdza się występowanie analogicznej jak w nazwie Piszczac podstawy słowotwórczej, czyli pnia. Szereg takich nazw wymienia np. SG (VIII 232): Piszcz, wieś w pow. raciborskim, Piszczak, potok w pow. cieszanowskim, Piszczaki, wieś w pow. białskim itd. Mniej więcej analogiczne nazwy wymienia od najdawniejszych czasów także Kozierowski z terenu Wielkopolski, np.: Piszczka w pow. noworadomskim, Piszczków, młyn w pow. częstochowskim, Piszczak, młyn w pow. tucholskim, Piszczkowy las itd. (KWschW VII 21). W oparciu o powyższe przykłady możemy, jak się zdaje, w nazwie Piszczac wydzielić część pienną pisch- oraz przyrostek -ac. Z kolei zaś pień pisch- bylibyśmy skłonni wiązać z wyrazami pospolitymi pisk, piskliwy, pischceć itp., a także z różnymi derywatami dalszymi, jak pischcek, pischczkowy, a nawet pisklę (SE 415). Według np. Brücknera wyraz pisk (i różne dalsze derywaty) urobiony był przy pomocy przyrostka -sk (podobnie jak wrzask itd., tamże) od wyrazu dźwiękonaśladowczego pi-. Stąd chyba należy wywodzić również piskorza "gatunek ryby wydającej pisk". Różne urobienia od wyrazu pisk znane są również np. w języku rosyjskim i ukraińskim, a także w innych językach słowiańskich. Warto też zwrócić uwagę, że pierwotny dźwiękonaśladowczy rdzeń pi- występuje dość często w różnych nazwach wód słowiańskich, np.: Pisia albo Pichna, rzeczka, prawy dopływ Warty, Pisia albo Pisa, rzeczka, lewy dopływ Branicy, Pisa, dopływ Narwi itd.; także Piskal, rzeczka niegdyś koło Wielunia itd. (KWschW VI 162-163). Nie wdając się celowo w dalszą i bardziej dogłębną analizę wymienionych wyżej nazw należy stwierdzić, że pod względem znaczeniowym wszystkie te nazwy określają przede wszystkim tereny wodne, rzeczki, także nazwy miejscowości nad wodą lub na mokradłach położone itd. Z tym znaczeniem należy zapewne wiązać również nazwę Piszczac, która pierwotnie oznaczała, jak można przypuszczać, teren mokry, bagnisty, być może, położony wśród bagnistych lasów itp. I w tym przypadku rzecz jak najbardziej przekonuje, ponieważ istotnie Piszczac położony jest na terenie nizinnym, nawet miejscami do dziś jeszcze bagnistym, mokrym itd. Jest to zatem nazwa z punktu widzenia znaczeniowego topograficzna, tj. określająca topo- i geograficzne właściwości obszaru, na którym się zrodziła.

Już wyżej powiedzieliśmy, że w nazwie Piszczac należy wyodrębnić podstawę słowotwórczą pisch- oraz sufiks -ac. Trzeba dodać również i to, że analogiczną nazwą miejscową notuje się tylko w dawnej guberni mohylewskiej (Piszczac albo Pyszacz, SG XV, cz. 2, s. 455). Poza tym w szeregu innych nazw miejscowych i topograficznych notujemy wyłącznie przyrostek -acz, nigdy zaś -ac, np.: Pomykacz, osada nieznaną w Wielkopolsce, Trzęsacz, także Kamionacz (2 r.), wieś nad Wartą, Chochołacz, Mchowacz, Rosochacz, Sołacz itd. (KWschW VI 162-163 i 35). Przyrostek

-acz jest również bardzo produktywny przy tworzeniu różnych apelatywów, np.: (od czasowników): badacz, biegacz, rębacz itd. oraz (od rzeczowników): brodacz, głowach, uchacz itd. Wydaje się zatem, że również w nazwie Piszczac należy widzieć pierwotną postać sufiksalną -acz, która wtórnie, być może, na skutek mazurzenia lub jakichś ogólnych tendencji hiperpoprawnościowych przeszła w -ac. Byłaby to mniej więcej analogiczna tendencja fonetyczna, jaką np. odnotowaliśmy w nazwie miejscowej Międzyrzec (z dawnego Międzyrzecz). Natomiast funkcję przyrostka -ac określilibyśmy jako ogólno-strukturalną, polegającą mianowicie na tym, że urobiona dzięki niemu nazwa miejscowa stała się formacją rzeczownikową.

Przymiotnik brzmi piszczacki.

PONIATOWA

Jako miasteczko lub osiedle robotnicze istnieje dopiero parę lat. Zostało jednakże założone na terenie wsi Poniatowa i od tejże wsi przyjęło swoją nazwę. Miasteczko to leży w pow. Opole Lubelskie. Miejscowości o tej nazwie znane są od najdawniejszych czasów w różnych częściach Polski, np.: Powiatów, Poniatówek, Poniatowo itd. w Wielkopolsce (KWSchW VII 35), a także Poniatowice na Mazowszu. Dodam również, że wieś Poniatowa, od której to przyjęło swoją nazwę osiedle Poniatowa, występuje w źródłach historycznych od 1531 r. i ma zapis: Poniatova (ŻDz XIV 370) oraz tamże: Jurek de Ponyathova. Podstawą słowotwórczą wszystkich wymienionych tu nazw było staropolskie imię męskie Poniat, którego pierwsze źródłowe zapisy pochodzą już z 1136 r. A zatem nazwę Poniatowa podzielić się daje na pień imienny Poniat- oraz przyrostek dzierżawczy -owa. Z punktu widzenia znaczeniowego jest to nazwa dzierżawcza, podobnie jak np. Częstochowa, Lubiechowa, Maleszowa itp. A więc założycielem lub też właścicielem wsi Poniatowa w dalekiej przeszłości historycznej był człowiek o imieniu męskim, dziś już nie używanym i ciemnym, Poniat.

Przymiotnik brzmi poniatowski.

PUCHACZÓW

Dawniej miasteczko, dziś właściwie wieś w pow. lubelskim, założone zostało w 1527 r. Wcześniejsze dzieje tej miejscowości są raczej nieznane. Wiadomo tylko, że należała ona od wielu lat do benedyktynów sieciechowskich, zaś sama osada powstała prawdopodobnie na obszarze miasta Łęczny. Jest natomiast rzeczą dowiedzioną, że w XVI w. miasteczko posiadało swoją pieczęć i herb. Wspomnę również, że w źródłach historycznych zarówno z XVI, jak i z XVII w. stale są zapisy w postaci Puchaczow (ŻDz XIV 406 r. 1569 oraz ŻDz XV 41 a - r. 1676), jednakże na pieczęci herbowej z 1675 r. widnieje napis: ...Patronus Puhacowiensis, czyli z literą h (nie ch, jak w źródłach i zapisach poprzednich). Należy zatem przyjąć, że od dawna ustaloną formą graficzno-ortograficzną nazwy był Puchaczów. Jednakże jeszcze SG (IX 265) wymienia Puchaczów obok Puhaczów. Analogiczne nazwy miejscowe znane są przede wszystkim na kresach dawnej Rzeczypospolitej, np.: Puchacze, wieś i osada leśna w pow. radzyńskim, Puchacze albo Puhacze, ruskie Puhaczi w pow. cieszanowskim, Puchaczew, wieś w pow. brzesko-litewskim, Puchaczówka obok Puhaczówka (SG IX 265-276) itd. Tylko z h występują te nazwy na obszarze etnicznym ruskim, np.: Puhacze, wieś w pow. lidzkim, wileńskim, mińskim, trockim, w guberni grodzieńskiej, też Puhaczew w dawnej guberni grodzieńskiej (SG IX 277).

A zatem na podstawie przytoczonego wyżej materiału możemy bez trudności stwierdzić, że pnem w tych nazwach jest częśćka puchacz- (obok puhacz- w językach ruskich). Podobnie w nazwie Puchaczów, która z punktu widzenia słowotwórczego podzielimy na pień puchacz- i formant -ów. Wydaje się więc, że istniało niegdyś imię (lub nazwisko) męskie Puchacz (stale ze spółgłoską ch od XV w.), które, podobnie jak np. Nietoperz, Sokół, Wilga itp., zostało zapożyczone ze świata zwierzęcego. I to właśnie hipotetyczne, bo nie odnotowane w źródłach historycznych, imię, stało się podstawą słowotwórczą nazwy miejscowej Puchaczów. Wobec tego nazwę tę skłonni jesteśmy zaliczyć do grupy nazw dzierżawczych, podobnie jak np. Baranów, Jarczów, Kraków itd. A więc założycielem lub też właścicielem Puchaczowi w zamierzonych czasach był człowiek o imieniu męskim Puchacz.

Przymiotnik brzmi puchaczowski. Terenowe nazwy mieszkańców mają najczęściej postaci: dla mężczyzny - Puchaczowiak, dla kobiety - Puchaczowianka.

PUŁAWY

Początki Puław jako osady, wsi lub nawet osiedla nie są bliżej znane. Brak tej nazwy w najstarszych źródłach historycznych pozwala tylko sugerować, że jest to osiedle powstałe w okresie raczej późnym, i chyba nie wcześniej jak w XVII w. Ustalenie dokładnej daty powstania Puław wymaga dodatkowych i dalszych żmudnych badań archiwalnych, co już wykracza poza zakres niniejszego studium. Skądinąd jednakże wiemy, że w najwcześniejszym okresie Puławy były posiadłością Tęczyńskich, następnie Lubomirskich (od początków XVIII w.). I na ten wiek przypada coraz szybszy i bujniejszy rozwój Puław. Z uwagi na swoje położenie nad Wisłą stają się Puławy jakoby ośrodkiem targowym, szybko rozwijając się pod względem gospodarczym, konkurując nawet z sąsiednimi wsiami i miasteczkami, jak np. Końskowola. Nie dziwi przeto fakt, że już w 1866 r., tuż po powstaniu styczniowym zostały Puławy stolicą powiatu. W 1845 r. rozkazem carskim zmieniono nazwę Puław na Nową Aleksandrię. Nazwa ta nie przyjęła się jednakże wśród społeczeństwa, a tylko panowała jakiś czas w urzędach jako nazwa sztuczna, narzucona. Niedługo potem została w ogóle wycofana i zapomniana.

Wiele trudności zarówno pod względem słowotwórczym jak i znaczeniowym nasuwa także etymologia nazwy Puławy. W dotychczasowej literaturze spotyka się wprawdzie wzmianki, że nazwę tę należy wiązać pod względem przede wszystkim znaczeniowym z nazwą wodną, „a wywodzącą się od dawnej nazwy łągów nadrzecznych zwanych pulwami”. Zwraca się przy tym uwagę, że do dziś np. nazwa Puławy oznacza rozległe bagna na dziale wodnym Bugu i Narwi... od południowego wschodu otoczone wzgórzami, z których wytryska mnóstwo źródeł itd. (SG IX 285). W związku z tym należy podkreślić, że pod względem fizjograficznym Puławy istotnie są położone (a w przeszłości było to zapewne widoczne o wiele bardziej) na obszarze dość malowniczym, nad pagórkami stromo spuszczającymi się ku Wiśle, nad stokami o bujnej niegdyś roślinności itp. Zaś u wybrzeża Wisły, w samej dolinie, rozpościerają się żyzne muły, naniesione z jednej strony przez osady wiślane jak i przez splekiwane z wyżyny cząstki gleby. Mając na uwadze na razie tylko stronę znaczeniową określenia Pulwy i nazwy Puławy możemy stwierdzić, że pod tym względem obydwie te nazwy są do siebie zbliżone i mogły więc w przeszłości historycznej określać miejsce, obszar itp. o podobnych lub nawet identycznych walorach fizjograficznych. Tu i tam chodzi bowiem o określenie terenu nad rzeką, porośłego bujną roślinnością, podmokłego itd. Dodam przy tym, że na wschodzie znane są jeszcze np. nazwy: Pulwa, rzeczka w dawnej guberni grodzieńskiej (SG IX 285), rzeczka, prawy dopływ Bugu, Pulewna, rzeczka, dopływ Narwi, a także Pulwiczka w Wielkopolsce; w zapisie źródłowym (1257 r.) – Polwica obok Pyolwycza (1444-47 r.) obok Pulwiczka (1578 r.). W pow. np. średzkim w Wielkopolsce wystąpiła też w 1366 r. nazwa Polwiczka obok Poulicza (1443), osada. Może z tymi nazwami należy też wiązać, np.: Pułtawa, miasto na wschodzie i Pułtawka, rzeczka oraz miejscowość Pułtusk (w 1232 r. – Poltowsck) u ujścia rzeki Pełty (w zapisie z 1366 r. – Polthew). Z przytoczonego wyżej materiału wynika, że częścią rdzenną w tych nazwach mogą być formacje oboczne: pul- / pol-, a może nawet peł- i puł- o znaczeniu analogicznym, tj. określającym pierwotnie tereny podmokłe, bagienne, może też działy wód, rzek itd. Także np. Profous łączy czeską nazwę Pulovice z polską Polwica. Wszystko to niedwuznacznie wskazuje, że w nazwie Pulwy należy z kolei wyodrębnić pień pul-

(obok pol-) oraz formant -wy (w liczbie pojedynczej -wa, por. wyżej rzeka Pulwa), natomiast w nazwie Puławy wyodrębnilibyśmy pień puł- (jako oboczny do pul- i pol-) oraz formant -awy, jaki występuje w licznych nazwach miejscowych i fizjograficznych, np.: Popławy, pole niegdyś w pow. koneckim (KWschW VII 36), Widawy, nazwa topograficzna na obszarze Wielkopolski (KPoz II 371), także Pielawy, osada w pow. wieluńskim, Popławy, wieś tamże (KWsch VII 15 i 36), też Bielawy (27 r.), w tym: bagna, łąki, osady itd. (obok tego często nazwa Bielawa, tj. w liczbie pojedynczej) itd. oraz np. znane powszechnie Żuławy itd. Nadmienię również, że jak np. wynika z materiału zebranego przez Kozierowskiego, przyrostki -awa, -awy obok -wa, -wy były bardzo często używane do tworzenia nazw rzecznych oraz że często występowały jako formanty zamienne. I to jest rzecz dowiedziona na podstawie źródeł historycznych. Chcemy przez to powiedzieć, że właśnie na skutek jakiejś kontaminacji słowotwórczej także pierwotna formacja słowotwórcza Pulwy mogła wtórnie zamienić się na Puławy, a ta z kolei na Puławy drogą np. analogii do nazw już częściowo wymienianych, a powszechnie występujących w całej Polsce, jak np. Białawy (oboczne do Biaława, Białawy oraz Bielawy), Popławy, czy Żuławy itp. Dodamy również, że zarówno formant -awy (obok -awa), jak i -wy (obok -wa, w liczbie pojedynczej), były powszechnie używane do tworzenia nazw tzw. topograficznych, przede wszystkim zaś do tworzenia nazw rzek, wód, miejscowości położonych nad wodą, na terenach nizinnych, bagnistych itp. I to jest również rzecz w językoznawstwie powszechnie znana.

A zatem, chociaż cząstka rdzenna (puł-) w nazwie Puławy nie jest z punktu widzenia etymologicznego dostatecznie jasna i wymaga, jak się zdaje, oddzielnych badań porównawczych na tle nie tylko słowiańskim ale i indoeuropejskim, to jednak materiał porównawczy wskazuje, że wiąże się ona w tym przypadku z topografią terenu, a więc określa jego niskie, bagniste, obfitujące w wodę położenie. Z punktu widzenia znaczeniowego nazwę Puławy zaliczamy przeto do grupy nazw topograficznych. Jednakże jej podstawa strukturalno-semantyczna wymaga nadal jeszcze bardziej dokładnych i wnikliwych badań, czego ze zrozumiałych względów w tym miejscu uczynić się nie da. Omówienie takie zabrałoby bowiem o wiele więcej miejsca.

Analogiczna nazwa Puławy występuje jeszcze np. w pow. sanockim, na terenie dawnej Łemkowszczyzny, oraz nazwa wodna Puławiec – na terenie Huculszczyzny.

Przymiotnik brzmi puławski, zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny – Puławianin, dla kobiety – Puławianka.

RADZYŃ PODLASKI

Prawa miejskie uzyskał w 1468 r. Leży nad rzeczką Białką. Natomiast w pierwotnym okresie istniała tu wieś królewska Biała i właśnie na jej obszarze powstało miasto, które zwało się Kozirynek. Świadczą o tym najstarsze zapisy i przekazy źródłowe, np.: Kozirynek, oppidum (LBD II 559); także w XVI w.: Parochia Cozirinek oppidum, Cozirinek, Cozirinek antiquus... (ŻDz XIV 377 i 382 – r. 1531) oraz Kozyrynek (tamże, s. 402 – r. 1552). Natomiast nazwa w postaci dzisiejszej, a mianowicie: Oppidum Radzyn i (nazw. Radzinsky), pojawiła się w 1580 r. I jak wynika ze źródeł późniejszych, taka nazwa już się ustaliła dla Radzynia aż po dzień dzisiejszy. A więc pierwotna nazwa Radzynia w postaci Kozirynek była nazwą dwuczłonową, w której wyodrębnimy człon pierwszy przymiotnikowy kozi- oraz człon drugi rzeczownikowy -rynek. Z punktu widzenia gramatycznego jest to tzw. zrost, podobnie jak np. nazwy Białystok, Krasnystaw itd. Była to zapewne nazwa o charakterze przezwiskowym, stąd też została szybko wycofana z użycia, którą należałoby zaliczyć do nazw o charakterze kulturalnym.

Jak już zaznaczyliśmy wyżej, pod koniec XVI w. przyjęła się dla tej miejscowości nazwa Radzyń. O tym świadczą zapisy źródłowe. Jednakże jej podstawa słowotwórczo-znaczeniowa każe przyjąć, że nazwa ta istniała zapewne już o wiele wcześniej z tym tylko, że nie oznaczano nią pierwotnie całego osiedla, lecz tylko jego część. Przekona nas zresztą o tym analiza.

Otóż istnieje na terenie Polski cały szereg nazw miejscowych, np.: Radzyn, dziś Radzyno na Śląsku, a obok tego imię Radza (XIII w.); Radzyn albo Radzyny w Wielkopolsce, Radzynie, osada w dawnym pow. pleszewskim, Radzyn (odnotowany już w XIII w.) w pow. grudziądzkim (KPos II 124); także Radzyń (2 r.), wieś w pow. kutnowskim, Radzynek, wieś w pow. rypińskim (z r. 1502) itd. (KWSchW 379). Oprócz tego znane są takie nazwy, jak np.: Radocha, Radzicha, Radziocha, też Radociny (i stąd imię męskie Radota) oraz Radostów, wieś w pow. wieluńskim, Radoszewa, Radoszewice, wieś nad Wartą, czy też Raduchów, wieś w pow. sieradzkim, Raduchów (i imię Raduch) itd. (KWSchW VII 60-62). Z kolei na Śląsku notuje się dodatkowo np. takie nazwy: Radzowiec, Radzanowo albo Radzonowo itd. Przykłady te dowodzą, że w interesującej nas tu nazwie Radzyń kryje się częśćka rdzenna radz- oraz przyrostek -yń (iń). Wymieniliśmy już wyżej imię męskie Radza, które odnotowano na Śląsku. Imię to już jest dziś niejasne, wprost ciemne i tym samym nieużywane. Jednakże jak wskazują liczne nazwy miejscowe, było ono w staropolszczyźnie znane i powszechne. Skądinąd także wiemy, że niegdyś były też powszechnie używane tzw. imiona dwuczłonowe męskie z pierwszym członem Rad-, np.: Radociech, Radomił, Radosław, Radowit itd., a także w postaci skróconej, np. Radoch (por. wyżej miejscowość Radochów od imienia Radoch-), Radost, też Radziech, Radzik itd. Były to tzw. hipokorystyka, czyli skrócone, pieszczotliwe imiona powstałe z imion dwuczłonowych. Jak nas przekonują liczne inne dowody, takim właśnie skróconym, hipokorystycznym staropolskim imieniem męskim był też Radza (Radomił, Radosław itd.), w którym należy z kolei wyodrębnić częśćkę imienia dwuczłonowego Rad- oraz prasłowiański, hipokorystyczny (zdrabniający) przyrostek -ja, a więc taki, jaki np. występuje w staropolskim imieniu Budza (z prasłowiańskiego Bud-ja, a to z kolei z Budzimir, Budziwoj itd.), czy też Brudza, Chorza itd. itd. Analogiczne formacje

imienne, jak mówi W. Taszycki, znany i w innych językach słowiańskich.

A zatem skoro mamy już podstawę słowotwórczą nazwy Radzyń, czyli hipokorystyczne imię męskie Radza, nie trudno jest stwierdzić, że Radzyń jest z punktu widzenia znaczeniowego nazwą dzierżawczą utworzoną przy pomocy przyrostka -in (wtórnie -iń), podobnie jak np. Lublin, Budzyń, a także np. Cieszęcin, Targoszyna itd. Dodam tylko, że pierwotna postać tej nazwy jako Radzyn (z -n twardym) zastąpiona została przez Radzyń zapewne na skutek analogii do takich nazw miejscowych z miękkim ń na końcu, jak np.: Lubień, Trzebień, Wieleń, Zwoleń itd. Analogiczną rzecz stwierdziliśmy już wyżej przy nazwie Budzyń (z dawniejszego Budzyn).

Dzisiejsza urzędowa postać tej nazwy Radzyń Podlaski jest tzw. zestawieniem syntaktycznym, podobnie jak np. Biała Podlaska, Janów Lubelski itd. itd.

Przymiotnik brzmi radzyński, zaś terenowe nazwy mieszkańców: dla mężczyzny Radzyniak, dla kobiety – Radzynianka.

REJOWIEC

Miasteczko zostało założone w 1547 r. na mocy przywileju króla Zygmunta I na obszarze wsi Kobyle. Nazwę swą zawdzięcza znanemu pisarzowi Mikołajowi Rejowi z Nagłowic, które to dobra otrzymał pisarz w posagu za swą żoną Zofią z Kościeniów. Obecnie leży w granicach powiatu chełmskiego i słynie przede wszystkim z produkcji cementu.

Od najdawniejszych czasów nazwa Rejowiec występuje w postaci niezmienionej, o czym świadczy np. zapis źródłowy z 1564 r.: Reiowiec, oppidum. Analogiczne nazwy miejscowe znane są również w innych częściach Polski, np.: Rejowiec, wieś w pow. jędrzejowskim, folwark w pow. mieleckim, grupa domów w pow. kolbuszowskim, a także Rejów, osada fabryczna w pow. kieleckim (SG IX). Jak już wspomnieliśmy wyżej, podstawą słowotwórczą nazwy Rejowiec było staropolskie nazwisko Rej. Nazwisko to było niegdyś dość często używane, zaś wyraz pospolity rej oznacza "taniec"; stąd też rejwach, rwetes itp. Miejscowości Rejów, Rajov znane są też np. na Śląsku i w Czechach. Nazwa Rejowiec jest pod względem słowotwórczo-znaczeniowym przejrzysta. Wydzielić w niej należy częśćkę pienną w postaci imiennej Rej- oraz formant dwuosobowy -owiec. Ponieważ w najdawniejszych zapisach źródłowych nazwa ta występuje tylko w tej postaci słowotwórczej, a więc od początku z przyrostkiem -owiec należy podkreślić, że jest on przyrostkiem pierwotnym i stałym. I chyba jego funkcja od początku była przede wszystkim dzierżawcza. Potwierdzałyby to także fakt niewystępowania ani w okresie wcześniejszym, ani też w najbliższej okolicy nazwy Rejów, która mogłaby się z kolei stać podstawą derywacji nazwy niby deminutywnej Rejowiec. Wydaje się rzeczą pewną, że przyrostek -ec (w -owiec) tkwi już w formancie -owiec i razem tworzy wyabstrahowaną, nową częśćkę formotwórczą, czyli formant. A zatem w formancie -owiec tylko dzięki dalszemu podziałowi słowotwórczemu udaje się wydzielić dwie jakoby składowe częśćki morfologiczne, a mianowicie przyrostek dzierżawczy -ów- oraz przyrostek pierwotnie deminutywny (zdrabniający) -ec. Drogą tzw. absorpcji morfologicznej powstał zatem nowy formant -owiec, który widzimy właśnie w nazwie Rejowiec. Powstanie takiego przyrostka (-owiec) było możliwe dzięki temu, że powszechnie występują na terenie polskim i innoślązańskim nazwy zdrobniałe typu Rakowiec, Szydłowiec, czeskie Janovec, Krakovec itd.

Przyjmujemy więc, że nazwa Rejowiec z punktu widzenia znaczeniowego winna być zaliczona do grupy nazw dzierżawczych o charakterze deminutywnym. Powstała ona zapewne na skutek analogii do już istniejących nazw deminutywnych typu Rakowiec itd. Zgodnie więc z teorią W. Taszyckiego chcielibyśmy nazwę Rejowiec oddzielić od tzw. nazw miejscowych deminutywnych. W tym bowiem przypadku funkcja przyrostka -ec ogranicza się tylko do funkcji ogólnostrukturalnej, przede wszystkim zaś urzeczownikowienia postaci przymiotnikowej danej nazwy miejscowej. Gdyby natomiast istniała na danym terenie jakaś nazwa miejscowa co najmniej z początków XVI w. o nazwie Rejów, wówczas można by orzec, że Rejowiec jest nazwą deminutywną. W przeciwnym razie stwierdzić tego nie można. Co innego Rakowiec, bo jest Raków itd.

Przymiotnik najczęściej brzmi rejowski (fonetycznie rejoski).

ROSSORZ

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. bialskim, założone zostało w XVI w. przez Dębickich. Wcześniejsze dzieje Rossosza nie są znane. Wiadomo tylko, że nazwa miasteczka brzmiała niegdyś Rossosze, a jeszcze SG (IX 776) notuje tę nazwę w postaci Rossosz obok Rossosze. Nadmienię również, że miejscowość ta położona jest nad rzeczką Zielawą przy drodze bitej Lublin – Biała Podlaska.

Analogiczne nazwy miejscowe znane są od najdawniejszych czasów w całej Polsce, a także w innych krajach słowiańskich. Szereg takich nazw wymienia SG (XI 775-776), np.: Rossosz, wieś i folwark w pow. grójeckim, garwolińskim, siedleckim, także w pow. nowomińskim, kolonia w pow. wieluńskim itd. Na terenie np. dawnej Wielkopolski występują nazwy: Rossosza; w zapisie Rossoscha (XVI w.) w pow. łaskim, Rossoszka, wieś w pow. grójeckim, Rossoszyca, wieś w pow. sieradzkim itd. (tamże). Ale jeszcze i w tej chwili niezbyt jasno przedstawia się ta nazwa z punktu widzenia słowotwórczo-znaczeniowego. Wymienimy przeto wiele innych nazw zarówno miejscowych, jak i fizjograficznych, w których stwierdza się pień rossosz-obok rossoch-, np.: Rosocha, łąka, Rosochacz, woda w Wielkopolsce w pow. będzinińskim, Rosochatka, Rososzyca, Rosochowa, rola, góra, łąka itd., też Rosochów w pow. grójeckim, Rosocha, czeskie rozsocha itp. (KPoz II 142); powszechnie występuje też nazwa Rosochy na oznaczenie łąk, bagien, pól itd. (tamże).

Szereg analogicznych nazw topograficznych wymienia Kozierowski także w innym źródle z terenu Wielkopolski, np.: Rosochacz, staw, Rosochy, wieś, Rososz, wieś w pow. wieluńskim, Rososza, wieś w pow. łaskim, Rososzyca, wieś w pow. sieradzkim itd. (KWschW VII 75-76). Nazwy te znane są od najdawniejszych czasów. I to jest pewne. Wiele podobnych nazw topograficznych wymienia np. J. Rudnicki z terenu Bojkowszczyzny, a S. Hrabec z obszaru Huculszczyny. Są to przeważnie nazwy wód, potoków, pól itd. I tak np. Rudnicki odnotował nazwę wodną Rozsochacz, a obok tego też nazwę wsi Rozsochy i nazwę wody Rosocha itp. Natomiast Hrabec z nazwami Rososz, Rososze itd. wiąże wyraz pospolity rosocha (rozwidłone drzewo) oraz ukraińskie rozsocha i rosocha (to samo), a także w znaczeniu "rozwidłony potok, płynący kilkoma odnogami" itd. Ogólnie dodam za S. Hrabcem, że na terenie Huculszczyny nazwy Rososz, Rososze itd. oznaczały przeważnie nazwy wód pochodzące od kształtów i rodzaju biegu wód, a od tego nazywano także często miejscowości nad nimi położone. Także u Brücknera jest odnotowany wyraz pospolity socha "słup" oraz rosocha (z rozsocha) w znaczeniu "gałąź sękata" a także "drzewo rosochate" (SE 506). Przytoczony wyżej materiał wyraźnie wskazuje na związek znaczeniowy nazwy miejscowej Rossosz (z dawniejszego Rossosze, co jest tylko wynikiem tendencji do maskulinizacji nazw, podobnie jak Międzylesie i nowe Międzyleś, Międzyrzecze i późniejszy Międzyrzecz itd.) z wyrazem socha oraz formacją przedrostkową rosocha, z pierwotnego rozsocha.

Ponieważ w nazwie Rossosz występują dwie spółgłoski -ss- obok siebie, należy przyjąć, że ta pierwsza jest wtórna i powstała z dawniejszego -z- na skutek upodobnienia pod względem dźwięczności (porównaj: roz- socha). A zatem z punktu widzenia słowotwórczego nazwę Rossosz (z dawnego Rossosze) zaliczamy do grupy

nazw prefiksarno-sufiksarnych; czyli wyodrębnimy w niej: prefiks ros- (roz-), cząstkę rdzenną -sosz- oraz sufiks strukturalny w postaci przedhistorycznej. Pod tym względem jest to nazwa analogiczna, jak już wyżej omówione: Międzyłes, Międzyrzecz, Podzamcze itd. Natomiast z punktu widzenia znaczeniowego jest to nazwa topograficzna. Pierwotnie oznaczała ona bowiem miejsce położone w widłach rzeki, na terenie nizinnym, może też bagnistym itd. W odniesieniu do interesującej nas tu nazwy Rossosz taka sugestia całkowicie przekonuje, ponieważ istotnie miasteczko to leży nad rzeką Zielawą, na terenie nizinnym itp., w widłach rzeki itp.

Przymiotnik brzmi rossoski, zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny - Rossoszczak, dla kobiety - Rossoszczanka.

SAWIN

Niegdyś miasteczko, dziś właściwie wieś w pow. chełmskim, założone zostało w XV w. przez biskupów chełmskich i do nich przez długi czas należało. Jest to więc osiedle stare, bowiem już w XVI wieku kilkakrotnie wymieniony jest Sawin jako miasto w postaci graficznej dzisiejszej: Sawin, oppidum (1564 r.), Sawin, miasto (6 r.) w dawnej Ziemi Chełmskiej itd. Także na Podlasiu znane są miejscowości: Sawice, wieś oraz Sawino.

Wiadomo też skądinąd, że na terenie Rusi i Ukrainy znane było od najdawniejszych czasów imię męskie Sawa, np.: Sawa z Rudich Bielca (1581 r.); Sawa z Winnice oraz Sawka i miejscowość na Wołyniu Sawna. Już na tej podstawie możemy sugerować, że w nazwie Sawin występuje pień imienny Sawa oraz przyrostek dzierżawczy -in, a więc taki, jaki mamy np. w nazwach miejscowych Babin, Lublin, a także Felin, Stasin itd. A więc z punktu widzenia znaczeniowego nazwę Sawin należy uznać za nazwę dzierżawczą. Oznacza to, iż założycielem lub też właścicielem tej osady w dalekiej przeszłości historycznej był człowiek o imieniu wschodniosłowiańskim Sawa.

Przymiotnik brzmi sawiński.

SKIERBIESZÓW

Niegdyś miasteczko, dziś wieś w pow. zamojskim, prawa miejskie otrzymało w XVI w. Z tego wieku pochodzi też pieczęć herbowa miasta, na której widnieje napis: Sillum Civit Skerb (1565 r.). Pełne zapisy tej nazwy mają postaci następujące: Skierbeszow, oppidum (1564 r.) oraz Skierbieszow (6 r.), miasto na terenie Ziemi Chełmskiej. Wcześniejsze dzieje Skierbieszowa nie są bliżej znane. Ale już jednolite jego zapisy wskazują, że nazwa ta jest od najdawniejszych czasów ustalona i pod względem strukturalno-semantycznym jednoznaczna. Nadmienię tylko, że osiedle to według niektórych danych posiadało już w 1426 r. parafię i kościół, zaś fundatorem jej był Jan, biskup chełmski.

Nazw miejscowych o identycznym brzmieniu nie notuje się, jak wiadomo, w ogóle. W SG występuje nazwa Skierby, folw. rządowy w dawnym pow. rosieńskim, w której należy, zdaje się, widzieć ten sam rdzeń skerb-, który mamy w nazwie Skierbieszów. Jednakże na skutek poszukiwań doszliśmy do przekonania, że z nazwą tą można, jak się zdaje, wiązać następujące nazwy miejscowe: Skarbiszów (na Śląsku) i Skarbiszewo (na Mazowszu). Te zaś powstały bezpośrednio od imienia staropolskiego Skarbisz, które z kolei jest imieniem hipokorystycznym powstałym ze Skarbimir itd. Ponadto wymienia się wyraz pospolity skarb, skarbowy, skarbić itd., który należy wywodzić z prasłowiańskiego skrbiti i skrb z tzw. r sonantycznym; poświadczają to również inne języki słowiańskie, w których wyrazy te są znane, jak np. język starocerkiewnosłowiański, serbski i czeski (SE 493). I tak np. w języku serbskim wyraz skrb oznacza "troska", zaś skrbiti "troszczyć się, opiekować".

Nie trudno już w tej chwili orzec, że również w nazwie miejscowej Skierbieszów kryje się pradawne imię męskie, które z braku bezpośrednich zapisów zrekonstruujemy w postaci Skierbiesz. Imię to należy również uważać za postać hipokorystyczną dawniejszego imienia dwuczłonowego Skrbimir z tzw. r sonantycznym). To z kolei rozwinęło się w grupie językowej zachodniosłowiańskiej w Skarbimir (grupa -ar- powstała z tzw. r sonantycznego), zaś na terenie dawnej Rusi – w Skierbimir, skąd postać skrócona (hipokorystyczna) Skierbiesz. W imieniu tym wyodrębnimy dodatkowo pełną postać pierwszego członu dawnego imienia złożonego, a mianowicie Skierb- oraz przyrostek zdrabniający -esz, jaki występuje w staropolskich imionach Godziesz, Grodziesz, Lubiesz itd. A więc z punktu widzenia słowotwórczego w nazwie Skierbieszów wydzielimy pień imienny Skierbiesz- oraz formant dzierżawczy -ów, jak w nazwach miejscowych Kurów, Hrubieszów, Janów, Lewartów. Pod względem znaczeniowym nazwę tę zaliczamy do grupy nazw dzierżawczych, co oznacza, iż założycielem bądź też właścicielem tej osady w dalekiej przeszłości historycznej był człowiek o hipokorystycznym (spieszczającym) imieniu męskim Skierbiesz. Z punktu widzenia dzisiejszego ta postać imienna już jest ciemna, stąd trudności w analizie danej nazwy.

Przymiotnik brzmi skierbieszowski (fonetycznie skierbieszoski), zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny – Skierbieszowiak, dla kobiety – Skierbieszowianka.

SŁAWATYCZE

Jest to jedno z młodszych miast Lubelszczyzny, bowiem początkami swymi sięga zaledwie XVII w. Założone zostało przez ks. Radziwiłłów. Obecnie jest osadą traktowaną administracyjnie jako wieś w pow. włodawskim. Na pieczęci herbowej z dawnych czasów widnieje napis: *Sigillum Civitatis Sławaticensis* (1812 r.), który świadczy m. in. o tym, że nazwa ta jest od dawna ustalona i jednoznaczna.

Już w tej chwili podkreślę, że nazwy miejscowe o analogicznej lub bardzo podobnej strukturze słowotwórczej i fonetycznej występują jedynie na terenie wschodniosłowiańskim. Podaję dla przykładu: Sławatycze, Słowatycze, wieś w dawnym pow. wołkowyskim, wieś w pow. łuckim; także Sławań albo Sławuń, wieś w dawnym okręgu wasilewickim (SG X 772-773). Wymienić przy tym należy również znane imiona (przydomki) Kozaków z okolic Dniepra, np. Sławata albo Sławatycz itd. (tamże). Nadmienię, iż od najdawniejszych czasów odnotowane jest w języku np. polskim imię męskie Sławęta, także Sławek, Sławik, Sławosz itd. W imionach tych występuje, jak widać, stale cząstka Sław-. Ta sama cząstka stanowi również pierwszy człon powszechnego w staropolszczyźnie dwuczłonowego imienia męskiego Sławomir. I właśnie imiona wymienione poprzednio w stosunku do Sławomir są tzw. skróceniami, tj. imionami hipokorystycznymi. I właśnie funkcję hipokorystyczną w tych imionach pełnią przyrostki -ęta (odpowiednik wschodniosłowiańskiego -ata, porównaj Sławata, Sławatycz), -ek, -osz itd.

Już chociażby na podstawie przytoczonego tu materiału można wywnioskować, że podstawą słowotwórczą w nazwie Sławatycze jest pień imienny Sławat- (a), zaś cząstka -ycze stanowi formant. Tylko ogólnie w tym miejscu nadmienię, bo rzecz to powszechnie znana, że odpowiednikiem np. polskim nazwy Sławatycze jest postać Sławęcice od imienia Sławęta; od tego imienia także nazwa miejscowa Sławęcín itp. Analogiczne nazwy miejscowe są na terenie Czech, np.: Slavětice (3 r.), nazwa wsi odnotowana już w 1349 r. I dalej Profous wyjaśnia, że nazwa miejscowa Slavětice oznacza "wieś ludzi Slavatovych"; wymienia przy tym autor imię staroczeskie: *Slauata canonicus...*, *Jurie filius Zlauwathe...* Wszystko wskazuje na to, że także nazwa Sławatycze jest z punktu widzenia znaczeniowego nazwą patronimiczną, podobnie jak np. ruskie powszechne nazwy z przyrostkiem -ycze: Kozarowicze, Denysowicze, Sidorowicze, Turczynowicze itd., czy też polskie Bogucice, Proszowice, czeskie Budějovice, Litoměřice itd. Należy jednak dodać, że przyrostek -ycze (-icze) w wersji czysto ruskiej czy też ukraińskiej winien mieć końcówkę -i (nie zaś -e), czyli winien brzmieć -iči (obok -yči), a nie -iče (-yče). Aby się o tym przekonać, wystarczy porównać następujących kilka nazw z terenu wschodniosłowiańskiego, np.: rosyjskie Nukliči, Žuriniči, białoruskie Baranovičy, ukraińskie Vanevyči, Kovynyči itd. Są to więc na tym terenie formy archaiczne, które odpowiadają dokładnie staropolskim nazwom miejscowym występującym ongiś z przyrostkiem -icy, np. Jarocicy, Sędziejewicy itd. Na gruncie polskim mniej więcej od XIV w. przyjęły się w tzw. patronimicznych nazwach miejscowych powszechnie formy z -ice. I to jest rzecz pewna. Wydaje się więc, że również w nazwie Sławatycze obok ruskiej podstawy słowotwórczej Sławat- oraz przyrostka patronimicznego -ycz- (w języku polskim odpowiada temu postać -ic-≤*-itjo-), należy widzieć końcówkę wzorowaną na nazwach polskich, tj. -e, jak w nazwach miejscowych Jarocice, Sędziejewice itd. Jest to zatem niewątpliwym przejaw

wpływu języka polskiego na język ukraiński, co zresztą na tym terenie, od wieków etnicznie mieszanym, tj. polsko-ukraińskim, jest jak najbardziej oczywiste i zrozumiałe. Z przytoczonego materiału z obszarów dawnej Rusi wynika, że przyrostek -icze (obok -ycze) na terenach mieszanych polsko-ukraińskich jest dość powszechny. Przekonują o tym nazwy, jak np. Kozarowicze, Turczynowicze itd. A więc można, jak się zdaje, sugerować, że nowy formant -icze (-ycze) w tych nazwach miejscowych, także w nazwie Sławatycze, jest wynikiem jakiejś kontaminacji słowotwórczej dwu przyrostków występujących obok siebie na terenie etnicznie mieszanym, tj. polskiego przyrostka -ice (z końcowym -e) i ukraińskiego -yczi (obok -iczi). Byłoby to więc zjawisko analogiczne do tego, jakie np. dla terenu białoruskiego stwierdził L. Ossowski w związku z nową formą przyrostka -icza.

Reasumując podkreślimy, że nazwa Sławatycze jest z punktu widzenia znaczeniowego nazwą patronimiczną, tj. określającą, że pierwotnie byli tu potomkowie lub poddani człowieka o wschodniosłowiańskim imieniu hipokorystycznym Sławata, a dopiero później nazwa ta stała się nazwą miejscową. Z kolei zarówno brzmienie tej nazwy, jak i jej postać słowotwórcza wskazują, że wyrosła ona na bazie etniczno-kulturalnej ruskiej. Wpływ języka polskiego jest tu raczej wtórny i ledwo zaznaczony.

Przymiotnik brzmi sławatycki.

STOCZEK ŁUKOWSKI

Nie jest to pierwotna nazwa tej miejscowości. Obszar ten należał niegdyś do biskupów poznańskich, a powstała tu wieś nosiła miano Woli Poznańskiej. Z punktu widzenia gramatycznego było to więc zestawienie syntaktyczne. Pod względem znaczeniowym nazwa ta należała do grupy nazw tzw. kulturalnych podobnie jak np. Osiek, Poręba, Środa itd. Niestety brak pewnych danych, kiedy ta osada powstała. Z kolei Stoczek przyjął nazwę Sebastianowo, a więc o charakterze dzierżawczym, która powstała zapewne od imienia biskupa Sebastiana Branickiego. Charakter słowotwórczy nazwy jak najbardziej na to wskazuje.

Jednakże obie poprzednie nazwy w nowszych czasach wyszły z użycia, a przyjęła się dla tej osady nazwa Stoczek. Prawa miejskie otrzymała osada prawdopodobnie jeszcze w XVII w., czyli wtedy, kiedy nazywała się Sebastianowem. Jednakże dokładnej daty założenia miasta nie znamy. Nie dochowała się również żadna pieczęć miejska z czasów królewskich.

Zwrócę uwagę, że nazwa Stoczek w charakterze nazwy miejscowej i fizjograficznej występuje w całej Polsce, głównie zaś na północy Polski, np.: Stoczek, wieś w pow. sieradzkim, opoczyńskim, noworadomskim, też nazwa łąki w pow. wieluńskim itd. (KWSchW VII 140). Wiele takich nazw dla terenu Mazowsza wymienia W. Pałucki. Wiadomo skądinąd, że wyraz pospolity stoczek oznacza po prostu źródł, źródła potoków, wytryskającą z ziemi wodę leśną lub też ściekającą z pochyłości górskiej wodę itd. (SE 516). Mając na uwadze teren, na którym występuje nazwa Stoczek, należy podkreślić, że określenie to całkowicie przekonuje, ponieważ istotnie miejscowość ta położona jest na lekkiej wyniosłości, nad bijącymi źródłami wód, przy zaroślach i w pobliżu lasu itd. Z punktu widzenia strukturalnego nazwa Stoczek pochodzi bezpośrednio od wyrazu pospolitego stoczek i takie też było jej pierwotne (tj. topograficzne) znaczenie. Dopiero później wyraz stoczek zaczął pełnić funkcję nazwy miejscowej Stoczek, a więc podobnie, jak np. Biała, Ostrów, Chełm itd. (omówione wyżej). Z kolei zaś Stoczek Łukowski jest zestawieniem syntaktycznym, w którym człon drugi pełni funkcję członu wyróżniającego, tj. określającego, że chodzi o tę a nie inną nazwę Stoczek. Jest to więc sprawa analogiczna jak w nazwach już wyżej omówionych: Janów Lubelski, Międzyrzec Podlaski, Radzyń Podlaski itd.

Przymiotnik brzmi stocki. Terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny - Stocczak obok Stocczanin, dla kobiety - Stocczanka.

SZCZEBRZESZYN

Początki Szczebreszyna jeszcze jako osiedla lub grodu warownego nie są nam bliżej znane. Podaje się tylko ogólnie, iż było to jedno z najstarszych miasteczek dawnej ziemi chełmskiej. Przyjmuje się również, że miasto założone zostało już w 1388 r. przez Dymitra z Goraja herbu Korczak, podskarbiego koronnego. Dziś jest to miasteczko nad Wieprzem w pow. zamojskim.

Najstarsze zapisy źródłowe dla nazwy miasta pochodzą z XVI w. i mają postaci: Parochia Szczebreszyn, oppidum, także Sczebrzeszyn oraz na innym miejscu 12 r.: Szczebreszyn. Oznacza to, że pisownia tej nazwy jest od dawna ustalona i nie powinna z punktu widzenia graficzno-ortograficznego budzić zastrzeżeń. Jednakże podstawa słowotwórczo-znaczeniowa nazwy, co już w tej chwili zaznaczę, jest na ogół ciemna. Nic przeto dziwnego, że na temat pochodzenia nazwy Szczebreszyn powstało szereg etymologii ludowych, które w różny sposób, na ogół bardzo fantastyczny i niedorzeczny, starają się jej pochodzenie ustalić.

Zwrócę w tym miejscu uwagę, że np. jedna z tych etymologii stara się wiązać nazwę Szczebreszyn z fizjografią terenu, jako że miasto (czy gród warowny) miało powstać na obszarze górzystym i stopniowo przechodzącym w równinę; a więc że nazwa grodu powstała niby od ruskiego określenia: „Szczę verszyny sut”..., co miało dać Szczebreszyn. Druga legenda głosi, że mieszkańcy tego osiedla byli od najdawniejszych czasów bardzo zawadiaccy i kłamlivi, stąd pochodziły częste powiedzenia: „Szczę breszysz”..., zaś od tego poszła nazwa itd.

Pragnę zaznaczyć, że jeszcze dziś niejedna z tych fałszywych etymologii jest uznawana za prawdziwą. Są to jednakże tylko legendy i takimi pozostaną. Z drugiej strony legendy takie i etymologie świadczą o dużym zainteresowaniu miejscowego społeczeństwa pochodzeniem nazwy swojego miasta i to należy uznać za rzecz interesującą. Zresztą etymologia nazwy Szczebreszyn sprawia wiele kłopotu w analizie także zawodowym językoznawcom, o czym się zaraz przekonamy. Trudność tę pogłębia jeszcze fakt, że nazwa ta jest w toponomastyce wprost odosobniona, a w dodatku brak odpowiednich przekazów źródłowych do pierwotnych dziejów grodu, który należy niewątpliwie do jednego z najstarszych na Lubelszczyźnie. Postaramy się więc dać taką etymologię tej nazwy, jaką uznajemy w tej chwili za najbardziej możliwą do przyjęcia. Dopiero po zebraniu o wiele pełniejszego i bardziej wszechstronnego materiału źródłowego ogólnostowiańskiego zechcielibyśmy w przyszłości przystąpić do jej ewentualnie pełnego i ostatecznego objaśnienia. Wykonanie tego w tym miejscu jest z różnych względów niemożliwe.

Otóż zewnętrznie nazwa Szczebreszyn przypomina takie nazwy miejscowe, jak np. Stojeszyn w pow. Janów Lubelski, który należy chyba wywodzić od staropolskiego imienia hipokorystycznego Stojesza (to zaś powstało zapewne z dwuczłonowego imienia Stoigniew, Stoisław; porównaj też staropolskie imię Stoisza z r. 1203, także Stojan, Stojek itd.), Wojszan od imienia Wojsza (a to od Wojśław itd.), pow. puławski, Witoszyn od znanego imienia Witosza, pow. puławski i województwo bydgoskie itd. Wszystkie te nazwy należą do grupy nazw dzierżawczych z przyrostkiem dzierżawczym -yn (≤ -in, jak w nazwach Lublin, Felin, Stasin itd.). I to rzecz pewna.

Także więc w nazwie miejscowej Szczepieszyn chcielibyśmy widzieć podstawę słowotwórczą imienną Szczepiesz- (a) oraz przyrostek dzierżawczy -yn). Niestety, żadne źródła historyczne, o ile mi wiadomo, imienia Szczepiesz nie notują. Przyjmujemy więc to imię tylko hipotetycznie tym bardziej, że nie ma również żadnej miejscowości na terenie słowiańskim, w której by można wyodrębnić część słowotwórczą Szczepiesz- (a). Jest to postać nazwy miejscowej wprost odosobniona i dlatego przede wszystkim trudna do analizy. Można wobec tego tylko sugerować, że nazwa ta wyrosła na bazie kulturalno-etnicznej ruskiej, co na tym terenie należącym do dawnej Rusi Czerwonej, było jak najbardziej możliwe. Ponadto przynajmniej w tej chwili nic pewniejszego powiedzieć się nie da.

Przyjmujemy zatem, że nazwa Szczepieszyn pochodzi od dawnego, najprawdopodobniej staroruskiego imienia (lub przezwiska) Szczepiesz przez dodanie przyrostka dzierżawczego -yn. Miałyby to oznaczać, że założycielem lub też właścicielem osady lub grodu w dalekiej przeszłości historycznej był człowiek o imieniu męskim w postaci zrekonstruowanej Szczepiesz.

Dawniej postać przymiotnika brzmiała szczepieszki; dziś przyjęła się postać przymiotnikowa długa, a mianowicie szczepieszkiński.

TARNOGÓRA

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. krasnostawskim, założone zostało w 1548 r. przez Jana Tarnowskiego Hetmana Wielkiego Koronnego za przywilejem króla Zygmunta I. Powstało ono na terenie wsi Ostrzyca. Obszar, na którym powstało miasteczko, jest dość górzysty, a ponadto wchodzi ostro zakończonym przylądkiem w podmokłą dolinę Wieprza (SG 185-186). Nazwa ta występuje również w tej postaci w zapisach źródłowych z XVI w.: Tarnogora (2 r.), oppidum et parochia w dawnej Ziemi Chełmskiej (r. 1564); też na innym miejscu kilka razy Tarnogora wymieniona jako miasto. A więc nazwa ta od najdawniejszych czasów jest ustalona i jednoznaczna.

Już wyżej wspomnieliśmy, że miasteczko to zostało założone przez Jana Tarnowskiego. Wynika z tego, że z punktu widzenia słowotwórczego w nazwie tej należy wydzielić dwa człony, a mianowicie skróconą postać nazwiska Tarnowski, a więc Tarno- oraz drugi człon nazwy -góra. Sama nazwa Tarnogóra przypomina zewnętrznie tzw. nazwy złożone z morfemem -o- w pierwszym członie, jak np. Końskowola, Krasnobród itd. W konsekwencji jednakże jest ona tworem dość sztucznym, bowiem pierwszym członem tej nazwy nie jest wyraz tarn- (o) (porównaj nazwy miejscowe Tarnów, Tarnowa, także wyrazy pospolite tarn, tarnina, tarnowie itd., a od tego też powstałe nazwisko Tarnowski: Tarnów itd., SE 566), lecz skrócona postać nazwiska Tarnowski. Można tylko dodać, że jest to szczególny przykład na nazwę miejscową złożoną, która została urobiona od skróconej podstawy członu pierwszego, choć ogólnie przypomina złożenia. Analogicznym typem nazwy jest niżej omówiona nazwa Tarnogród. Człon drugi nazwy jest zupełnie jasny. Ponieważ skądinąd wiemy, iż założycielem tej miejscowości był Tarnowski, więc nie ulega wątpliwości, że została ona utworzona przede wszystkim w celu uczczenia osoby hetmana jako męża dla kraju zasłużonego. Zapewne chęć zaznaczenia własności również tu odgrywała pewną rolę. Jak to określa prof. Taszycki, niektóre nazwy miejscowe „w pewnej mierze stanowią gromadę znaczeniową na pograniczu nazw pamiątkowych i dzierżawczych się znajdującą”. Do tej grupy nazw zalicza W. Taszycki, obok nazwy tu omawianej Tarnogóra, także np. nazwy Andrzejów, Tarnopol, Tarnogród. A zatem z punktu widzenia znaczeniowego nazwę Tarnogóra zaliczamy do grupy nazw pamiątkowych z pewnym elementem dzierżawczości. Ten typ nazw miejscowych znany jest na terenie Polski od mniej więcej XIV w.

Przymiotnik brzmi tarnogórski.

TARNOGRÓD

Niegdyś miasteczko, dziś osada miejska w pow. biłgorajskim, założone zostało przez Stanisława Tarnowskiego w r. 1567. Przywilej na założenie miasta wydał Zygmunt August. Od 1588 r. miasteczko należało do ordynacji Zamojskiej.

Podobnie jak nazwa poprzednia także Tarnogród jest tzw. nazwą złożoną, gdzie członem pierwszym nazwy jest skrócona postać nazwiska Tarnowski w postaci Tarno-, zaś człon drugi stanowi wyraz -gród. A więc i tutaj mamy do czynienia ze złożoną nazwą pamiątkową. Należy tylko dodać, że podobnie jak w nazwie Tarnogóra, także w tej nazwie przejawia się zapewne jakiś element dzierżawczości. Zresztą sam fakt założenia miasta przez Tarnowskiego określa jego zależność od osoby Tarnowskiego przynajmniej w początkowym okresie istnienia grodu. I to jest chyba oczywiste.

Przymiotnik brzmi tarnogrodzki.

TERESPOL

Miasteczko nad Bugiem w pow. bialskim. Założone zostało przy końcu XVII w. przez kasztelana wileńskiego, B. Słuszkę i na cześć jego żony Teresy nazwano je Terespołem. Ponieważ w źródłach historycznych Terespol odnotowany jest już w XVI w., należy zatem przyjąć, że jako osiedle Terespol istniał już o wiele wcześniej. Jednakże dokładnej daty założenia osady w tej przynajmniej chwili podać nie możemy. Jak podaje Gumowski, nie zachowała się też żadna pieczęć miasta z czasów królewskich. Dla rozważań językoznawczych najważniejsze to, że sama nazwa Terespol jest od dawna ustalona i jednoznaczna.

Jest więc rzeczą pewną, że nazwa Terespol powstała od imienia żeńskiego Teresa. Ponadto z prac historycznych dowiadujemy się, że miasteczko to nie było własnością Teresy, lecz tylko zostało nazwane dla uczczenia pamięci Teresy właśnie jako żony Słuszki. A zatem z punktu widzenia znaczeniowego nazwa ta nie posiada charakteru dzierżawczego, lecz wyłącznie lub prawie wyłącznie charakter nazwy pamiątkowej. Wspomina również o tym W. Taszycki. Do tej kategorii semantycznej zalicza autor również takie nazwy miejscowe od imion żeńskich, jak np. Helenopol, Irena, Jadwigów, Ludmiłówka itd.

Z punktu widzenia słowotwórczego w nazwie tej wydzielimy z kolei dwa człony, a mianowicie człon pierwszy w postaci imienia Teres- (a) oraz człon drugi -pol. nazwa ta jest więc złożeniem, przy czym człon pierwszy nazwy występuje bez morfemu -o czy -i, które są cechą złożień właściwych, lecz jego właściwością jest przede wszystkim to, że posiada czystą postać imienną Teres- i bezpośrednio do tego został dodany człon drugi -pol. Ten typ nazw złożonych jest dość powszechny, o czym przekonują np. takie nazwy miejscowe, jak już wyżej omówiony Frampol (z dawniejszego Fran-pol), powszechne Adampol (12 r.), Helenopol (SG III 58) itd. Warto przy tym zaznaczyć, że o wiele częściej są spotykane w nazewnictwie formacje nazewnicze, w których człon pierwszy złożenia kończy się morfemem -o-, jak np. Helenopol (3 r. w SG III 55), Hannopol (SG III 27), Annopol (9 r. w SG I s. 39) itd. Zresztą pod tym względem rzecz nie jest jeszcze zbadana, a więc i uwagi te mają raczej charakter marginesowy, luźny. Zwrócę ponadto uwagę, że człon drugi -pol, jaki w tej nazwie występuje, wiąże się najprawdopodobniej z greckim wyrazem polis 'miasto'. O tej sprawie piszę dokładniej przy nazwach miejscowych Annopol oraz Frampol. Stąd też wywodów tych nie ma tu potrzeby powtarzać.

Reasumując przyjmujemy, że nazwa Terespol jest nazwą pamiątkową, co pierwotnie miało oznaczać, że jest to miasto (greckie polis, polskie -pol tylko w nazwach miejscowych jak wyżej przytoczone) powstałe na cześć Teresy, a nie że jest jej własnością. Pod względem znaczeniowym jest to więc nazwa pamiątkowa.

Przymiotnik brzmi terespolski.

TOMASZÓW LUBELSKI

Dzieje miasta Tomaszowa są na ogół znane. Powstało ono pod koniec XVI w. na obszarze wsi Rogoźno. Przed rokiem 1595 osada ta zwała się Jelitowo od nazwy herbu Zamoyskich Jelita. Była to więc nazwa o charakterze dzierżawczym. Z kolei zaś gdy urodził się Zamoyskiemu syn Tomasz w 1594 r., na jego cześć w następnym zaraz roku zmieniono dotychczasową nazwę Jelitowo na Tomaszów. Jednakże przywilej lokacyjny i prawo magdeburskie uzyskało miasto dopiero w 1621 r.

Otóż z punktu widzenia słowotwórczego w nazwie tj. wyodrębnimy pień imienny Tomasz- oraz formant -ów. Zewnętrznie więc nazwa ta przypomina nazwy dzierżawcze typu Janów, Jarczów, Kurów itd. Jednak z uwagi na to, że nazwa Tomaszów powstała przede wszystkim dla uczczenia urodzin syna Jana Zamoyskiego Tomasza, a nie było to miasto - przynajmniej pierwotnie - jego własnością, zaliczymy tę nazwę za prof. Taszyckim do grupy nazw pamiątkowych, podobnie jak np. Kazimierz, Magierów, Raków, Władysławowo itd. Dla większej ścisłości nazwę tę należałoby raczej postawić na pograniczu nazw pamiątkowych i dzierżawczych, jednakże z przewagą elementu pamiątkowego.

Obecna postać nazwy, a mianowicie Tomaszów Lubelski, jest tzw. zestawieniem syntaktycznym, a więc podobnie jak już wyżej omówione nazwy: Janów Lubelski, Janów Podlaski, Opole Lubelskie itd.

Przymiotnik brzmi tomaszowski (fonetycznie tomaszoski), zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: mężczyzna - Tomaszowiak obok nowszego Tomaszowianin, kobieta - Tomaszowianka.

TUROBIN

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska traktowana jako wieś w pow. krasnostawskim, zostało założone w 1420 r. za przywilejem króla Władysława Jagiełły. Jest to więc jedno z najstarszych miasteczek naszego województwa. Warto wspomnieć, że według niektórych danych o wiele wcześniej istniało tu już osiedle, lub co najmniej jakieś targowisko (SG XII 646-647). Jednakże brak odpowiednich danych historyczno-językowych nie pozwala określić ani tego, kiedy dokładnie miejscowość ta powstała, ani również tego, skąd się wzięła jej nazwa. Chcemy przez to powiedzieć, że także z punktu widzenia językoznawczego nazwa ta należy do nader trudnych do objaśnienia. Jest to ponadto nazwa w swoim rodzaju dość odosobniona, bowiem tylko jeszcze jedna analogiczna nazwa miejscowa występuje, o ile mi wiadomo, w woj. warszawskim. Natomiast w dawnej Ziemi Chełmskiej odnotowano wprawdzie nazwę Turobiniec (1564 r.), ale jest to tylko urobienie deminutywne od istniejącej już od dawna nazwy Turobin przez dodanie przyrostka zdrabniającego -'ec. I to jest chyba pewne.

Otóż interesująca nas nazwa Turobin posiada od najdawniejszych czasów pisownię ustaloną i jednoznaczną, a mianowicie w postaci dzisiejszej Turobin: Parochia Turobin, oppidum (1564 r.). Także na najstarszej znanej pieczęci miasteczka widnieje napis: Sigilum Civita Thurobin (XVI w.). W dawnym pow. kowelskim wystąpiła nazwa wsi Turopin (1530 r.). Jednakże określenie, czy obydwie te nazwy pod względem strukturalno-semantycznym są ze sobą ściśle związane, jest w tej chwili kłopotliwe. A przecież różnica w sensie graficznym dotyczy jedynie użycia w jednym wypadku litery -b-, w drugim zaś -p-. Pozostawmy jednakże tę ostatnią nazwę na uboczu, a zajmiemy się wyłącznie określeniem podstawy słowotwórczo-znaczeniowej nazwy Turobin.

Otóż Brückner (SE 584) wymienia wyraz pospolity tur w znaczeniu "zwierzę, bos primigenius"; oprócz tego wymienia się (tamże) określenia: turzy, turza trawa "carex", a także sierść zajęczą zwano turzycą. Również np. w języku serbskim występuje nazwa rośliny turovac; z kolei u Słowaków turice w znaczeniu "Zielone Świątki", natomiast określenie prastowiańskie tur waha się pod względem znaczeniowym między turem a żubrem (SE 584). W Słowniku Warszawskim natomiast wymienia się nazwę Turocha w znaczeniu 'kobieta otyła, rozrosła' itd. O tym, że istniały też od najdawniejszych czasów imiona (lub przydomki) Tur pouczają przede wszystkim liczne nazwy miejscowe o charakterze dzierżawczym, jak np. Turów w pow. lubelskim, łódzkim, katowickim, warszawskim, Turowo w woj. poznańskim, koszalińskim itd.

Przykłady powyższe sugerują, że również w nazwie Turobin należy wyodrębnić z punktu widzenia morfologicznego cząstkę rdzenną tur-, przyrostek ogólnostrukturalny -ob- (a), jaki występuje np. w wyrazach choroba, chudoba, żałoba itp. oraz sufiks dzierżawczy -in, jaki występuje w nazwach miejscowych, np. Lublin, Felin, Stasin itd.

A zatem przyjmujemy, że podstawą słowotwórczą nazwy Turobin było staropolskie imię lub przydomko Turoba. Ponieważ imienia takiego najdawniejsze źródła historyczno-językowe nie notują, więc jego istnienie ma charakter tylko hipotetyczny, prawdopodobny. Z punktu widzenia znaczeniowego nazwę Turobin zaliczymy do

grupy nazw dzierżawczych, co oznacza, że założycielem lub też właścicielem tej osady w zamierzczłej przeszłości historycznej był człowiek o imieniu (a może raczej przezwisku) *Turoba. Mógł to być człowiek, który odznaczał się np. niepospolitą siłą, wielkim wzrostem itp.

Przymiotnik brzmi turobiński.

TYSZOWCE

Niegdyś miasteczko, dziś osada miejska w pow. tomaszowskim, założone zostało w 1453 r. przez książąt mazowieckich. Jest to więc miasto bardzo stare, a zatem i podstawa słowotwórcza jego nazwy jest już z punktu widzenia współczesnego języka na ogół ciemna. Także pierwotne dzieje Tyszowiec jeszcze zapewne wsi lub jakiegoś osiedla giną w pomroce dziejowej. Warto wspomnieć, że od najdawniejszych czasów Tyszowce słyną z dużej ilości cechów szewskich, które wyrabiały cieszące się olbrzymim popytem długie buty. Tradycja miejscowa głosi, że „zamówienia na takie buty miał... składać jeszcze dla swych wojsk Władysław Jagiełło”. Nic więc dziwnego, że na tej podstawie zrodzić się mogła legenda, według której nazwa Tyszowce powstała od słów „tu szewce”. Jest to jednak tylko etymologia ludowa, która nie ma nic wspólnego z prawdą. Tym bardziej więc sprawa ta wymaga dodatkowych i szczegółowych objaśnień.

Otóż w zapisach źródłowych od początku XVI w. mamy stale zapisy: Tyszowce (1531 r.), Tysowce, oppidum, także Civitas Tiszowce (1578 r.) itd. W zapisach łacińskich przymiotnik od tej nazwy ma postać... Tyszoviensis. Zapisy te świadczą przede wszystkim o tym, że nazwa ta jest od zarania dziejów ustalona i pod względem graficzno-ortograficznym jednoznaczna. Oprócz tej nazwy SG (XII 728) wymienia jeszcze następujące, wszystkie z terenu dawnej Rusi: Tyszowce obok Teszowce, Tyszownica, wieś i potok w pow. stryjskim, Tyszyca, wieś w pow. sokalskim, Tyszyce, wieś w pow. równieńskim, także Tyszyn, Tyszyna, Tyszyno, Tyszkowo, Tyszkówka (tamże). W źródłach z XVI w. występuje też nazwa wsi Tyschowicza. Przykłady te niedwuznacznie sugerują, że w nazwie Tyszowce należy wyodrębnić częśćkę pienną Tysz- oraz formant -owce. Z kolei postaramy się odpowiedzieć na pytanie, czy istotnie obie te części słowotwórcze mają uzasadnienie w materiale historyczno-językowym i jakie jest ich ostateczne znaczenie oraz funkcja.

Sięgamy więc do materiałów źródłowych. Po bliższych poszukiwaniach przekonaliśmy się, że od najdawniejszych czasów występują na Rusi następujące imiona (lub nazwiska) męskie: Fiedor Tysz (obok Tysza - 2 r.) z XVI w.; imię ruskie Tyś z odsyłaczem Tiś podaje w swoim słowniku N. Tupikow, a obok tego wymienia tenże autor również dwuczłonowe imię staroruskie Tichomir. Jesteśmy skłonni przyjąć, że postać imienna Tysz (obok Tysza lub Tisza) jest skróconą, hipokorystyczną formą właśnie tego dwuczłonowego imienia Tichomir. A zatem funkcję przyrostka hipokorystycznego w imieniu skróconym Tysz pełni częśćka -sz, a więc taka, jaką spotyka się również w staropolskich imionach hipokorystycznych, np. Bogusz (z Bogusław), Bronisz (z Bronisław), Witosz, Wolisz itd. I to jest rzecz pewna. Nadmienię także, iż na terenie Rusi spotyka się dość często imię Tyszko, co jest dalszym urobieniem przy pomocy przyrostka -ko od imienia Tysz, np. Korenewski Tyszko Chodykowicz itd. W tej chwili podstawa pienna nazwy Tyszowce, czyli Tysz-, jest już jasna. Nadmienię tylko, że w wersji polskiej postaci imiennej Tysz odpowiadałaby forma Cisz (od Cichomir). Imienia takiego, o ile mi wiadomo, źródła polskie nie notują. Także część druga nazwy, tj. formant -owce, znajduje pełne wytłumaczenie na bazie materiałów historyczno-onomastycznych. Już zresztą stwierdzono, że formant -owce (z pierwotnego połączenia) i od najdawniejszych

czasów tworzył zarówno na terenie polskim (raczej w części wschodniej Polski), jak i innoślwiańskim (ukraińskim, serbskim, słowackim) tzw. nazwy miejscowe patronimiczne. Tu należą takie nazwy, jak np. Bohdanowce, Iwanowce, Grochowce, Janikowce, Komarovce, Bogdanovci, Popovci itd. Szereg tego typu nazw miejscowych wymienia z terenu Łemkowszczyzny prof. Stieber, np. Jankowce, Jędruszowce, Olechowce itd. I właśnie ten sam przyrostek patronimiczny -owce występuje również w nazwie Tyszowce. A zatem podobnie jak nazwy wyżej wymienione także nazwę Tyszowce z punktu widzenia znaczeniowego zaliczymy do grupy nazw patronimicznych. Pierwotnie więc nazwa ta oznaczała potomków lub poddanych człowieka, którego imię lub przezwisko tkwi właśnie w danej nazwie. Imieniem tym jest więc staroruskie, hipokorystyczne imię męskie Tysz. Od tego to imienia przez dodanie przyrostka -owce powstała nazwa miasta Tyszowce.

Przymiotnik brzmi tyszowiecki. Terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: mężczyzna - Tyszowianin obok Tyszowiak, kobieta - Tyszowianka.

UCHANIE

Prawa miejskie otrzymało miasteczko w 1484 r. z rąk króla Kazimierza Jagiellończyka. Wcześniej istniała tu wieś, którą posiadał Paweł Jasieński, kasztelan sandomierski, starosta bełzki i chełmski. Z kolei w wieku XVI Uchanie są w posiadaniu rodziny Uchańskich, którzy swe nazwisko wywodzą od już istniejącej nazwy miasta. Dziś jest to wieś w pow. hrubieszowskim. Sama nazwa Uchanie jest już dziś mało wyrazista. Należy ją przeto objaśnić na bazie możliwie szerokiego materiału porównawczego. Jest jednakże rzeczą raczej pewną, że zarówno powstanie nazwy jak i samej osady należy odnieść do czasów o wiele wcześniejszych niż wiek XV. Na taką sugestię naprowadza w dużym stopniu postać strukturalno-semantyczna nazwy, o czym piszemy niżej.

Otóż od najdawniejszych czasów nazwa ta ma postać Uchanie. Także na pieczęci miejskiej z XVII w. mamy zapis: S. Civitatis Uchanensi. Kilka analogicznych nazw miejscowych notuje SG (XII 736-738), np.: Uchań Górny i Uchań Dolny, wieś i osada nad rzeką Uchanką w pow. łowickim, Uchańka, wieś w pow. hrubieszowskim, Uchańska Wola albo Stara Wieś w pow. chełmskim; są to jednakże, co tylko ogólnie tu zaznaczę, dalsze derywaty od pnia Uchań-. Ponadto w tymże źródle (SG XII 738) występują nazwy: Uchlas, rzeczka w guberni mohylewskiej, Uchle, wieś w pow. sieńskim.

Zanim przejdę do dalszego omawiania samej nazwy Uchanie, pragnę nadmienić, że w materiałach staropolskich z 1293 r. występuje imię męskie Uchacz. Już także S. Kozierowski zwrócił uwagę, że skoro istnieje od prawieków nazwa Uchanie, to również musiało istnieć nazwisko (imię) Uchan. Sugestia Kozierowskiego wydaje się słuszna, ale wymaga ona dalszych objaśnień. Imię takie przyjmuje się tylko hipotetycznie. Do jego rozumienia winny nas z kolei zbliżyć wywody następujące. Otóż Słownik Warszawski notuje czasownik uchać w znaczeniu "krzyczeć, huknąć". W mniej więcej analogicznym znaczeniu występuje czasownik ucht "głośno z przestankami krzyczeć" w języku rosyjskim, o czym informuje słownik Dala. Od tego czasownika powstała zapewne w tymże języku nazwa Uchala "ptak z rodziny czapli". Także Ożegov wymienia dla języka rosyjskiego formę czasownika uchnut "wydać silny głos", też określenie uchnula bomba "huknęła bomba" itd. oraz wykrzyknik uch, co ma najprawdopodobniej bezpośredni związek z czasownikiem uchat'. A zatem postać imienna Uchan staje się nam już coraz bliższa. Z punktu widzenia słowotwórczego wydzielimy w niej część pierwiastkową uch- oraz przyrostek -an, a więc taki, jaki występuje np. w znanych staropolskich imionach osobowych Kochan (od kochać), Chocian (od chotěti "chcieć"), także Siedzian, Stojan itd. Są to, jak określa W. Taszycki, tzw. imiona imiesłowowe. Widzimy więc, nie wdając się już w dalszą analizę tej nazwy, że występowanie imiesłowowej postaci imiennej było możliwe także w wypadku Uchan. Powstało ono bowiem od czasownika uchać (ros. uchat) w znaczeniu "głośno krzyczeć" przez dodanie przyrostka imiesłowu czasu przeszłego -an. Pierwotnie więc imię to, czy raczej przydomek, oznaczać mogło człowieka głośno krzyczącego, może też o złej naturze itp. I to wydaje się pewne.

Z kolei wypada określić stosunek słowotwórczy imienia Uchan do nazwy miasta Uchanie. Otóż wiemy skądinąd, że w pierwotnym okresie Polski tzw. dzierżawcze

nazwy miejscowe tworzone między innymi przez dodanie do podstawy słowotwórczej imiennej przyrostków dzierżawczych -jь, -ja, -je. Do takich nazw miejscowych zalicza się np. Domaradz, Radom, Lubowidza, także Poznań itd., czeskie Budeč, Mysliboř, serbskie Budimlje, Ivanje itd. Do tej grupy nazw zaliczyć chyba należy także np. nazwę Ciechanie, zanotowaną przez prof. Stiebera na terenie łemkowszczyzny. Przyjmujemy więc, że do tejże grupy nazw miejscowych należą również Uchanie. Było to zatem pierwotnie Uchanie seło "wieś, osiedle", gdzie po odpadnięciu członu drugiego seło jako z punktu widzenia znaczeniowego już zbędnego, pozostał człon pierwszy nazwy Uchanie i ten z kolei zaczął funkcjonować w charakterze samodzielnej i pełnowartościowej nazwy miejscowej. Ten sposób tworzenia się nazw miejscowych dzierżawczych znany jest zresztą powszechnie niemal w całej Słowiańszczyźnie.

Z punktu widzenia znaczeniowego nazwę miejscową Uchanie zaliczymy do grupy nazw dzierżawczych. Oznacza to bowiem, że założycielem czy też właścicielem tej miejscowości był człowiek o imieniu męskim Uchan. Nazwa ta wyrosła zapewne na bazie kulturalno-etnicznej ruskiej, na co wskazuje przede wszystkim jej pierwotne znaczenie dzierżawcze w rodzaju nijakim, a mianowicie: Uchanie (seło).

Przymiotnik brzmi uchański.

URZĘDÓW

Niegdyś jedno z najważniejszych miast województwa i zarazem stolica powiatu, dziś zszedł Urzędów do roli osady i wsi. Było to dawniej tzw. miasto królewskie. Prawo magdeburskie otrzymał Urzędów w 1405 r. z rąk króla Władysława Jagiełły. W 1457 r. nadał temu miastu przywilej tzw. antykonkurencyjny król Kazimierz Jagiellończyk. W myśl tego przywileju nie można było odtąd lokować żadnego innego miasta między Urzędowem a Zawichostem, Urzędowem a Bełżycami, natomiast z innych stron w promieniu czterech mil. Wspomnę również, że jeszcze przed założeniem miasta istniało tu jakieś targowisko czy też osiedle z karczmami na obszarze królewskiej wsi Skórczyce (SG XII 825). Prawdopodobnie już wówczas (XIV w.) istniała też nazwa Urzędów. Natomiast nie ma żadnych wątpliwości, że taka nazwa istniała dla tego miasta od początków XV w. I to jest dla nas najistotniejsze.

W zapisach źródłowych z XV w. nazwa ta występuje w postaci: Urządow, oppidum... LBD II 512, co jest tylko graficzną odmianką późniejszego Urzędowa. W źródłach historycznych z XVI w. notujemy: Parochia Urządow (czytaj Urzędów – 2 r., r. 1531) oraz Urzędow (z 1569 r. – ŻDz XIV 374 i 406). Także już w XVII wieku i do dziś stale Urzędów. Nadmienię, iż jest to nazwa w toponomastyce słowiańskiej właściwie odosobniona. Występuje jeszcze nazwa rzeczki Urzędówka, nad którą leży Urzędów, co jest jednakże jedynie urobieniem zdrobniałym od już istniejącej nazwy miasta Urzędów przez dodanie przyrostka deminutywnego -ka. I to rzecz pewna.

Zewnętrznie nazwa ta przypomina takie nazwy miejscowe, jak np. Janów, Jarczów, Kraków, Tomaszów itd. Występowanie bowiem wyrazu pospolitego urząd (obok urząd-, jak w urzędnik itd.) wskazuje, że należy w niej wyodrębnić z punktu widzenia słowotwórczego pień urząd- oraz formant -ów. Niestety, nazwiska lub imienia Urząd źródła historyczne nie podają, więc nie może to być np. nazwa dzierżawcza, jak wyżej wymienione (z -ów) itd. Zresztą także z wielu innych względów językoznawczych takie tłumaczenie tej nazwy (jako dzierżawczej) nie przekonuje. A zatem jesteśmy zmuszeni tłumaczyć ją jeszcze w inny sposób.

Otóż Profous zwrócił uwagę, że na terenie Czech występuje nazwa wsi Chodov. Ponadto wspomniany autor wyjaśnia, że wyraz chod (obok tego podaje też nazwisko Chod w formie zwykłego apelatywu) oznacza "strażnika granicznego", a stąd nazwa Chodov miałyby pierwotnie oznaczać nie własność jakiegoś Choda, bo to jest raczej niemożliwe, lecz tylko miejsce należące do chodów, tj. urzędników granicznych itd. Dodaje przy tym Profous (tamże), iż przyrostek -ow (pierwotnie końcówka 2 przypadku liczby mnogiej) pełni w nazwie Chodov funkcję przyrostka dzierżawczego li tylko wtórnie, zaś sama nazwa osady Chodov została utworzona analogicznie do nazw miejscowych z przyrostkiem -ov, jak np. Benešov, polskie Tomaszów, Baranów itd. Nadmienię również, że czeski wyraz chod mógł też oznaczać "straż graniczną, czyli urząd", stąd Chodov to także miejsce urzędów, straży granicznych itp. Wywody te przytoczyłem tu celowo. Nasuwa się bowiem analogia formalna i znaczeniowa między nazwą czeską Chodov i polską Urzędów. Nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż pniem w nazwie Urzędów jest częśćka urząd-. Wydaje się również rzeczą pewną, że także całe zespolenie nazwy Urzędów należy rozumieć jako pierwotne połączenie: gród lub osiedle urzędów, tj. miejsce, gdzie skupiały się różne urzędy, może najpierw

o charakterze wyłącznie handlowym, a później i innym.

Postać nazwy Urzędów była, jak się zdaje, w okresie pierwotnym tylko formą 2 przypadku liczby mnogiej od rzeczownika urząd, a więc podobnie jak czeski Chodov. Natomiast ostateczne przekształcenie się formy 2 przypadku liczby mnogiej urzędów (gród, osiedle) w nazwę własną Urzędów byłbym skłonny tłumaczyć oprócz możliwości analogii do nazw typu Jarczów, Kraków, Łuków itd., przede wszystkim tzw. derywacją fleksyjną. Przypomnę, że „za przykład reprezentatywny derywacji fleksyjnej przyjmujemy wszakże ten, w którym niezrozumienie skostniałej formy przypadkowej prowadzi do zidentyfikowania jej z inną, podobną wyłącznie pod względem zewnętrznym, i do przyjęcia od niej nowych, z gruntu sobie obcych właściwości strukturalno-gramatycznych”. W tym konkretnym wypadku należy rzecz rozumieć w ten sposób, że pierwotna forma apelatywna urzędów (w 2 przypadku liczby mnogiej) na skutek podobieństwa zewnętrznego do nazw miejscowych w rodzaju Kraków, Łuków itd. przyjęła również ich strukturę gramatyczną i zaczęła być pojmowana jako postać rzeczownikowa w przypadku pierwszym, a stąd też odmiana jej dostosowana została do odmiany nazw poprzednich, tzn. Urzędów, z Urzędowa itd., podobnie jak Kraków, z Krakowa, Łuków, z Łukowa itd. Podobny przykład derywacji notujemy też w wielu innych nazwach, miejscowych, np. Dęba, Jasiona, Adama itd., czy też w nazwach ulic, jak np. ul. Matejki, ale na Matejkach, ul. Oczki - na Oczkach itd. Jest to więc zjawisko w onomastyce znane i to od najdawniejszych czasów.

Przymiotnik brzmi urzędowski (fonetycznie urzędoski), zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny - Urzędowiak, dla kobiety - Urzędowianka.

WĄWOLNICA

Niegdyś miasteczko, niewątpliwie jedno z najstarszych na Lubelszczyźnie, dziś osada miejska traktowana jako wieś w pow. puławskim. Pierwotne dzieje Wąwolnicy, podobnie jak i Lublina, Łukowa czy np. Kocka należą do czasów bardzo odległych, wiążących się zapewne z początkami państwowości polskiej. Wskazuje na to, z braku odpowiednich przekazów źródłowych, sam charakter strukturalno-semantyczny nazwy. Ale o tym niżej. Nic przeto dziwnego, że początki grodu wiązano z legendarnym Krakusem, który obok Wawela miał również założyć Wąwolnicę. Są to jednakże tylko legendy i takimi pozostaną. Do rzędu miast Wąwolnica została wyniesiona w 1346 r. za przywilejem króla Kazimierza Wielkiego. Natomiast w roku 1448 Kazimierz Jagiellończyk przenosi już istniejące miasteczko na prawo magdeburskie. Od tego mniej więcej okresu zaczyna się coraz poważniejsza rola Wąwolnicy w wiekach średnich, o czym świadczy m. in. fakt, że w XV w. odbywały się tu sądy kasztelana, zaś np. w wieku XVI „sądy wojewody lubelskiego nad szlachtą”.

Z przekazów źródłowych wynika, że np. w wieku XV nazwa miasta miała stale postać Wanwelnicza (czytaj: Wąwelnica), czyli z częstką rdzenną -el-, a nie -ol-. Ta ostatnia jest więc wtórna, nieetymologiczna. Taka postać tej nazwy tylko w LBD II na s. 568-570 jest powtórzona 26 razy. Także w dokumencie z r. 1377 występuje zapis Wanwelnicza (SG XIII 181-182). Analogiczne zapisy tej nazwy występują także z początkiem w. XVI: Parochia Vanwelnicza (ŻDz XIV 387 – r. 1531), ale z kolei jeszcze w r. 1676 Wąwelnica (ŻDz XV 45a). Należy jednak podkreślić, że w innym źródle z 1661 r. stale już występuje postać graficzna nazwy dzisiejsza, a mianowicie Wąwolnica, też przymiotnik wąwolnicki. Oznacza to, że na wiek XVII przypada ostateczne ustalenie się w pisowni nazwy Wąwolnica zamiast dawniejszej Wąwelnica. I to jest pewne.

Już wyżej zaznaczyliśmy, że sam charakter nazwy wskazuje, iż miejscowość ta należy do bardzo starych, sięgających chyba jeszcze czasów legendarnych. Że osada ta mogła mieć charakter obronny, sugeruje także jej położenie topograficzne. Zresztą już w czasach nowszych, a mianowicie Kazimierz Wielki otoczył miasto i zamek murami, co również potwierdza, że było to zgodne z tradycją i zapewne taki charakter miało to osiedle w zamierzchłych czasach. Jak się powszechnie podaje, miasteczko to było założone nad rzeczką Bystrą (albo Trypą; SG XIII 181), wśród nizinnych i, jak głosi tradycja, niegdyś bagnistych łąk, w otoczeniu wyżyny lesistej, przerywanej różnymi jarami itd. itd. Już więc samo położenie tej osady zdradza jej obronny niegdyś charakter. A były to przecież kresy dawnego państwa piastowskiego, więc takie grody obronne były tu szczególnie ważne.

Zwróciliśmy też uwagę, iż osada ta zwała się pierwotnie Wąwelnica. Jest w niej więc ten sam pierwiastek, jaki występuje w opracowanej naukowo przez prof. Taszyckiego nazwie Wawel (z dawnego Wąwel). Zdaniem W. Taszyckiego pierwotnie wyraz wąwel oznaczał mniej więcej tyle, co grąd “miejsce wyniosłe i suche wśród łąk błotnistych; też łąd, ostrów oblany dookoła wodą” itd. Od rzeczownika wąwel są urobione różne typy nazw, np. Wąwelnia, Wąwelno, wieś w pow. wyrzyskim, opolskim, też Wąwelnica (równa się późniejszemu Wąwolnica), folwark w pow.

garwolińskim itd. We wszystkich wymienionych tu nazwach powtarza się, jak widać, częśćka -wel- (późniejsza też -wol-, o czym niżej). Skądinąd wiemy, że wyraz (pierwiastek) vel oznaczał pierwotnie "wilgoć, mokoć, ciecz, wodę" itp. Jak wykazał M. Rudnicki, z wyrazem vel łączy się również nazwa rzeki Wel (dopływ Drwęcy). Wykazano również, że forma vel- pochodzi z prasłowiańskiego vl-, na co między innymi wskazuje pierwotna postać odmiany nazwy Wąwel (wtórnie Wawel) w postaci Wąwla, na Wąwlu itd. I to jest przekonujące. Nie wdając się w dalszą i szczegółową analizę tego zagadnienia, bowiem zostało ono już przez innych opracowane, dodamy tylko, że częśćka przedrostkowa wą-, jaka występuje zarówno w nazwie prefiksальной Wąwel jak i prefiksально-sufiksальной Wąwelnica (wtórnie Wąwolnica), dziś jest już na ogół ciemna, a przez to i nieproduktywna. Dawniej występowała jednakże zarówno w nazwach własnych jak i pospolitych, o czym przekonują nazwy wielkopolskie, jak np. Wądół, Wądolne, Wądrój, Wągroda, Wągródka, Wągradno itd. (KPoz II 363), czy też wyrazy pospolite wądóz, wądół, dawny wawel itd. Z kolei zaś należy dodać, że również przyrostek -nica (z dawniejszego -ъn -ica), jaki występuje w nazwie Wąwolnica, poświadczony jest w szeregu innych nazw miejscowych i wyrazów pospolitych, jak np. Lipnica, wieś w pow. nowosądeckim, Topolnica, nazwa wodna i nazwa osiedla na terenie Bojkowszczyzny itd. oraz np. męczennica, zwolennica, tanecznica itd. W nazwie Wąwelnica przyrostek ten miał funkcję ogólnostrukturalną, a więc podobną jak np. przyrostek -nik w Kraśnik, Świdnik itd. (zobacz wyżej).

Z punktu widzenia formalnego nazwa Wąwolnica jest nazwą prefiksально-sufiksальną podwójnie derywowaną, bowiem w przyrostku -nica tkwią dwa dawne przyrostki, a mianowicie -ъn- oraz -ica. W okresie tworzenia się tej nazwy obydwie te części na skutek tzw. absorpcji morfologicznej złączyły się razem i funkcjonowały już jako odrębny, strukturalny formant -nica. Pod względem semantycznym nazwę tę zaliczyć należy do grupy nazw topograficznych, tj. określających właściwość topo- i geograficzną terenu, na którym dana nazwa wyrosła. A więc nazwa Wąwolnica (pierwotnie Wąwelnica) oznaczała, że obszar na którym to osiedle (gród) powstało, był "w wodzie, a raczej wśród wody", a przede wszystkim chyba "otoczony wodą, bagnistymi łąkami" itd. Wiemy skądinąd, że takie właśnie tereny wybierano najczęściej w dawnych wiekach na tzw. miejsca obronne. Także więc w świetle tego, cośmy powiedzieli wyżej o położeniu topograficznym Wąwolnicy, takie objaśnienie tej nazwy jak najbardziej przekonuje. Pod względem strukturalno-znaczeniowym nazwa ta, jak widać, należy do bardzo starych i przez to m. in. już dziś niejasnych.

Przymiotnik brzmi wawolnicki. Terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: męczyzna - Wawolniczan, kobieta - Wawolniczanka.

WŁODAWA

Pierwotne dzieje miasta nie są nam bliżej znane. Tylko ogólnie nadmienię, że według niektórych danych miasto Włodawa miało powstać jeszcze w wieku XV, według innych natomiast dopiero w wieku XVI. Przyjmuje się również, iż założycielami miasta byli książęta litewscy. Są to jednakże tylko przypuszczenia, ogólne sugestie, które czekają na wszechstronne i dokładne zbadanie i wyjaśnienie. Podobnych wszechstronnych i dogłębnych dociekań wymaga również sama nazwa Włodawa, która z punktu widzenia strukturalno-semantycznego jest już dziś na ogół ciemna. I ta właśnie okoliczność nakazuje, by do objaśnienia nazwy Włodawa wykorzystać możliwie szeroki materiał porównawczy.

Otóż w zapisach źródłowych polskich nazwa ta od początku XVI w. ma postać Włodawa, natomiast w zapiskach ruskich z tego samego okresu ma postać z pełnogłosem, a więc Wołodowa. Z roku 1502 pochodzi również ruski zapis rzeki: na Volodave; chodzi tu więc o rzekę Wołodawę, której w brzmieniu polskim odpowiada dawniejsza nazwa Włodawa, dzisiejsza Włodawka, lewy dopływ Bugu. Już w tej chwili stwierdzamy, że obok nazwy miasta Włodawy, istnieje też rzeczka Włodawa. Jednakże o ewentualnej strukturalno-semantycznej zależności obydwu tych nazw od siebie powiemy niżej.

Do wyżej wymienionych nazw z pniem Włod- zaliczymy jeszcze następujące: Włodarka, osada w pow. włocławskim, Włodawka, miasteczko i dobra nad Bugiem po przeciwnej stronie Włodawy (SG XIII 712-713); tu należą też zapewne nazwy w całej Polsce powszechne: Włodki (6 r.) w pow. kolneńskim, przasnyskim, sierpeckim, sokołowskim itd. (tamże). Obok wymienionych nazw występuje też nazwa osady miejskiej Włodowice w pow. będzińskim (SG, tamże). W tej nazwie z kolei występuje częśćka rdzenna Włod- oraz przyrostek patronimiczny -owice (-ow- plus -ice). Jak zatem widać, nazwy z pniem Włod- i przyrostkiem -awa są wprost odosobnione. Formacje z przyrostkiem -ka (Włodawka) to już tylko dalsze deminutywne urobienia nazwy pierwotnej Włodawa i to jest chyba pewne. I te właśnie nazwy w dalszych rozważaniach niewiele nam pomogą. Stwierdziliśmy jednakże, iż o wiele częstsza jest nazwa Włodki (zobacz wyżej). Tę zaś nazwę miejscową skłonni jesteśmy uznać za tzw. nazwę rodową, wywodząc ją od imienia staropolskiego (a i dziś pieszczotliwie używanego) Włodek. Stwierdził to już przed nami Zierhoffer. Nadmienimy również, że imię Włodek było niegdyś powszechnie znane, o czym świadczą zapisy źródłowe, np. Włodek (10 r.), Włodek Joannes (4 r.), Włodek Mathias (19 r.); także od tego pochodne: Włodkowycz Petrus, Włodowicz Romanus, Włodarz Nicolaus, a także Włodowycze, oppidum (13 r.) itd. Imiona (nazwiska) tego typu znane były również na Rusi, np. Włodek (3 r.) oraz Włodko. Przyjmujemy z kolei, że imię Włodek (obok postaci skróconej Włod-) powstało jako postać hipokorystyczna (skrócona i spieszczająca) z dawnych dwuczłonowych imion męskich Włodzimir, Włodzisław itd. Imiona te były w okresie staropolskim bardzo powszechnie używane. A więc funkcję przyrostka hipokorystycznego w imieniu Włodek pełnił formant -ek. I to jest pewne. Skoro jednakże występuje nazwa miejscowa Włodowice, a obok tego także Włodawa, należy przyjąć, że obok skróconej postaci imiennej Włodek (z przyrostkiem -ek), istniała też zapewne skrócona postać dwuczłonowego imienia Włodzimir, Włodzisław itp. w postaci bezprzyrostkowej, a więc Włod. Już teraz wszystko byłoby proste,

gdybyśmy spotkali w dawnych źródłach zapis nazwy Włodawa w postaci dzierżawczej Włodowa, tj. z przyrostkiem dzierżawczym -owa. Ale takich zapisów źródła nie podają. Skądinąd jednakże wiemy, że przyrostek -awa był bardzo powszechnie używany do tworzenia nazw o charakterze topograficznym. Stwierdziliśmy to przede wszystkim przy objaśnianiu nazwy Bychawa. Zwróciliśmy tam także uwagę na fakt występowania w przeszłości historycznej nazw w postaci zamiennej, tj. z przyrostkiem -awa obok -owa oraz -ów i -owo zarówno dla nazw dzierżawczych jak i topograficznych. Wywodów na ten temat nie ma tu potrzeby powtarzać. Trzeba jeszcze dodać, że również np. w znanych nazwach Warszawa i Nieszawa przyrostek -awa jest wtórny, pierwotnie bowiem występował formant -ewa. Informuje o tym w sposób przekonujący M. Karpluk. Można więc na tej podstawie sugerować, że również w nazwie Włodawa przyrostek -awa od początku istnienia danej nazwy występował w funkcji przyrostka dzierżawczego. Jest to tym bardziej możliwe, że przyrostek -awa oprócz swej głównej funkcji tworzenia nazw topograficznych, głównie nazw rzek, wód itd., był również od najdawniejszych czasów używany do tworzenia imion hipokorystycznych, a także nazw herbowych itd. Te ostatnie mogły też występować w charakterze nazw miejscowych, jak np. Lubawa, Strzyżawa czy też omówiona wyżej Wieniawa itd. Podkreślę w tym miejscu, że sprawy funkcji przyrostka -awa w różnych nazwach miejscowych przesądzać nie można, ani też uogólniać, ponieważ nie jest to zagadnienie dotychczas w językoznawstwie opracowane. Wymaga ono przeto jeszcze bardzo długich i wnikliwych badań.

Reasumując powyższe wywody jesteśmy skłonni przyjąć, że w nazwie Włodawa przyrostek -awa, podobnie jak w wyżej omówionej nazwie Bychawa, pełni funkcję przyrostka dzierżawczego. Podstawą zatem słowotwórczą nazwy Włodawa było staropolskie hipokorystyczne imię męskie Włód (może to być również derywat wtórny wsteczny od powszechnego imienia Włodek, to zaś z Włodzimir itd., zobacz wyżej), do którego dodany został przyrostek w funkcji dzierżawczej -awa. Przyjmujemy więc, że założycielem lub właścicielem osiedla (czy też początkowo włości itd.) Włodawa był człowiek o staropolskim imieniu męskim Włód (Włodzimir itd.). Z kolei zaś przyjmujemy, że wobec istnienia imienia Włód (obok Włód-ek), jako podstawy imiennej nazwy Włodawa, pierwotną nazwą jest nazwa miasta (osiedla), zaś nazwa rzeki Włodawy jest wtórna, od niej pochodna.

Przymiotnik brzmi włodawski (fonetycznie włodaski), zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: dla mężczyzny – przeważnie Włodawianin, dla kobiety – Włodawianka.

WOHYŃ

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. radzyńskim, założone zostało przez króla Zygmunta I prawdopodobnie w pierwszej połowie XVI w. (około 1537 r.). Jest rzeczą pewną, że w XVI w. Wohyń posiadał już prawa miejskie, bowiem świadczy o tym zachowana z tego okresu pieczęć miejska z napisem wyjątkowo ruskim: Pesать Mesta Voinanskogo (1571 r.). Wspomnę również, że przez pewien okres Wohyń był punktem spornym między Koroną a Litwą. Jeszcze bowiem w 1576 r. Litwini uważali to miasto za swoją przynależność. Nie tedy dziwnego, że jako miasteczko pograniczne był Wohyń narażony na silne, etniczno-kulturalne wpływy ruskie. Ta okoliczność potwierdzona jest chociażby w zapisy ruskim występującym na pieczęci miejskiej. Wpływy te widoczne są również w przekształceniu się pierwotnej nazwy Woin (Woj-in) na Wohyń, z wtórnym elementem -h-, o czym piszę niżej.

W źródłach z XVI w. nazwa Wohyń odnotowana jest następująco: Woin, Wohiń (dziś Wohyń – dopisek wydawcy Jabłonowskiego) i dalej: Woiński trakt, także Wohyńska dzierżawa, a obok tego występuje też inna nazwa Wojny. Otóż zarówno z zapisy występującego na pieczęci (zobacz wyżej), jak i z powyższych zapisów można wywnioskować, że pierwotnie nazwa Wohyń brzmiała Woin. Ta pierwsza postać jest więc wtórna, nieetymologiczna. Skądinąd także wiemy, że w języku staropolskim wyraz woj oznaczał “żołnierza, rycerza” itd.; znani też byli tzw. wojowie (SE 629). Od wyrazu woj powstały różne inne derywaty, jak np. wojska, wojewoda itd., a chyba także staropolskie imiona dwuczłonowe męskie Wojmir, Wojśław itd. Natomiast te ostatnie z kolei stały się podstawą licznych staropolskich imion hipokorystycznych (skrótconych i spieszczonych), jak np. Wojek, Wojen, Wojk, Wojka, Wojko itd. Zresztą wyrazy pospolite z rdzenną częścią woj- znane są także w innych językach słowiańskich, np. w języku serbskim, ukraińskim, starocerkiewnosłowiańskim itd. Bylibyśmy zatem skłonni w nazwie Wohyń (pierwotne Woin) widzieć częśćkę pienną woj- oraz przyrostek dzierżawczy -in. Jak wynika z powyższych przykładów, częśćka woj- może być zarówno bezpośrednią kontynuacją ogólnosłowiańskiego wyrazu woj w znaczeniu “żołnierz, rycerz, wojak”, jak też częśćką hipokorystyczną (skrótconą) staropolskiego imienia dwuczłonowego Wojmir, Wojśław itd. Ta ostatnia sugestia wydaje się nam nawet bardziej przekonująca.

Wszystko byłoby już w tej chwili jasne i proste w uogólnieniu, gdyby nie fakt, że nazwa ta występuje od najdawniejszych czasów w postaci graficznej obocznej, tj. jako Woin obok Wohyń. Zwróciliśmy wyżej uwagę, że za pierwotną i etymologicznie uzasadnioną uważamy postać Woin. Zachodzi przeto pytanie, skąd się wzięła panująca do chwili obecnej postać nazwy Wohyń? Odpowiedź na to pytanie nie jest łatwa. Można to jednakże uczynić tylko i wyłącznie na bazie wpływów języka ukraińskiego, który, jak to podkreśliliśmy wyżej, mógł na tym terenie całkiem pewnie się ujawnić.

Otóż stwierdziliśmy, że nazwę Wohyń, w pierwotnej postaci Woin, należy sprowadzić do formy wcześniejszej Woj-in, przy czym częśćka Woj- byłaby pniem imiennym, zaś częśćka -in przyrostkiem dzierżawczym, a więc podobnym do tego, jaki występuje np. w nazwach wyżej omówionych Budzyń (Budzyn), Lublin, Radzyń

itp. Co się tyczy pisowni tej nazwy, tj. jako Woin, a nie jak byśmy się spodziewali Wojin, nie powinno dziwić, ponieważ i dziś, jak wiadomo, połączenie głosek -ji- wyraża się w pisowni jednym znakiem -i-, a więc jedna litera a dwie głoski, por. np. żmija i dopełniacz liczby pojedynczej – żmii (zamiast spodziewanego żmiji), nadzieja i dop. l. poj. – nadziei itd. itd. Odpowiednio do tego też pierwotna postać Wojin przyjęła się w pisowni ortograficznej jako Woin. Ale nie wyłącznie. Świadczą o tym zapisy w postaci Wohyń obok Wohiń. Jeżeli więc przyjmujemy dla nazwy Wohyń pierwotną i etymologicznie uzasadnioną, a także w wymowie zawsze występującą postać fonetyczną tej nazwy jako Wojin, to wówczas nie trudno stwierdzić, że nazwa Wohiń wykazuje tylko różnice w zakresie zastępstwa pierwotnej głoski -j- przez -h-. Inne elementy fonetyczno-słotwórcze pozostają na ogół bez zmian. O wtórnym z kolei przejściu pierwotnego połączenia -in w -yn oraz -yń powiemy niżej. Ta kwestia nie przedstawia już większego problemu.

Otóż istnieją w gwarach wschodniej Lubelszczyzny wyrazy, w których spotyka się zastępstwo czy też oboczności głoskowe: j / h. Już także prof. Rozwadowski zwrócił uwagę, że wzajemne zastępstwo dźwięku h- przez j-, i na odwrót, jest w języku polskim znane od najdawniejszych czasów. Wymieniony autor podkreśla przy tym, że zjawisko to dotyczy przede wszystkim zastępstwa obcego nagłosowego i słabo artykułowanego h- przez j-. Potwierdza to następująca wypowiedź tego uczonego: „Obce wyrazy, dawniej przejęte, utrzymują j-, podstawione za obce h-: jedwab, Jerzmanowo” itd. W wypadku przejścia formy dawnej Wojin (w pisowni Woin) w Wohiń (a później Wohyń) mamy akurat do czynienia ze zjawiskiem odwrotnym, tj. z zastępstwem elementu słabo artykułowanego j przez podobny pod tym względem element h. Jest to zapewne zjawisko podobne częściowo do tego, jakie obserwujemy na terenie gwar wschodniolubelskich w wyrazie duha ‘część jarzma na woły’ obok duła oraz w duji itd. Dodam również, że tę płynność elementu obcego h w języku polskim potwierdzają chyba także przekłady, jak hufiec obok ufiec (bez h!), harfa obok arfa itd. Przyjmujemy więc, że w nazwie Wohyń element h pojawił się wtórnie, w miejsce etymologicznego i uzasadnionego w pełni elementu j, pod wpływem gwar (języka) ukraińskich. Wpływem tym należy chyba również tłumaczyć nowszą postać Wohyń z dawnej Wohiń. Przejście grupy -hi- w -hy- posiada, jak się zdaje, niewątpliwy związek z ukraińską tendencją do tzw. dyspalatalizacji spółgłosek miękkich przed samogłoskami szeregu przedniego, jak np. w wyrazach dytyna (porównaj polskie dziecina), voznyća (polskie woźnica), rukavyća (pol. rękawica) itd. Nie przeczymy, że mogły tu odegrać również pewną rolę inne czynniki natury językowej, jak np. kojarzenie pod względem formalnym nazwy Wohyń z nazwą rośliny włochynie / łochynie (SE 627) “szaroniebieskie jagody rosnące w miejscach mokrych”. Jednakże w tym wyrazie występuje głoska -ch-, a nie -h-. Zapisu z -ch- dla Wołynia nie spotykamy również w źródłach historycznych, co tym bardziej przeczy jakimkolwiek bądź wiązaniu tej nazwy z nazwą rośliny. Nazwa Wohyń, jak widzimy, jest pod względem etymologicznym nader trudna. Jej dość dziwna i niejasna z punktu widzenia współczesnej polszczyzny budowa słotwórcza, a także strona znaczeniowa spowodowały, że nazwę tę według etymologii ludowej wywodzono m. in. od nazwy „wołów”, czy też np. od fantastycznego wprost określenia: „Wo hyń?” w znaczeniu “dokąd, gdzie”, bowiem jak głosi legenda, miały tędy niegdyś przejeżdżać wojska austriackie, a ponieważ teren był bagnisty i obcy, więc pobłądziły. Z kolei od tego pytania miała powstać nazwa. Są to jednakże tylko legendy i takimi pozostaną.

W konsekwencji przyjmujemy, że nazwa Wohyń powstała od staropolskiego, skróconego imienia męskiego Woj. (Woik, Wojek itd., a to zaś z Wojmir, Wojśław itd.) przez dodanie przyrostka dzierżawczego -in. Można również sugerować, że częśćka woj jest zwykłym pniem apelatywnym. Taka sugestia, chociaż możliwa do przyjęcia, wydaje się jednak mniej pewna. Przyjmujemy więc, że założycielem lub też właścicielem tej miejscowości w pierwotnym okresie był człowiek o skróconym imieniu męskim Woj. Z kolei zaś postać Wohyń, a więc z końcowym -ń (miękkim) w miejsce spodziewanego -n, powstała zapewne drogą analogii do takich nazw miejscowości, jak np. Budzyń, Radzyń itd., o których pisaliśmy wyżej.

Na poparcie powyższej etymologii przytoczę ponadto fakt, że jeszcze w roku 1962 notowałem powszechnie zarówno w samym Wohyniu, jak i w sąsiednich kilku miejscowościach niemal wyłącznie postać Wojiń, z Wojinia, a także przymiotnik wojiński oraz nazwę mieszkańców: Wojiniak i Wojinianka.

WOJSŁAWICE

Według niektórych danych miasteczko to powstało dopiero w XVII w. Założycielami jego byli prawdopodobnie Czarnieccy. Jednakże jako wieś istniały Wojsławice o wiele wcześniej, a więc co najmniej w XVI w., bowiem w tym czasie istniał tu już kościół parafialny. Obecnie jest to osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. chełmskim. W najstarszym znanym mi źródle z XVI w. nazwa tej osady ma postać: Woisławice (2 r.), oppidum (1564 r.), a poza tym, jak widać, miejscowość ta określana jest jako miasto. Analogiczne nazwy miejscowości znane są w całej Polsce (w sumie 12 r.), np.: Wojsławice, wieś i folw. w pow. sieradzkim, kaliskim, będzińskim itd. (SG XIII 761). Wiele takich nazw notuje z terenu Wielkopolski S. Kozierowski, zaś na obszarze Czech A. Profous.

Z punktu widzenia słowotwórczo-znaczeniowego nazwa Wojsławice jest przejrzysta i łatwa w interpretacji. Pochodzi bowiem od staropolskiego dwuczłonowego imienia męskiego Wojśław, które, jak wynika z badań W. Taszyckiego, było w średniowieczu bardzo powszechnie używane. Otóż do imienia Wojśław został dodany przyrostek patronimiczny -ice i stąd Wojsławice. Jest to więc nazwa o charakterze patronimicznym, a więc podobnie, jak np. Biskupice, Markuszowice (dziś Markuszów, zobacz wyżej) itd. Nazwa ta oznaczała pierwotnie potomków lub poddanych człowieka o imieniu męskim Wojśław, zaś dopiero później stała się nazwą miejscowości. Jednakże brak odpowiednich w tym zakresie przekazów źródłowych nie pozwala dokładnie określić, kiedy ta miejscowość powstała. Przyjmujemy więc ogólnie, że nie później, jak w wieku XV. Wskazuje również na to stara podstawa słowotwórcza nazwy, a mianowicie imię Wojśław.

Przymiotnik brzmi wojsławicki.

ZAKLIKÓW

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska w pow. kraśnickim, założone zostało w XVI w. Są tu i ówdzie wzmianki, że nazwa tej osady pochodzi od rodu Zaklików herbu Topór, którzy mieli tu swoje gniazdo (SG XIV 297-298). Ród ten wywodził się najprawdopodobniej z ziemi sandomierskiej, zaś sam początek osady niektórzy odnoszą do czasów Władysława Jagiełły. Sugeruje się również, co wydaje się prawdziwe, że powstanie Zaklikowa wiąże się z bardzo dawną kolonizacją leśnych obszarów nad Sanem (SG XIV 298).

Oprócz tej nazwy SG (tamże) wymienia jeszcze następujące: Zakliczewo, wieś w pow. makowskim, Zakliczyn, wieś w pow. wielickim i miasto na prawym brzegu Dunajca. Jest rzeczą bardzo cenną, że udało się nam w źródłach historycznych z XIV-XVI wieku odnotować nazwisko Zaklika: *Relacio venerabilis viri Zaklika, prepositi sandomiriensis...* Także w innym miejscu występuje Zaklika, proboszcz sandomierski, kanclerz Jagiełły. Już przytoczony wyżej materiał poucza, że w nazwie Zaklików należy wydzielić pień imienny Zaklik- (a) oraz przyrostek dzierżawczy -ów. Nadmienię również, iż nazwisko Zaklika, od którego wywodzi się bezpośrednio nazwa Zaklików, zawiera w sobie ogólnosłowiański, dźwiękonaśladowczy wyraz klik "krzyk" obok klicz "zawołanie" (o herbie szlacheckim), który znany jest już co najmniej w początkach XV w. Także w języku starocerkiewnosłowiańskim występuje np. kliknati "wołać" (SE 234). Dodam jeszcze, iż ten sam dźwiękonaśladowczy element, co w wyrazie klik (i klicz), mamy w wyrazie klekot itd. (SE, tamże). Już w tej chwili jasno się nam przedstawia także podstawa słowotwórcza nazwiska Zaklika. Ten sam pierwiastek zawierają jeszcze np. takie nazwy, jak Dziewoklicz, Żaboklicz (SE, tamże).

Stwierdziliśmy już wyżej, iż nazwa Zaklików powstała od staropolskiego imienia męskiego Zaklika. A zatem jest to nazwa dzierżawcza, podobnie jak Janów, Jarczów, Kurów itd. Oznacza to, że założycielem czy też właścicielem tej osady w pierwotnym okresie był człowiek o imieniu Zaklika. Być może, iż założycielem tym był właśnie wspomniany wyżej Zaklika, kanclerz Władysława Jagiełły.

Przymiotnik brzmi zaklikowski (fonetycznie zaklikoski), zaś terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: mężczyzna - Zaklikowiak, kobieta - Zaklikowianka.

ZAMOŚĆ

Jest to jedno z najbardziej znanych i typowych miast polskiego renesansu. Założone zostało w 1580 r. przez Jana Zamoyskiego, kanclerza i hetmana wielkiego koronnego. Niedługo potem, bo już w 1589 r. Zamość zostaje stolicą nowoutworzonej Ordynacji. W tym samym roku powstaje tu również słynna Akademia Zamojska, przy której założono też oficynę drukarską. Zamość zbudowany został na wzór Padwy pod kierunkiem włoskiego architekta Bernarda Morando. Zresztą pierwotne jego dzieje były niejednokrotnie i dość szczegółowo opracowywane, głównie przez historyków, a więc są nam pod tym względem znane. Przeto nieco więcej uwagi poświęcimy samej nawie Zamość.

Wiemy skądinąd, że w pierwotnym okresie nazwa Zamość brzmiała Zamoście. Potwierdzają to liczne przekazy źródłowe: Zamoscie (3 r.), miasto w Ziemi Chełmskiej; także nazwisko Zamoyski, Zamoścycy itd. Również w pieczęci miejskiej z herbem Zamoyskich Jelita mamy napis: Sigillum Consultatus Civita Zamoscizae (1605 r.). Wiele analogicznych zapisów wymienia też K. Sochaniewicz. Już w tej chwili podkreślę, że nazwisko Zamoyski (z literą -y- w pisowni tradycyjnej) pochodzi od nazwy osiedla Zamoście, a nie na odwrót. W pierwotnych zatem dziejach właściciele Zamościa i posiadłości obok położonych zaczęli siebie nazywać jako np. Szczęsny, Jan itd. z Zamościa, a więc podobnie jak np. Andrzej Frycz z Modrzewia – później Modrzewski, Jan z Tęczyna – Tęczyński, też ród Gorayskich – wcześniej określany z Goraja itd. A zatem wcześniej musiała i tu istnieć miejscowość Zamość (pierwotnie Zamoście), a dopiero później powstała nazwa rodu Zamoyskich.

Wiadomo powszechnie, że miasto Zamość leży nad rzeczką Topornicą, do której wpada od południa rzeczka Łabuńka (SG XIV 375-376). Rzeczki te tworzyły tu niegdyś rozległe stawy, wokół których rozciągały się olbrzymie łąki, bagna itd. Na takim to właśnie terenie powstaje w początkach XVI wieku osiedle Zamoście, najprawdopodobniej na obszarze wsi Skokówka (SG XIV 376). Z kolei zaś dziedzice posiadłości Zamościa i okolic przyjmują nazwisko Zamoyskich, które szczególnie wstawił swoimi dla Rzeczpospolitej zasługami Jan Zamoyski (z Zamościa). A więc w okresie, kiedy Zamość jest lokowany na prawie niemieckim (1580 r.), sama nazwa Zamość (Zamoście) istniała już długo przedtem. Nowolokowane miasto przejmuje tylko dawną nazwę i zaczyna się rozwijać coraz szybciej, wykorzystując przy tym nowe, sąsiednie tereny.

Otóż z punktu widzenia słowotwórczego nazwa Zamość jest nazwą o charakterze prefiksalnie-sufiksальnym, tj. powstała ona z wyrażenia przyimkowego za mostem przez dodanie przyrostka strukturalnego -ъje, podobnie jak już wyżej omówione nazwy miejscowe Międzyrzecze (dziś Międzyrzec), Międzylesie (dziś Międzyleś), Podzamcze itd. Ten rodzaj nazw miejscowych znany jest w całym świecie słowiańskim, np. polskie Podborze, Podgórze, czeskie Podboři, chorwackie Zamlače, serbskie Zablače itd. Przejście natomiast dawnej postaci Zamoście w Zamość podyktowane było przede wszystkim tendencją do tzw. maskulinizacji nazw miejscowych, a więc tendencją do ich przejścia z rodzaju nijakiego (Zamoście) do męskiego (Zamość), czyli podobnie jak w nazwach Międzyleś, Międzyrzec oraz np. Zaleś, Międzyrzecz itd., z dawniejszych postaci Zalesie, Międzyrzecze. Mogłoby tu też

odegrać pewną rolę nazwy o charakterze prefiksальnym w rodzaju Zalas, Zamost itd. Nazwa Zamość (z dawnego Zamoście) występuje powszechnie w całej Polsce. Wiele takich nazw wymienia również z terenu Wielkopolski np. Kozierowski.

Pod względem znaczeniowym nazwę Zamość zaliczamy do grupy nazw topograficznych. Oznacza to, że pierwotnie była to miejscowość podłożona za mostem, tym samym nad rzeczką itd., co w tym konkretnym przypadku jak najbardziej przekonuje, ponieważ istotnie Zamość leży nad rzeczką Topornicą. Pierwotnie więc określeniem tym oznaczano pewien punkt topograficzny, tu zaś nowozałożone osiedle (rezydencję, gród).

Przymiotnik brzmi zamojski. Terenowe nazwy mieszkańców mają postaci: mężczyzna - Zamojszczanin, kobieta - Zamojszczanka.

ŻÓŁKIEWKA

Dawniej miasteczko, dziś osada miejska traktowana administracyjnie jako wieś w pow. krasnostawskim, założone zostało przez rodzinę Żółkiewskich na przełomie XVI i XVII wieku. Dokładna data lokacji miasta nie jest jednakże bliżej znana. Pierwotnie była to wieś, która nazwę swą zawdzięcza sąsiedniej wsi Żółkiew. I właśnie od nazwy tejże wsi jako posiadłości niegdyś Żółkiewskich pochodzi nazwa rodu Żółkiewskich. Wspominam o tym celowo, ponieważ do ostatniej chwili panuje mylne przekonanie, iż nazwa Żółkiewka pochodzi od nazwiska Żółkiewskich. Jest to sprawa analogiczna, jak w przypadku nazwiska rodu Zamoyskich, które wywodzi się przecież od wcześniejszej już istniejącej nazwy miejscowej Zamoście (zobacz wyżej).

W źródłach z XVI wieku występuje, o ile mi wiadomo, tylko nazwa wsi Żółkiew (2 r., rok 1564). Z tego mniej więcej okresu pochodzi również nazwisko Żółkiewski, ale brak jeszcze nazwy wsi Żółkiewka. Powstała ona zatem nieco później, o czym wspomnieliśmy już wyżej. Nadmienię jeszcze, że na terenie Wielkopolski występują nazwy: Żółkowo (z r. 1566) oraz Żółcz, Żółkowo, Żółkowska (dziedzina). We wszystkich wymienionych nazwach występuje ogólnosłowiański pień żółk-, a więc ten sam, jaki posiadamy w wyrazach pospolitych: żółknąć, żółtki, a także żółć (SE 665). Wcześniejsza nazwa Żółkiew powstała od pnia żółk- przez dodanie przyrostka strukturalnego -ew (-ъw-), a więc takiego, jaki występuje np. w wyrazie brzoskiew (dziś brzoskwinia), może też cerkiew itd. (SE 45, 59). Pierwotnie zatem nazwa Żółkiew (nie Żółkiewka, ta wtórna, zobacz niżej) oznaczała zapewne teren o charakterystycznym wyglądzie zewnętrznym, może obfitujący w żółtkę względnie wprost żółtą, a więc glinowatą, ziemię itd. Byłaby to nazwa o charakterze topograficznym. Nas jednakże interesuje przede wszystkim nazwa Żółkiewka. Jeżeli bowiem znamy nazwę Żółkiew i wiemy z kolei, że występuje ona w pobliżu Żółkiewki, to wówczas już nie trudno stwierdzić, że ta ostatnia jest nazwą deminutywną, tj. utworzoną od pnia (nazwy) Żółkiew- przez dodanie przyrostka zdrabniającego -ka. Analogicznymi typami nazw pod względem znaczeniowym są np. Częstochówka (od Częstochowa), Janówek (od Janów), także Dobieszewko, Pawłówko itd. rozsiane po całej Polsce.

Przymiotnik brzmi żółkiewski (fonetycznie żółkieski).

W sumie podaliśmy etymologię 95 nazw miast województwa lubelskiego. Nazwy te ułożone są w porządku alfabetycznym.

Już we wstępie niniejszej pracy wspomniałem, że obszar woj. lubelskiego jest mocno zróżnicowany zarówno pod względem historyczno-etnicznym, jak i językowym. Zresztą obydwie te elementy są ze sobą bardzo ściśle związane i wzajemnie uwarunkowane. Zachodnia bowiem część dzisiejszego województwa to przecież dawny wschodni obszar (przed 1474 r.) województwa sandomierskiego, a zatem najdalej na wschód wysunięta dzielnicza małopolska (mniej więcej po linii: Biłgoraj — Krasnystaw — Łęczna — Parczew — Międzyrzec Podlaski), zaś teren wschodni Lubelszczyzny — to przeważnie dawna Ruś Czerwona oraz Podlasie, wchodzące w obręb Wielkiego Księstwa Litewskiego (XIV—XVI w.). Natomiast jedno z miasteczek, a mianowicie Stoczek Łukowski leży w granicach historycznego Mazowsza. I te właśnie różne pod względem etniczno-językowym obszary złożyły się na powstanie dzisiejszego województwa lubelskiego (od mniej więcej XV i XVI wieku). Stopniowo na przestrzeni dziejów te różne pod wieloma względami ziemie utworzyły odrębny region lubelski, zwany ostatnio powszechnie Lubelszczyzną.

Nie powinien nas przeto dziwić fakt, że zebrane i zetymologizowane w niniejszej pracy nazwy miast posiadają w swojej budowie słowotwórczej różne elementy (składniki) językowe, a mianowicie od małopolskich poprzez mazowieckie, ukraińskie, rosyjskie, a także białoruskie. Wykazaliśmy to w miarę możliwości w części szczegółowej pracy. Jak można było się spodziewać, to wzajemne mieszanie się różnej pod względem etnicznym ludności województwa lubelskiego wycisnęło również swoiste piętno na kształtowaniu się nazw miast. I to jest ze wszech miar zrozumiałe i oczywiste. Warto w tym miejscu przypomnieć, że niejedno z omówionych tu miast, a przede wszystkim jego nazwa posiada już swoją co najmniej tysiącletnią tradycję. Z uwagi na brak odpowiednich przekazów źródłowych można więc tylko sugerować, że niektóre z opracowanych tu nazw miast powstały jeszcze zapewne przed powstaniem Państwa Polskiego, tj. przed wiekiem X—Jak wynika z analizy językoznawczej, do tych najstarszych nazw miast naszego województwa należą: Chełm, Goraj, Kock, Kraśnik, Lublin, Łuków, Wąwolnica i może jeszcze Szezebrzeszyn. Były to, jak należy przypuszczać, najdawniejsze ośrodki życia społeczno-gospodarczego na danym terenie. Ich początki sięgają zamierzchłych czasów. Jednakże przekazy źródłowe do kilku z nich posiadamy dopiero z wieku XIII.

Drugą liczniejszą od poprzedniej grupę miast stanowią: Baranów, Bełżyce, Biała (Podlaska), Biskupice, Bychawa, Chodel, Czemierniki, Horodio, Horodyszczce, Hrubieszów, Kamionka, Kazimierz (Dolny), Kodeń, Krasnystaw, Kurów, Łęczna, Łomazy, Markuszów, Międzyrzec (Podlaski), Okrzeja, Opole (Lubelskie), Ostrów (Lubelski), Parczew, Piaski, Piszczac, Radzyń (Podlaski), Turobin, Tyszowce, Uchanie, Urzędów, Włodawa, Wołyń (w sumie 32 nazwy). Miejscowości te, jeszcze jako zwykłe osiedla, grody lub wsie powstały już zapewne w okresie historycznym, tj. po wieku X (w wiekach od XII—XV). Przekazy źródłowe do tych nazw pochodzą częściowo dopiero z wieku XIV oraz XV i XVI. Zaś ośrodkami miejskimi stawały się wymienione osiedla przeważnie w XV i XVI w. Dokładniej mogą tę rzecz ustalić przyszłe badania archeologiczne.

I wreszcie trzecią grupę stanowią wszystkie te nazwy, które powstały po wieku XV. Najliczniejsze z nich datują się z wieku XVI. Natomiast np. Poniatowa i Świdnik, jako ośrodki miejskie, co powszechnie wiadomo, liczą zaledwie po kilkanaście lat. W sumie ta grupa liczy 56 nazw miast. Są to, poza małymi wyjątkami, nazwy udokumentowane źródłowo, a więc i w interpretacji językoznawczej na ogół przejrzyste i jednoznaczne. Stąd też bliższe nam. Wspomnę dla przykładu, że nazwy miejscowe Janów, Józefów, Tomaszów itp. nie budzą pod względem strukturalno-znaczeniowym prawie żadnych wątpliwości nawet u ludzi, którzy z językoznawstwem się bliżej nie zetknęli.

W świetle przeanalizowanych tu nazw miast udało się wyodrębnić niejako trzy obszary etniczno-językowe, od których uzależnione jest brzmienie danych nazw oraz ich strukturalno-semantyczna podstawa. Do niewątpliwie najliczniejszych należą te nazwy miast, które powstały na podłożu etniczno-kulturalnym i językowym małopolskim. Należy tu zaliczyć takie nazwy, jak np. Baranów, Biskupice, Kazimierz, Kock, Kurów, Markuszów, także Parczew (dawniej Parczew) i wiele wiele innych. Z kolei drugą część nazw, także dość liczną, stanowią te nazwy, które powstały na podłożu etniczno-kulturalnym i językowym ruskim bądź mieszanym (polsko-ruskim). Tutaj wymienhny przede wszystkim Biłgoraj, Dokudów, Dubienkę, Horodło, Horodyszczce, Kodeń, Kryłów, Szczebrzeszyn, Tyszowce, może również Uchanie i Wołyń. Zresztą także w wielu innych nazwach miast przejawiały się różne wpływy językowe wschodniosłowiańskie (głównie ukraińskie) bądź też mazowieckie, co już podajemy oddzielnie przy każdej nazwie w części szczegółowej pracy.

LITERATURA PRZEDMIOTU

Bajerowa L.: Polskie nazwy miejscowe typu Dębe, Orlo, cz. I. *Onomastica III*, 1957, s. 1—42.

Bartoszewicz K.: *Dawna Biała na Podlasiu*. Biała 1928.

Bialska czy Bielska. Artykuł Redakcji „Poradnika Językowego” 1922.

Brajerski T.: Etudes sur les dialectes du departement de Lublin (Pologne). „*Orbis*”, t. V, Lauvain 1956, nr 2.

Bruckner A.: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa 1957.

Buczek K.: *Podstolice, Pstrościce i Węgiec*. Przyczynek do badań nad toponomastyką staropolską. *Onomastica IV z. I*, Wrocław 1958.

Buczyński M.: Nazwy dzielnic i przedmieść Lublina. *Rocznik Lubelski*, t. V (w druku).
Ciświcki T.: Skąd się wzięła Lubelszczyzna? *Kurier Warszawski* 1939, nr 50.

Cnapius G.: *Thesaurus Polono-latmo-Graecus*. Kraków 1643.

Ćwik W.: *ABC miast Lubelszczyzny*. *Kalendarz Lubelski z lat 1959—1962*.

Ćwik W., Reder J.: *Rozwój administracyjno-terytorialny Ziemi Chełmskiej*. *Ziemia Chełmska*, Lublin 1961, s. 9—34 (z mapą).

Dalb V.: *Tolkovij slovar živogo velikoruskogo jazyka*. T. I—IV, Moskwa 1950.
Doroszewski W.: *Biała Podlaska*. *Poradnik Językowy* 1957.

— *Monografie słowotwórcze*. II. Formacje z podstawowym -l- w części sufiksalnej. *Prace Filologiczne*. XIV, Warszawa 1929.

Gaertner H.: *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Lwów 1938.

Gumowski M.: *Pieczenie i herby miejscowości województwa lubelskiego*. Lublin 1949.

Herbst S.: *Zamość*. Warszawa 1955.

Hrabec S.: *Nazwy geograficzne Huculszczyzny*. Kraków 1950.

Hrinčenko B. D.: *Slovarb ukrajnśkoji movy*, T. I—IV, Kijiv 1907-1909.

Husarski W.: *Kazimierz Dolny*. Warszawa 1953.

Iskrzycki A.: *Dzieje Zamościa i południowej Lubelszczyzny*. Lublin 1956.

Karaś M.: *Nazwy miejscowe typu Podgóra, Zalas w języku polskim i w innych*

językach słowiańskich. Wrocław 1955.

— O Staropolskich imionach dwuczłonowych zachowanych w nazwach miejscowych. *Onomastica* II z. 2, Wrocław 1956.

— Terminologia w zakresie nazw części wsi w południowej Małopolsce. I Międzynarodowa Słowistyczna Konferencja Onomastyczna. Księga referatów. Wrocław 1961.

Ze studiów nad toponomastyką Żywiecczyzny. III. Klecza. *Onomastica* VII, Wrocław 1961.

Karłowicz J.: Słownik gwar polskich T. I—IV, Kraków 1900—1911.

Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W.: Słownik języka polskiego. T. I—VIII, Warszawa 1900—1927.

Karpiuk M.: Nieszawa, rozwój i pochodzenie nazwy. *Onomastica* VII, Wrocław 1961.

— Polskie nazwy miejscowe od imion kobiecych. *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej*. T. I, Warszawa 1955.

Klemensiewicz Z., Lehr-Splawiński T., Urbańczyk S.: Gramatyka historyczna języka polskiego. Warszawa 1955.

Kłoczowski J.: Zarys historii rozwoju przestrzennego miasta Chełma. *Roczniki Humanistyczne KUL*, t. VI, Lublin 1958, z. 5.

Kołątaj J.: *Szczebrzeszyn*. Ziemia, 1958, nr 2.

Kozierowski S.: *Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej*. T. II. Poznań 1916.

— *Badania nazw topograficznych starej Wielkopolski*. T. VIII, Poznań 1939.

— *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski*. T. V—VII. Poznań 1926—1928.

— *Nazwy rzeczne w Lechu przybałtyckiej i w przyległych częściach Słowiańszczyzny północno-zachodniej*. II. Nazwy na: -awa i -ew // -im. Poznań 1931.

— *Nazwy topograficzne i osadźcy Ziemi Średzkiej (z mapą)*. Poznań 1931.

Kryński A. A.: *Krasnostawski, nie krasnystawski*. "Kurier Warszawski" 1929, nr 82.

Kuraszkiewicz W.: *Dialektologia. Przegląd gwar województwa lubelskiego (z mapą)*. Monografia statystyczno-gospodarcza województwa lubelskiego. T. I. Lublin 1931, s. 275—324.

Lehr-Spławiński, T. Kuraszkiewicz W., Sławski F.: Przegląd i charakterystyka języków słowiańskich. Warszawa 1954.

Linde B. S.: Słownik języka polskiego. T. I—VI, Warszawa 1951.

Lulek J.: Lubartów czy Lewartów. Lubartów i Ziemia Lubartowska Jednodniówka Koła Miłośników Historii. Lubartów 1956.

Łesiów M.: Skąd się wzięła nazwa Hrubieszów. Onomastica VI, Wrocław 1960.

Łoś J.: Gramatyka polska. Cz. II. Słowotwórstwo. Lwów 1925.

Łotocki S.: Historia osadnictwa w ziemi łukowskiej. Łuków 1939.

Majewski I. S.: Adamów i okolica. Szkic monograficzny rodzinnych stron H. Sienkiewicza. Łuków 1939.

— Historia miasta Kocka. Kock 1928.

— Łuków miasto powiatowe w województwie lubelskim. Łuków 1930.

Mańczak W.: O zasięgach typów polskich nazw miejscowych w XVI wieku (Prócz. Śląska i Pomorza). Język Polski XXXV (1955).

Mazurkiewicz J.: Jurydyki lubelskie. Wrocław 1956.

— O małych miastach Lubelszczyzny. Kalendarz Lubelski 1962.

Mierniczak F.: Szczepreszyn, dawny powiat szczepreszyński i jego dziedzice od XIV do końca XVI stulecia. „Głos Lubelski” 1928, nr 118.

Moszyński K., rec.: K. Zierhofer, Nazwy miejscowe północnego Mazowsza. Język Polski XXXVIII, 1957, z. 5.

Natanson - Leski J.: Przymiotniki od nazwy osiedli w Polsce. Onomastica II z. 2. Wrocław 1956.

Nikonov V. A.: Poslewojennyje raboty po toponimike v slavjanskich stranach. Kratkije Soobszenija Instituta Slavjanoviedienija AN SSSR, 23, Moskwa 1960.

Nitsch K.: Dialekty języka polskiego. Wrocław—Kraków 1957.

Orłowski K., Szaflik J. R.: Dzieje miasta Łukowa. Lublin 1962.

Ossowski L.: Gwarowe białorusko-ukraińskie nazwy miejscowe na -ica. Onomastica I, Wrocław 1955.

Ożegov S. I: Slovar ruskogo jazyka. Moskwa 1952.

Pałucki W.: Nazwy miejscowe typu Białystok, Górnystok, Ponikłystok. *Onomastica VII*. Wrocław 1961, s. 45—81.

Peter J.: Szkice z przeszłości miasta kresowego. Zamość 1947.

Pieszko M.: Przewodnik po Zamościu i okolicy. Zamość 1953.

Profous A.: Mistni jmena w Cechach. Jejich vznik, puvodni vyznam a zmeny. T. I—IV, Praha 1949—1957.

Pruszkowski J.: Kodeń Sapiehów. Kraków 1898.

— Janów Biskupi czyli Podlaski. Kraków 1897.

Przegaliński R.: Opowiadania o mieście Kraśniku i okolicy. Lublin 1927.

Rospond S.: Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych. Wrocław 1957.

— Nazwiska Ślązaków. Opole 1960.

— Gramatyka historyczna języka polskiego. Cz. I. Fonetyka. Opole 1958.

— Śląskie studia toponomastyczne. Cz. I. Topographica. Rozprawy Komisji Językowej WrTN, t. II, Wrocław 1959.

— Śląskie studia toponomastyczne. Cz. II. Possesiva. Rozprawy Komisji Językowej WrTN. t. III, Wrocław 1961.

— Z geografii toponomastycznych typów sufiksalnych w Polsce. *Patronymica. Lud Słowiański*, t. VI A, z. I, Kraków 1938.

— Ze studiów nad polską toponomastyką. II. Warszawa. *Język Polski XVIII*, Kraków 1033. s. 165—171.

— Jeszcze o Warszawie. *Język Polski XX*, Kraków 1935, s. 19—21.

— Sufiks -sk i -sko w nazwach miejscowych polskich do końca wieku XVI. *Lud Słowiański*, t. II A, z. 2, Kraków 1931.

— Sufiks -sk//-sko jako formant zachodnio-słowiański nazw miejscowych. Próba klasyfikacji znaczeniowej na podstawie materiału toponomastycznego XII—XVI wieku. *Slavia Occidentalis*. t. XII, Poznań 1933.

— Pespektivy razvitija slavjanskoj onomastiki. *Voprosy Jazykoznanija*, Moskwa 1962, z. 4.

Rozwadowski J.: Studia nad nazwami wód słowiańskich. Kraków 1948.

— Historyczna fonetyka czyli głosownia (w zbiorowej Gramatyce języka Polskiego Pol. Akad. Um.). Kraków 1923.

— O zjawiskach i rozwoju języka. Wyd. II. Kraków 1950.

— Uwagi o nazwie Warszawy. Język Polski XIX, Kraków 1934.

Rudnicki J.: Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny. Lwów 1939.

Sadnik L., Aitzetmuller R.: Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten. Heidelberg 1955.

Safarewiczowa H.: Nazwy miejscowe typu Mroczkowizna, Klimontowszczyzna, Wrocław 1957.

Schutz J.: Die geographische Terminologie des Serbokroatischen. Berlin 1957.

Skąd Chełm wziął swą nazwę i niedźwiedzia w herbie? „Życie Lubelskie” 1947, nr 254.

Slovar sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka. T. III Moskva 1954.

Sławski F.: Słownik etymologiczny języka polskiego. T. I Kraków 1952—1956.

Słoński S.: Wybór tekstów starosłowiańskich (starobułgarskich). Warszawa 1952, s. 107.

Słownik języka polskiego pod redakcją W. Doroszewskiego T. I—IV Warszawa 1958—1962.

Słownik polsko-białoruski. Warszawa 1962.

Słownik rosyjsko-polski. Warszawa 1949.

Słownik ukraińsko-polski. Warszawa 1957.

Smoczyński P.: Uzupełnienie do pracy H. Safarewiczowej „Nazwy Mroczkowizna, Klimontowszczyzna”, Onomastica z. I, Wrocław 1958.

O derywacji fleksyjnej w słowiańskiej onomastyce. I Międzynarodowa Słowistyczna Konferencja Onomastyczna. Księga Referatów, Wrocław 1961.

— Rec.: K. Zierhoffer: Nazwy miejscowe północnego Mazowsza. Nadbitka z Onomastica V, Wrocław 1959.

— Rec.: S. Respond: Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych. Onomastica V, Wrocław 1958.

Sochaniewicz K.: O kolebce rodu Zamojskich i o Piwach-Prawdziach na Rusi.

Rocznik Heraldyczny V, 1921.

Staszewski J.: Słownik geograficzny. Pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych. Wyd. II. Warszawa 1959.

Steiber Z. Toponomastyka Łemkowszczyzny. Cz. I. Nazwy miejscowości. Łódź 1948.

— Stanowisko mowy Słowaków. Prace filologiczne XVII, 1937.

Svoboda J., Smilauer V.: Mistni jmena v Cechach. T. V. Praha 1960.

Szaflik J. R.: Starostwo parczewskie w XVI-XVIII wieku. Lublin 1961.

Taszycki W.: Najdawniejsze polskie imiona osobowe. Rozprawy Wydziału Filologicznego PAU. T. LXII, nr 3, Kraków 1925.

— O tzw. kalendarzu imion słowiańskich. Rozprawy i studia polonistyczne I. Onomastica. Wrocław 1958.

— Historia i znaczenie nazwy Wawel. Onomastica I. Wrocław 1955.

— Słowiańskie nazwy miejscowe (Ustalenie podziału). Prace Komisji Językowej PAU, nr 29, Kraków 1946.

Rzekomo potronimiczne nazwy miejscowe. (Znaczenie przyrostka -ic). Język polski XXI, 1936, s. 33-42.

Pierwiastek chrześcijański w polskich w polskich nazwach miejscowych. (Z przedruku). Rozprawy i studia polonistyczne. I. Onomastyka, Wrocław 1958.

— Rzekomo dzierżawcze nazwy miejscowe. (Znaczenie przyrostków -ów -owa, -owo, oraz -in, -ina, -ino). Język Polski XXII, 1937, s. 104—111.

— Polskie pamiątkowe nazwy miejscowe. I Międzynarodowa Slawistyczna Konferencja Onomastyczna. Księga referatów. Wrocław 1961.

— Nazwy miejscowe kulturalne. Język Polski XXIV, 1939—1945.

— Ze studiów nad polskim imiennictwem osobowym. V. Imiona skrócone typu Budz-, Budza. Język Polski XXIII, 1938, s. 39—45.

— Dwa studia z polskiej toponomastyki. Slavia Occidentalis, t. XX, Poznań 1960. z. 2.

Trawniczek Fr.: Slovník jazyka českého. Wyd. IV, Praha 1952.

Tupikov, N. N.: Slovar drevne-russkich licnych sobstvennykh imem. Zapiski otdelenija russkoj i slavjanskoj archeologii Russkago Archeologičeskago Obščestva VI, 1903.

Ułaszyn H.: Lubelszczyzna. "Kurier Warszawski" 1939, nr 63.

Unbegaun B.: Les nomes des villes russes: la mode grecque. Revue des Etudes slaves, t. XVI, Paris 1936, z. 3—4, s. 214—235.

Urbańczyk S.: Zarys dialektologii polskiej. Warszawa 1953.

Vamer M.: Russisches etymologisches Wörterbuch. T. I, Heidelberg 1953.

— Russisches etymologisches Wörterbuch. 10, 14. Liferung. Heidelberg 1953.

Vydra B.: Česko-polský slovník. Praha 1958.

Warchoń S.: O pochodzeniu nazwy Łuków. Z przeszłości Ziemi Łukowskiej. Lublin 1959.

— Pochodzenie i znaczenie nazwy Lublin. Rocznik Lubelski. T. IV, Lublin 1961, s. 7—20.

— W sprawie nazwy Chełm. Ziemia Chełmska. Lublin 1961.

Wiatrowski A.: Dzieje Hrubieszowa w świetle źródeł, dokumentów i zabytków historycznych. Zamość 1957.

Wojciechowski S.: Zaginione osady w Lubelskiem. Pamiętnik Lubelski. T. I, Lublin 1930.

— O zaginionej księdze oficjała lubelskiego z XV wieku. Dodatek do Biuletynu Biblioteki UMCS w Lublinie, R. X nr 2 — II kwartał 1962.

Wojciechowski Z.: Państwo polskie w wiekach średnich. Dzieje ustroju. Wyd. II, Poznań 1948.

Zakrzewska-Dubasowa M.: Parczew w XV—XVIII wieku. Lublin 1962.

Zierhoffer K.: Nazwy miejscowe północnego Mazowsza. Wrocław 1957.

Zinkiewicz W.: Puławy i okolice. Przewodnik. Puławy 1939.

Zwolakiewicz H.: Łączna. Ziemia. Warszawa 1929, nr 17.

WYKAZ ŹRÓDEŁ

Acta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej. T. X—XI, Lwów 1884.

Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie. T. I—IV, Lwów 1887—1890.

Długosz J.: Liber beneficiorum diocesis Cracoviensis. Opera omnia. T. VII—VIII, Kraków 1863—1864.

Jabłonowski A.: Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VI. Cz. 3. Podlasie. Warszawa 1908.

— Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VII. Cz. 1, 2. Ziemie Ruskie. Ruś Czerwona. Warszawa 1902—1903.

— Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. IX.

Ziemie Ruskie. Ukraina. Warszawa 1894.

Kodeks dyplomatyczny Małopolski. T. I—IV. Kraków 1876—1905.

Letopis po ipatskomu spisku. Petersburg 1871.

Lustracja województwa lubelskiego 1661. Warszawa 1962.

Matricularum Regni Poloniae summaria. T. I—IV. Warszawa 1905—1915.

Monumenta Poloniae Historica. T. III—IV. Lwów 1878.

Pawiński A.: Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Małopolska. Źródła dziejowe. T. XIV—XV. Warszawa 1886.

Pomniki dziejowe Polski. T. II. Warszawa 1961.

Skorowidz do mapy Polski w podziałce 1:500000. Warszawa 1959

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. I—XV. Warszawa 1880—1902.

Theiner A.: Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae. Romae 1860. t. I, nr 143. Wolff A.: Mazowieckie zapiski herbowe z XV i XVI wieku. Kraków 1937.

WYKAZ SKRÓTÓW ODNOSZĄCYCH SIĘ DO ŹRÓDEŁ I DO LITERATURY

KNLech II — Kozierowski S.: Nazwy rzeczne w Lechii przybałtyckiej i w przyległych częściach Słowiańszczyzny północno-zachodniej. II. Nazwy na: -awa i -ew // -wa. Poznań 1931.

KPoz II — Kozierowski S.: Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej. T. II. Poznań 1916.

KStW VIII — Kozierowski S.: Badania nazw topograficznych starej Wielkopolski. T. VIII. Poznań 1939.

KschWVI—VII— Kozierowski S.: Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej

wschodniej Wielkopolski. T. VI— VII, Poznań 1926—1928.

LBD I—II —Długosz J.: Liber beneficiorum diocesis Cracoyiensis. Opera omnia. T. VII—VIII. Kraków 1863—1864.

SE — Bruckner A.: Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa 1957.

SG I—XV — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. I—XV. Warszawa 1880—1902.

SJDor I—IV — Słownik języka polskiego pod redakcją W. Doroszewskiego. T. I—IV. Warszawa 1958—1962.

ŻDz XIV, XV — Pawiński A.: Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. Małopolska. Źródła dziejowe. T. XIV—XV. Warszawa 1886.